

БИБЛИОТЕКА „БЪЛГАРСКА КНИЖНИНА“

ИЗДАНИЕ НА МИНИСТЕРСТВОТО НА НАРОДНОТО ПРОСВЕЩЕНИЕ

Г. С. РАКОВСКИ

АВТОБИОГРАФИЯ И МЕМОАРИ

СЪ ПОРТРЕТЪ НА РАКОВСКИ

№ 6

СОФИЯ

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА

1925

ГЕОРГИ (САВА) СТОЙКОВЪ РАКОВСКИ, 1861

БИБЛИОТЕКА „БЪЛГАРСКА КНИЖНИНА“

ИЗДАНИЕ НА МИНИСТЕРСТВОТО НА НАРОДНОТО ПРОСВЕЩЕНИЕ

Г. С. РАКОВСКИ

АВТОБИОГРАФИЯ И МЕМОАРИ

СЪ ПОРТРЕТЪ НА РАКОВСКИ

№ 6

СОФИЯ

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА

1925

Г. С. Раковски и неговитѣ мемоари

(Краткъ очеркъ за живота на Раковски е даденъ въ № 4 на Библиотека „Българска Книжнина“, гдето сж напечатани съчиненията му Горски Пжтникъ и Показалець.)

Животътъ на Раковски, съ всичко въ него, което указва на лични преживявания и на исторически моментъ, образува единъ необикновено увлѣкателенъ истински романъ. И никой не е могълъ да разкаже епизоди отъ този романъ съ такъвъ усѣтъ за правдата и съ такова живо чувство за епохата, както самиятъ Раковски. Като четемъ неговото описание на тъмницитѣ му въ Цариградъ, или неговата изповѣдь прѣдъ следствената комисия въ Букурещъ, по поводъ на браилскитѣ размирици, или неговитѣ спомени за Неофита Бозвели, който раздвижва българитѣ за борба противъ фенерското духовенство, или други кжсове отъ многото му автобиографски записки и исторически трудове, ние биваме обзети отъ вълнение, прѣдставяме си твърде нагледно сцени и събития. Въображението ни, възбудено отъ тая искрена повесть за миналото, бива подкрепено отъ симпатия за самия авторъ, неведнажъ герой на драматически подвижнитѣ събития. И трѣбва да съжаляваме дълбоко, че преждевременна смъртъ изтрѣгва перото отъ ржката му, за да остане недописана най-обстойната хроника отъ този родъ, неговата систематическа и пълна автобиография. Запазено е отъ нея само интересното начало, което ни дава да подозираме, какво е щѣло да бжде продължението.

Отъ всички трудове на писателя, като изключимъ Показалець, забелѣжитѣ къмъ Горски Пжтникъ и писмата му, сигурно най-живъ отзвукъ ще намѣрятъ днесъ неговитѣ мемоари изъ частния му или обществено-националния животъ. Ако поезията му страда отъ липса на художествена мѣрка и на истински лиризмъ, а научнитѣ му изслѣдания не

знаятъ ни строга метода и добра подготовка, ни обективно отношение къмъ проблемитѣ — езикови, исторически, етнографски, то мемоаритѣ му, гдето се разкрива най-непринудено темпераментътъ на човѣка и способността му за вѣрно наблюдение, ни се представятъ като необикновенно ценни документи на литературата отъ времето на Възраждането. Чрезъ тѣхъ ние проникваме и въ патоса на личността и въ духа на епохата, за да ги разберемъ откъмъ самата имъ сжщностъ. И тъкмо поради тѣзи качества на сърдечно вживяване, на поетически-прочувствено наблюдение и на сливане съ предмета на голѣмата любовъ, Раковски се проявява като отличенъ етнографъ и мемоаристъ. Показалецъ, тоя епосъ на селския битъ и на селскитѣ нрави, очертани въ най-малкитѣ си подробности, е сжщо тѣй дѣлъ отъ мемоаритѣ му. Само че тукъ центъръ на вниманието образува не бурниятъ токъ на историческитѣ събития, съ всичко, което указва на утрешния день, на свободата, на новитѣ идеали, а тихиятъ кжтъ на прастаритѣ предания и обичаи, идилията на миналото, романтически възвеличена отъ патриота. Така и въ прозаическата частъ на Горски Пжтникъ, както и въ Изтупленъ Дервишъ или въ други нѣкои исторически кжсове, Раковски намира истинския си тонъ, щомъ мине къмъ разказъ за лично узнатото или спомненото. Гдето има твърда почва подъ нозетѣ си и говори изъ опитъ, тамъ той е майсторъ на изложението.

Хронологически първо мѣсто въ тази редица трудове, печатани или ржкописни, държи Неповиненъ българинъ (1854). Това е, собствено, само частъ отъ цѣлия разказъ, който, написанъ по-рано и оставенъ въ Цариградъ, изглежда вече безвъзратно загубенъ. Тази частъ повествува за живота въ Котелъ, съ лютата вражда между чорбаджии и народъ; за меланхолията на младия Раковски, току-що завърналъ се отъ Франция и дълбоко покрусенъ отъ смъртта на братъ и сестра; за клеветитѣ на чорбаджиитѣ срещу закрилицитѣ на народа, стария Стойко Поповичъ и сина му Сава (Георги); за тѣхното арестуване посрѣдъ зима и закарването имъ въ окови за Русе и за Цариградъ; за сжденето имъ въ Цариградъ, следъ като сж лежали дълго въ влажна тъмница; и за опититѣ имъ да бждатъ освободени, чрезъ ходатайства

предъ влиятелни голѣмци . . . Следъ Житието на Софрония ние нѣмаме другъ подобенъ разказъ за страдания на българина въ името на народното му чувство и на дълга му къмъ роба-братъ. И този разказъ трогва и днесъ съ своята наивностъ, своя безизкуственъ реализъмъ, своитѣ живи картини на скърби, тъмници, народни беди и тиранически режимъ. Още тукъ ние узнаваме сърдцето на Раковски, пламения му духъ, решителността му, готовността му да понесе всички мъки въ името на идеала, както ни ги показватъ нататъкъ дѣлото му и последователнитѣ му мемоари.

Между последнитѣ най-видно мѣсто държатъ две книги отъ 1860 и 1864 г., именно Българскиятъ за независимо свещенство въпросъ и Българскиятъ вѣроизповѣденъ въпросъ. Тѣ ще останатъ като едни отъ най-надежитѣ извори на новата българска история, съ подробния си разказъ за българското народно движение отъ 1841 г. нататкъ. Въ първата е отдѣлено мноо мѣсто на Неофита Бозвели и на борбата за търновската митрополия; въ втората се засѣга главно католишката пропаганда и политиката на Фенеръ. Страницитѣ, посветени на Неофита, дишатъ гореща обичъ къмъ хилендарския заточникъ, оплакалъ страданията на „Мати България“; тѣ издигатъ до националенъ култъ почитъта къмъ този „разпаленъ родолюбецъ, имѣещъ дарба природна слова, дързосърдъ и решенъ да принесе и животъ отечества ради“. Въ замѣна, личността на князь Богориди, останалъ равнодушенъ къмъ народната борба и подкрепилъ неведнажъ враговетѣ на самия Раковски, е очертана съ нескривана омраза. При историята на униатското движение отъ 1859 г., което заплашва духовното единство на народа ни и неговитѣ смѣли копнежи за самоопредѣление, Раковски умѣе сжщо да разпредѣли вѣрно свѣтлини и сѣнки. Изпълненъ отъ уважение къмъ подвига на Илариона Макариополски, вѣрния стражъ на православието и на истинскитѣ народни интереси, той очертава сатирически и крайно духовито дѣдо Йосифа Соколски, наивния калугеръ, поставенъ за началникъ на католишката българска черква. Стилъ свежъ и живъ, неведнажъ посѣянъ съ зърната на здравъ хуморъ; любопитни епизоди отъ движението, дадени по разкази на очевидци; и навредъ едно проницателно освѣтление, което ни кара

да водимъ сѣкашъ интимна беседа съ самия Раковски, взельни подъ своята власть, придаватъ на лѣтописнитѣ бележки особенъ чаръ за читателя отъ ново време.

Нѣма да говоримъ повече за тия мемоари: тѣ ставатъ сега достѣпни за широкъ кръгъ читатели, и всѣки добъръ българинъ може да прочете въ тѣхъ несъкрушимата вѣра на Раковски въ тѣржеството на българската национална идея, да долови ентузиазма му въ борбата противъ вражескитѣ сили, да разбере етапитѣ, презъ които минува тази борба, увлѣкла всички будни съвременници и обезсмъртена въ такъвъ исторически подвигъ, какъвто е извоюването на независима народна иерархия, символъ на волята за политическа свобода. Раковски засѣга множество личности и събития, ту спокойно описва, ту горещо проповѣдва и бичува; и навредъ иска да преодолѣе пристрастието си, безъ да напуска оная субективна нота, която внася животъ и движение въ разказа му. Все тѣй интересна е и неговата обширна кореспонденция, която по стилъ и по фактическо съдържание може да се равни смѣло на най-добритѣ му мемоари. Ние даваме тукъ нѣколко образци отъ нея, тая нераздѣлна часть отъ писателското дѣло на Раковски. Като абстрахираме отъ своеобразния езикъ, остарѣлъ въ нѣкои точки на формитѣ и на синтаксата си, ние заставаме бързо на гледището, което заема автора, и сподѣляме чувствата му, преценкитѣ му, сжжденията му, понеже тѣ, изобщо взето, улучватъ историческата истина. Разбира се, научната критика има да внесе доста корекции въ тая непълна хроника на събитията отъ 1821 до 1867 г. Но тя нѣма никога да отрече документалната стойность и поетическия лѣхъ на тѣзи страници, пропити отъ най-чистъ патриотизъмъ. И ние ще ги четемъ винаги, като незамѣнимъ урокъ върху дълга си като българи и като милъ споменъ отъ епохата, въ която се полагатъ здрави основи на съвременната ни културна самобитность и държавна независимость. Неразривно свързана съ тази епоха остава и личността на Раковски, който все повече и повече изпжква предъ потомството като едно отъ най-оригиналнитѣ изражения на българския духъ въ XIX вѣкъ.

Автобиография

Отъ автобиографията на Раковски, озаглавена *Житие*, ни е упазено само началото — уводътъ и първитѣ двѣ глави, посветени на роденъ градъ и на бащино потекло. Написани сж презъ 1866 г. всичко 12 стр., на единъ голѣмъ тетрадь. Грижитѣ на Раковски около подготвянето на хайдушки чети и болестъта му, която скоро го завежда въ гроба, не сж му оставили време да довърши този си трудъ, който е обещавалъ да бжде отъ голѣмъ интересъ и за биографа и за историка на епохата. Чрезъ него тепърва биха се разяснили многото тъмни точки въ живота и дейността на Раковски, за които другитѣ документи говорятъ твърдѣ малко или пъкъ съвсѣмъ мълчатъ. Какъ подробно е щѣлъ да изложи преживѣно, извършено и мислено този подвиженъ духъ, показва ни скицата за житието, озаглавена *Съдържание на житието ми* и останала тѣй сжщо недовършена, съ своитѣ 78 точки. Тя е писана непосредствено преди започването на *Житието* и спира на събитията отъ 1858 г. Отъ нея ние узнаваме, че Раковски иска да свърже своитѣ патила и предприятия съ сждбата на цѣлия народъ, за да ни даде въ очерка на бурния си животъ картина на цѣлото време и на състоянието, въ което се намирала България къмъ срѣдата на XIX вѣкъ. Хрониката на миналото, при това, трѣбва да служи и за урокъ на настоящето: отъ изпитни и идеали на стария борецъ ще могатъ да черпятъ насърчение и по младитѣ патриоти.

Това, което не ще научимъ никога отъ *Житието*, учимъ го — отчасти, и въ бѣгли указания — чрезъ писмата на Раковски и чрезъ свидетелствата на съвременницитѣ. Особено важно за биографа се явява едно дълго писмо на Раковски отъ началото на 1858 г., писано въ Кубей, на руско-румънската граница, и отправено до Иванъ С. Ивановъ въ Болградъ.

Писмото до Иванова, упазено въ черновка въ архивата на Раковски, излага последователно всички събития отъ живота му между браилската история отъ 1841 г. и бѣгството му въ Русия презъ пролѣтѣта на 1858 г. Личността на Ив. С. Ивановъ, родомъ отъ Лѣсковецъ при Търново, е добръ позната. Завършилъ въ 1854 г. Киевския универстетъ, той получава служба въ комитета за южнорускитѣ преселенци, а после става училищенъ инспекторъ въ Болградъ. Официалното му положение му дава възможность да се грижи за сѣдбата на българитѣ въ чуждия край и специално за развоя на учебното имъ дѣло, при което той си спечелва голѣми заслуги съ увеждането на български езикъ въ училищата. Личнитѣ му връзки съ славянофилитѣ Аксаковъ, Кирѣевъ и др. допринасятъ и за полготвянето на Освободителното движение въ Русия.

1

Съдържание на жите то ми

1. Уводъ.
2. Мѣсторожение то ми.
3. Домородствено то имя Баштино ми.
4. Домородствено то имя Маичино ми.
5. Кратко житие Баштин) ми.
6. Възпитание то ми отъ нѣжнж младость.
7. Наука та ми на Български и на Гръцки въ Котиль.
8. Наука та ми на Гръцки въ Карлово.
9. Наука та ми въ Цариградъ на Гръцки —
10. Тогавашно то положение на Българскаго духа и проч.
11. Учястие то ми въ народни тѣ работи тогива въ Цариградъ.
12. Отець Неофитъ.
13. Иларионъ.
14. Князь С. Вогоридъ и сношения та ми съ него.
15. Пжтишествие то по България на Бланки (1840) —
16. Напрасно то¹ ми отхожданье въ Браилж
17. Възстание то Българско въ Браилж и мое то учястие.

¹ Ненадейно, неочаквано.

18. Прѣдательство то што ми направи тогава руски консулъ Галашки Симеоновичъ въ Браилж —

19. Михалаки Гика.

20. Отвождане то ми въ Букурешъ подь военж стражж, затвора ми въ Ворничия тж, усждба та ми на смърть, и проч.

21. Освобождение то ми отъ тая усждба и испрацанье то ми въ Цариградъ отъ Еленско то консулство.

22. Маврокордатъ гръцки тогава посланикъ въ Цариградъ и Аргиропуло велики терджуманъ и проч.

23. Срѣтение то ми тогава съ Башта ми —

24. Испраштанье то ми въ Францж отъ Маврокордати и проч. —

25. Прибитие то ми въ Марсиля и проч —

26. Сношения та ми съ Колети и проч.

27. Дохождане то ми въ Гръция въ 1844.

28. Тамошни тѣ ученици и други Българи.

29. Дохождане то ми Цариградъ и пжтишествие то ми отъ тамо по — Българи —

30. Срѣтенье то ми съ Отецъ Неофита и съ Отецъ Илариона —

31. Приследованье то ми отъ Турско то правителство и дигваньето ни за въ Цариградъ ведно съ Башта ми —

32. Предательство то отъ нѣколко Котлѣнци и участие то на това Прѣславскаго гръцкаго владика Порфирия и Търновскаго Неофита —

33. Участие то на фенерскж тж Патриканж и на Княза Вогориди.

34. Сждъ тѣ ни и усждба та на седемъ години — въ Кюрекъ¹.

35. Сетенца² та ни.

36. Три годишна и половина борба съ съпърници тѣ ни и тѣхни тѣ подлости и проч —

37. Освобождение то Баштино ми.

38. Освобождение то мое —

39. Занѣтие то ми въ Цариградъ.

40. Учястие то ми въ народни тѣ работи въ Цариградъ, а особито за Българскж тж народнж чърквж и проч.

41. Сношения та ми съ поляци тѣ, а особи то съ Чайковски, потурчении днѣсь Саджкъ-Паша —

¹ Затворъ въ Цариградъ.

² Трѣбва да бжде сетенца: фр. sentence, присжда.

42. Ходене то ми по България, помрючкия и пзнаирь ага-си на Узунджову и проч —

43. Бѣгане то ми отъ Пловдивъ за Цариградъ и проч —

44. Илтизамджилжка ми до 1853.

45. Встѣпане то ми въ Турскѣ службѣ въ 1853.

46. Пѣтишествие то ми по България презъ Шипкѣ, Габрово, Търново, Шуменъ, Рухчукъ, Сишовъ, Врацѣ, Видинъ, до Калафатъ на главно то военно станиште съ службѣ Башъ терджуманъ при Ахметъ-Паша — и проч.

47. Дѣла та ми въ Калафатъ —

48. Битка та съ Руси тѣ на Читате.

49. Измама та на турци тѣ што мя испратихъ до Шуменъ при Юмеръ-Паша, повторично то предательство на Котлянски тѣ нѣкои си турски духове презъ Варнянсаго Митрополита пакъ Порфирия и проч —

50. Затворенъ въ Шуменъ отъ Юмеръ-Паша.

51. Поляци тѣ въ казашкии полкъ на Саджкѣ-Паша и проч —

52. Испроводенъ желѣзовързанъ отъ Юмеръ-Пашѣ въ Цариградъ.

53. Свободното ми вхождане въ Цариградъ —

54. Съкритъ въ Цариградъ съставямъ хайдушкѣ четѣ отъ 12 души на 1854 и исхождамъ въ шумѣ-тѣ —

55. Изнамѣрение на срѣдства за това горско воюване и проч.

56. Попъ Христу отъ Оряховца и Рейвъ Янко и проч —

57. Мѣсто то на исхода ни отъ Въспора и проч —

58. Горско то ми пѣтишествие

59. Зимата и разиждане то на момци тѣ ми — Оставамъ самъ въ горѣ тѣ.

60. Вхождане то ми въ Котилъ и тамошното ми прибитие и занятие до Колѣда —

61. Отшествие то ми отъ Котила до Влашко

62. Турци тѣ и нѣмци тѣ въ Влашко въ 1855 л. и мое то тамошно прибитие до мира Севастополски.

63. Занятие то ми въ творчество, а имяно въ списание то Горск. Пѣтника.

64. Начяло то и конечно то ми рѣшение за откритѣ борбѣ съ Турско то правительство прѣвъ прѣсѣ тѣ и сабя тѣ. —

65. Напрасно то ми отлѣчие отъ Княжества та Влашко и Богданско. —

66. Пжтишествоие то ми въ Австрия, а имяно въ Нови-Садъ —
67. Издание то Прѣдвѣстника Горскаго Пжтника и обя-
вление то Горскаго Пжтника — —
68. Пжтишествоие то ми по Дунава.
69. Духа на наши тѣ Българи —
70. Метатъ Ефенди и гонение Прѣдвѣстника — — —
71. Връщанье то ми въ Нови-Садъ и занятие то ми въ лите-
ратурж тж и проч.
72. Издание то тамо на Българскж тж Днѣвницж —
73. Сношения та ми съ Сърбско то Княжество въ Бѣлградъ,
и Князь Александръ Карагеоргиевичъ —
74. Приследование то ми отъ Австрийско то Правительство
поради еднж нотж коя то бѣ дала Портата —
75. Затворень въ Земуна — — —
76. Освобождение то ми отъ тамо.
77. Дошествоие то ми въ Галаць и тамошни тѣ ми дѣйствия
съ наши тѣ Българи и проч. —
78. Пжтишествоие то ми въ Яшъ съ Пантелеака Аврамовичъ
при Княза Н. Вогориди, който бѣ тогава тамо каймакаминъ

2

Житие Г. С. Раковскаго

написано отъ него самаго

(1866)

Уводъ

Най-мжно нѣшто на свѣта за едного добросвѣстнаго чловѣка е, да говори самъ за себе си а йште по-мжно е да пиши самъ дѣла та си или житие то си. Заштото пишаштий самъ дѣла та си излага ги самоволно общенародному разсждению, кое има пълно право да произнесе мнѣние то си и сжда си врѣху тѣхъ, безъ да поштади неговж тж личностъ. А никой на свѣта не можи има изискание то чи негови тѣ дѣла сж били се добри и полезни!

Никога не бихъ ся усждилъ на такова едно нѣшто, ако описанитѣ ми дѣла не бихж имали еднж твърдѣ тяснж свързка

съ отъчество то ми, което съмъ отъ нѣжнж йоште младость пламенно любилъ и кому то цѣлия си животъ драговолно съмъ искалъ да посвѣта.

Читатель неште види въ тая книгж нѣкоя си хубаво написанж басноповѣсть, сплетенж съ измислени отъ остро въображение случки, накиченж съ любовни и нѣжни приключения; ни ти пакъ нѣкакви си голѣми и извънрядни подвиги, прѣдставени искусно и докарани близо до вѣроятности, нѣ! такива нѣшта не съдържава тая книга. Тукъ ся описватъ истинни събития, познати отъ голѣмж чясть очевидцевъ, и събития такива, кои то сж имали голѣмо влияние на развитие то народнаго ни духа, кои то вхожджтъ въ народнж тж ни съвременнж повѣстность.

Читатель ште види притомъ: какъ ся възражда народна-та любовь отъ младости въ сърдце то одного чьловѣка, каквж голѣмж силж има тя въ него кога то съзрѣ и стани постоянно негово начяло, прѣдмѣтъ и цѣль. Колко же може тя да го ухрабри, какви гонения, мжки, ускждности и проч. можи да притърпи единъ чьловѣкъ поради тая само святж любовь и до дѣ можи го отвлѣчи негово то въ нея постоянство!

Любовь та къмъ отъчеството прѣвъзходи сички тѣ свѣтовни добрини и тя е най-утѣшителна мисль за чьловѣка на той-зи свѣтъ. Тя, коги то стани въ него едно постоянно начяло, прави го да прѣзрѣ сичко друго што има на свѣтъ и кара го да вхожда драговолно въ най-голѣми тѣ и най-опасни тѣ прѣдприѣтия. Какво то друго занѣтие и да има чьловѣкъ, какви то други добрини и да направи на свѣта, никоги не можи има по-голѣмо и по блаженно наслаждение и задоволствие, какъ то коги то ся занимава за добро то на отъчество то си и успѣе да направи и извърши нѣшто си въ ползж неговж.

Любящий истинно свое то отъчество готовъ е да принесе ради него не само сичко што има за най-драгоцѣнно на свѣта, нѣ и самый си животъ. Никаква люта мжка, никакво грозно страдание не можжтъ отврѣти истиннаго любителя отъчества отъ неговж тж святж цѣль, коя си е онъ прѣдначѣрталь да достигни съ заслуги тѣ на отъчество то си.

Истиннж чи въ сички тѣ чьловѣци и животни дѣйствува една невидима тайна сила, коя ги кара да обичжтъ мѣсто-рождение то си и привлича ги камъ него безъ да си штжтъ, нѣ тя сила, коеи учени те давжтъ название естественъ

нагонъ, безъ да истълкувѣтъ какъ ся поражда той нагонъ и какъ естество то дѣйствува на животни тѣ, тя, казвамъ, сила ако не ся подхранва и подкрѣпя съ добро то възпитание и съ наукъ тж, не можи да стани никоги въ чловѣка истинна любовь отъчства, нъ малко по малко ухладнѣва, заборавя ся и най-послѣ ся изгубва, какъ то ся случва въ млого чловѣци, а въ обштѣ въ безсловесни тѣ животни кога то ги отдалѣчжтъ отъ мѣсторожение то имъ.

Мѣсторожение то ми.

Мѣсторожение то ми е село Котилъ, лѣжяшто въ срѣдъ гридж¹ тж на Старж-Планинж, коя започва отъ Черно море и нахожда ся въ положението между 42 и 43 стжп. севѣрн. широчинж и между 24 и 25 вѣсточнж дължинж. Родилъ съмъ ся въ 1821 лѣт. отъ Българи родители въ оная страшнж и ужаснж повремениость кога то, подирь обѣсване то на фанариотский патрикъ Григория, ся испроводени отъ Цариграда въ България три паличници (джелати) паши да обержтъ оржжие то отъ Българи тѣ и да изколятъ и избѣсятъ сички тѣ Български старѣйшини и знаменити людие по градишта та и по знамянити тѣ голѣми села! Тии паличници паши отъ дѣ то сж поминжли пролѣли сж много невиннж Българскж кръвь безъ никакво си прѣдваритѣлно испитванье и усждбж, нъ само и само чи Българи тѣ сж одного вѣройсповѣдennия съ Гърци тѣ, кои то направихж тогава познатое покушение за възстание противъ турско то губитѣлско правитѣлство!

Освень звѣрски тѣ бѣсила кои то испълнихж ненаказно испроводени тѣ и отрядени тѣ отъ султанъ Махмуда паличници паши, съдрушени отъ знамянити числа войнства, появихж ся съвременно и много чети и пълчишта отъ кръвници Турци, кои то нападнахж по сички тѣ стрѣни Българий и неубоздано колѣхж и убивахж бѣдни тѣ безоржжени Българи, грабяшти имѣния имъ и убезчестявающти ги! Западна Европа, какъ то и Русия никакво внимание не убернахж на това, нъ оставихж кръвопйци тѣ Турци да следовжтъ звѣрское си дѣло до дѣ сами тѣ ся наситихж отъ християнскж кръвь!

Башта ми ся е звалъ Стойку, а майка ми Руса; домороствено то же имя Башти ми било е Папазоолу (Поповичъ) и Раковалж (Раковски), а майчино то ми е било Мамарчовци.

¹ Грѣда, планинска верига.

Домородство то Баштино ми.

Домородство то ми отъ камъ Башта ми били сж знамянвити людие, приселци въ Котилъ отъ стара го града Ракова кому останки ся виждатъ днѣсь въ едно малко селце, се подь имя то Раково, четири часа далѣчь отъ Котила камъ западнж стрънж близо при пѣтя кой отива за Сливенъ, Той-зи градъ Раково е билъ отъчество храбраго Бояна, кой предвождалъ царь Симеоново войнство подъ цариградски тѣ стѣни и е насилить цариградскж тж стѣнж отъ камъ Златия Врати крѣпости (Χρυσῆ Πύλη); а подиръ бързо то примирение царь Симионово съ Византийци тѣ, поради нападение то отъ Маджари тѣ на Български тѣ граници, Боянъ е билъ избранъ отъ Раковско то общество, на общенароденъ зборъ, за прѣдводителъ на войнство то кое то е било изпровадено противъ Маджари тѣ. Боянъ е храборно побѣдилъ Маджари тѣ и продралъ е до Чехи тѣ, отъ дѣ ся е завърнжлъ съ голѣмж славж, водяштъ и млого заробени. Раково е разорено отъ Турци тѣ млого послѣ отъ падение то Българий, и една часть отъ жители тѣ му сж приселили въ Котилъ, а друга въ Сливенъ. Попрѣдание то кое ся е съхранило за Раково е твърде живо, нъ отъ какви причини е разоренъ той-зи градъ не знае ся, само толкова ся сказва чи било голѣмъ градъ и имало четири стотинъ дюгени въ кои то ся работило медъ (бакжджийски дюгени). Поради това приселение баштино то ми самородство е носило за домородствено имя Ракова лж, на турско окончанье, кое е исто съ Раковски. А зашто то прѣдѣдо ми е билъ свѣштеникъ, носѣше и имя Папазоолу = Поповичъ. Дѣдо ми ся е звалъ Сжби и е тѣргувалъ съ Брашово и съ Цариградъ. Той е починжлъ въ врѣмя на Кърджалии тѣ кату ся завърнжлъ отъ Цариграда и оставиль едно голѣмо количество пари и четири сина. Първий му синъ ся е звалъ Дачу, вторий Матей, трѣтий Стойку (башта ми), а четвертий Минко, отъ послѣ призованъ Михаль.

Въ тѣхъ кърджалийски времена народа въ България почти сичкий е билъ въоржженъ и млого градишта и голѣми села били сж заградени съ зидове и съ окопи да ся пазятъ отъ Кърджалийско то нападенье. Кърджалии тѣ же сж били ведно съ Яничери тѣ противъ Султанская власть и тии нѣсж имали никаквж другж цѣль освѣнъ грабительства и разорения да

чинжтъ почти се равно и на Българи тѣ и мирни тѣ Турци граждани, кои то сж държѣли Султановж стрѣхъ; нѣ стократно више отъ Турци тѣ сж притѣглили бѣдни тѣ незаштитни по-малки тѣ села Българи и много упустили Български села сж вижджтъ и до сега по хубави тѣ полета Тракийски, изгорели отъ Кърджалии тѣ или приселивши ся въ Влашко и Богданско, въ Бесарабия и отъждъ Днѣстрж рѣкж въ Русия!

Най-голѣмъ отпоръ противъ Кърджалии тѣ сж дали Българи тѣ и кърцалийско то разорение, можи ся каза, е нанесено отъ Българи тѣ. Нѣ тѣ бѣдни нѣсж знаили да ся ползувжтъ отъ такива благоволни обстоятелства, при такавж слабостъ на Турскж тж Държавж и при такива междуособни раздори на Турци тѣ, да ся освободжтъ еднжшъ за всегда отъ Турско то нго и да изгонятъ Азиатски тѣ звѣрове отъ Европж! Само то извинение на пмняюши тѣ тѣхъ времена старци е, че тии нѣсж знаили ништо за проминжлж тж Българскж славж и независимссть! Общо невѣжъство е гладало тогава въ Българиж и имято отъчъство и народностъ е било съвсѣмъ забравено! Тогашний Българинъ е билъ упоенъ кату съ еднж билкж, съставена отъ съвършенно то незнайство за прошестве то му, поради изгоренж тж му отъ Турци тѣ и и Грьцко то духовенство старж въ общтѣ книжнинж. съ другж по-умаятълнж билкж гръколудия, кое го бѣ докарало да мрази и само то си народно имя Българинъ и да иска да се казвѣ гръкъ! Трѣта по-отровнж за народни тѣ му ювства билкж е била най-занесений вѣройсповѣденъ фанатизмъ въ кого то го е държяло замаянъ и запласнжтъ Грьцко то лукаво духовенство за пкъленнж тж си цѣль! Тогдашний Българинъ е търпѣлъ сячко несвѣстно, утишаюштъ ся чи негово то спасение е на онъ-зи свѣтъ и тамо той ште вниди въ царство небесное! Въ негови тѣ уши често е входилъ убийствении калугерски гласъ: Притърпенъ спасенъ! Покорявайте ся власти, всѣка власть е отъ Бога! Цариетѣ сж помазани и нарядени отъ Бога да владѣжтъ народитѣ! Отдайте Кесарови Кесарю а Богови Богу! Ние тѣглимъ отъ грѣхове тѣ си и тжй штемъ ги испати да наслѣдиме вѣчно то блаженство на онъ-зи свѣтъ!... Въ такова положение находяштъ ся тогдашний Българинъ ни ти е можялъ сиромаяхъ да помисли за свободж и възстание противъ султанскаж

власть, ако и да е ималъ сичкж тж силж въ ржце си и ако обстоятелства та да му сж били най-благоволни и най-лесни! Той си е проливалъ кръвь тж и билъ ся е юнашки да освободи кого? Мжчителя и губителя си Султанж отъ свои тѣ Турци мятежници и отстжпници Кърджалий!

Фенерская Патрикана е дѣйствувала кату единъ непримигателень татъ¹ върху това умаиванье Българскаго народа не само прѣвъ разпространеното си духовенство по цѣлж България, нъ и чясто е испровождала по сички тѣ епархии въ Българий окржжни синодални (събрани) писма да ги чѣтжтъ гръцки тѣ владици въ чъркви тѣ. Слѣдное писмо отправено до тогдашний Прѣславски гръкъ владика доказва наши тѣ рѣчи. (NB. Текста на писмото да ся напечати).

Това писмо изобразѣва сичкж тж тогдашнж пълненж политикж на фенерскж тж Патриканж върху вишеказаний прѣдмѣтъ. Не можи да бжди по-унизително окржжно писмо за християнство то, ни ти по-убийственно за народни тѣ български чюства отъ това, и най-паче въ тѣхъ времена кога то Българи тѣ трѣперяхж само отъ имя то еднаго гръка калугера, да ги не прокълнѣ! А камо ли да не послушаютъ едно такова писмо подписано своержчно отъ тогавашнаго патрика и отъ цѣлаго му събора!...

Подирь смъртж на дѣда ми Сжбя, коя то ся е приключила въ кърджалийски тѣ времена, какъ то и више казахме, имѣние то му сж наслѣдили двама та му по-голѣми синове, чичо ми Дачу и чичо ми Матей, а баща ми и чичо ми Минко, като невъзрастни йоштъ остали сж подъ тѣхно то надзирателство. Баба ми же, коя то ся е звала Нанка, успѣла е та е потулила само хиляда талира² за малки тѣ си синове и за старини тѣ си. Стрики тѣ ми зѣмали живо учястие въ народно то упълчение противъ Кърджалий тѣ, а най-паче чичу ми Дачу, кой-то е билъ единъ отъ главни тѣ прѣдводители Войводи; зашто то народно то войнство е било раздѣлено на нѣколко си отдѣления (чети) коихъ сж прѣдвождали избрани тѣ отъ народа войводи.

Народа въ тѣхъ врѣмена не е можялъ да ся занимава въ търговштинж, зашто то сичко то му внимание и старание е било: какъ да ся брани отъ нападаюшти тѣ го хишници

¹ Крадецъ, хайдутинъ. ² Сребърна монета, 30 гроша.

Кърджалий, кои то непрѣстанно сж бродили и число то имъ е расло отъ день на день. Млоги отдѣления сж броили до седемъ тысяшти всадника, зашто то между тѣхъ пешаци не е имало. Стрики тѣ ми наслѣдивши такова едно голѣмо имѣние, за тѣхъ времени, впустили ся въ голѣми разноски, въ военни великолѣпия, да ѣздятъ най-добри коние и да носятъ най-скжпоцѣнно оржжие, издържяюшти и по нѣколко си войника и слуги на около си, штото за търговштинж и ни ти сж могли вѣки да помислятъ. Въ едно же кърджалийско нападение кога то Кара-Фейсъ и Индже войвода сж допрѣли до Жеруна, единъ чясъ разстояние отъ Котила, съ седемъ тысяшти кърджалии, дѣ сж разположили воинство то си по ближни тѣ села Градецъ, Медвенъ и Вечеря и отъ тамо сж заплашвали чи штжтънападна вѣки рѣшительно да разоржтъ и уграбятъ Котила, чичу ми Дачу избравъ триста рѣшителни юнака и съдруживъ ся съ двамина йоште храбри войводи, Аршинку и Макавѣй, нападнжли сж ношта на кърджалий тѣ въ Жерунж и избили сж мложество отъ тѣхъ злодѣйци! Кара-Фейсъ и Индже войвода видѣвши еднж такавж неустрашимж дързость отъ стрѣни на Котляни тѣ, оттѣглили ся сж посрамени! Врѣху това събитие ся е съхранила и народна пѣсень, коя започва тжй: „Индже то Гочу думаше; Гочо лю Жерунянино! Кажи ми, Гочу, кажи ми: отъ дѣ ся влѣзва въ Котиль? има ли много войски, имжтъ ли Котляни топове? и проч.“ Котлѣни тѣ имали и четири топа чирешови, тржби, и били съставили единъ доста порядочень военни рядъ. А главний управитель е билъ нѣкой си достоень юнакъ мжшь имянемъ Божиль, кой неуморно е ходилъ день и ношта по стражи тѣ и усърдчѣвалъ е войници тѣ съ примѣра си, снабдявашъ ги съ хранж и съ сички тѣ воени потрѣбности. Въ Котиль сж правили тогава пушки, пиштови, ножове и баруть сами Котлѣни тѣ.

Съвременно съ Кърджалий тѣ бѣха ся появили и млоги други отстжпници Турци противъ Султанская власть въ България. Главний же бѣ Видинский Пазвантоолу кой стоѣ противъ цѣлое Султаново воинство и разби го конечно, поставшъ независимъ владѣтель Видина и цѣлой му области. Вторий же бѣше Разградский Хасанъ-Ефенди, кого Турци тѣ нарѣкохж Гяуръ-Хасанъ зашто то той не само не мжчѣше Българи тѣ нѣ йоште ги и заштитѣваше отъ скитаюшти тѣ сж

тогава Дели-Башии, зганы отъ необоздани злодѣйци Турци. Освѣнь тия главни отстѣпници, кои то имахъ по-гольмая часть войнства си отъ избрани юнаци Българи, всѣкъ управитель окржжия или градъ бѣ постанжлъ независимъ господарь за себе си и разполагаше съ народа какъ то си штѣше и тий носѣха имя Дере-бегове = независими господари! Въ число то на тѣхъ спадахъ и испждени тѣ отъ Русия. Кържмски Ханове, коимъ бѣше ся дало имя то Султани и кои владѣяхъ най-плодовити тѣ мѣста по България, независни сжшти отъ Турско то правитѣлство, поради благородство то на челядитѣ си. Всѣкъ же спажия бѣше достигнжлъ независимъ господарь на мѣсто то което притяжѣваше, какъ то и всѣкъ малко по-сѣбудень Турчинъ! Народа Български бѣ изложенъ на общий ударъ Кърджалиевъ и на частни тѣ злодѣйства кои то ся творѣхъ отъ бѣсни тѣ войници на отстѣпници тѣ, освѣнь ония Българи кои то бѣхъ ся опѣлчили за отбранж тж си противъ Кърджалии тѣ и ония които бѣхъ постѣпили въ военнж службж на отстѣпници тѣ турци.

Кърджалиийски тѣ чети и пѣлчишта подиръ едно върлуванье на пятнайси близу години, почнахъ да умалѣвать и най-послѣ ся разорихъ, освѣнь едно знамяното отдѣлѣние кое то успѣта примина Старж-Планинж, подъ прѣдводитѣлство то на Кушаннцали, и прибѣгна при Пазвантооглу въ Видинъ. Нѣ остахъ по-сичкж България вишешепоманжти тѣ отстѣпници Турци, Дере-бегове, кои то ако и да не нападахъ явно, кату Кърджалии тѣ, на села та и градишта та, обаче чясти тѣ тѣхни злодѣйства прѣвъзхождахъ Кърджалиийски тѣ, зашто то Кърджалии тѣ ходѣха явно на пѣлчишта, а народа бѣ зель противъ тѣхъ добри мѣрки за отбранж си, нѣ противъ тия не можѣше да бжди сжщое зашто то тий бѣхъ на сѣкадѣ размѣсени съ народа и нападахъ тайно и изненадѣино отъ тамо отъ дѣто народа ся не пазѣше.

Животописни бележки въ писмо до Ив. С. Ивановъ (1858 г.)

Господьне Юване¹ Степ.² Ювановъ

Одавно¹ еще слушащъ, отъ наши единородни българи за ваше имя, и най паче за вава дѣла кто ви съ ревность и родолюбие слѣдвате за нашъ бѣдний народъ [нахождаеми въ службж Росии, коя може бити дьнесъ самая прѣдпредставителка Славяномъ и покровителка Бѣлг.]² желаяхъ да ся лично видими, нъ не имѣвшъ случай, желание сие исполняя дьнесъ писменно, и желая отъ сега да постѣпими въ междуособни дописки, ако е вамъ угодно. Азъ одавна еще занимающъ ся въ народни наши работи познавамъ добръ дьнешное състояние Бѣлгаровъ и Турковъ, и могж да ви дамъ много любопитни изяснения за всякий прѣдмѣтъ относяимй на Турская дьнешна държавж, коя е достигнала плячка на Европѣйска лѣскателнж политикж, и между тѣмъ нашъ бѣдний народъ ся нахожда въ голѣмж опасность [обкруженъ отъ разни папишаски агенти и протестански . . .] неимѣящъ покровители. Извѣстени же о днешному състоянию нашего народа, може бити да извършите нѣщичко добро за него чрѣзь Милостивое Русийско правителство, за кое народъ ще да уцѣни ваши заслуги.

За да ся упознаими по добръ забѣлѣжвамъ ви въ кратцѣ часть отъ моя страданий, коя ся отнасятъ на нашъ народъ, и що съмъ можаль да извърша отъ нѣколко врѣмя постѣпивъ въ литературно поприще. Приятелю страдание мое почва отъ 1741. лѣт. отъ Ибрайския³ тогдашни бѣлгарски работи. Вашъ любезний отьчъ бѣше тогава тамо, и познава мя добръ, понеже имахме сношение тясно съ него, и онъ самъ кѣту родолюбець разпаленъ бѣлгаринъ съдѣйствува тогава за народное добро. Може бити да ви е разказваль за тѣхъ случки. Въ него несчасно врѣмя азъ подирь едно пятьмьсечно страдание въ

¹ Преди това зачертано е друго: „Ако и да нѣмами лично познаниство, обаче кѣту бѣлгари . . .“

² Заграждаме въ такива скоби вписанитѣ допълнително думи.

³ Ибраила (Браила) — Ибраилски.

Влашко отправихъ ся за въ Гръция, а отъ тамо въ Францж, гдѣ живѣхъ годинж и половинж. Нѣ далѣчь отъ мое мило отчествово и отъ моя родители тягостно ми бѣше странство, а най паче неймѣящъ никаква извѣстия о нашему отчеству, рѣшихъ ся, да ся завърна въ България. Дойдохъ убо въ Ати и, и послѣ кратковрѣменно тамо прѣбывание управихъ ся за Цариградъ.

Въ Цариградъ не ся бавихъ много, понеже родители мои желаяхъ съ нетърпение по скоро да мя видятъ. И тако отъ Цариградъ чрѣзъ Адриянополь додохъ си на мѣсторождение мое въ Котель, въ дома отца моего и матери моя. Нѣ уви мнѣ бѣдному! Черни врагъ всезлодѣй докара общо разорение на наше цѣло сѣмейство. Безъ никаквж виновна причинж Турско правителство нечаянно откъра ни желѣзовързани въ Цариградъ мене и старого моего отца, и хвърлихъ ни въ дълбоки и влажни тъмници! Тамо слѣдъ осемь мѣсеци ся извѣстихъ ми че ни каржтъ за отстѣпители противо Турскаго царства! Патриаршия гръцка бѣши дала льжовень рапортъ за насъ. При другия доказателства писменни що имамъ, и при живия свидѣтели що знаятъ добрѣ това наше гонение отъ гръцкое священство, ето въ него время що писа Исмирская газета *Ἀμιλιθία*. «*Ἐκ τῆς ἐπαρχίας Πρεσβλάβας πατὴρ καὶ υἱὸς ἐν ᾧ ἦσαν ἕτοιμοὶ νὰ ἐπαναστατήσωσιν ἐναντίον τοῦ Ὑψηλοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους ἢ Ἀυτοῦ Παναγιώτης ὁ Οἰκομενικός Πατριάρχης ὁ Κύριος Γερμανὸς εἰδοποίησε τὴν Ὑψηλὴν Πόρταν καὶ οὗτοι οἱ ἀποστάται εὐρίσκονται ἤδη δεσμοὶ ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ τοῦ Τοπχανά*». ¹ Тойзи листъ го държа за възпомявание моего тогдашнаго страдания.

Три цѣли години и половинж задрѣни стоѣхми въ тъмницж подъ най строгия мжки турскаго свирѣпства. (За това наше страдание имамъ подробно написано списание подъ надсловъ „Неповиннде страдания отъ гръцкж злобж отца и сина бѣлгарина“, ако му доди врѣмя благоприятно щж го обнародувамъ). Въ това разстояние отецъ мой разнесе все свое имѣние,

¹ Той текстъ печата Раковски и въ Дунавски Лебедъ, брой 20 отъ 1861 г., съ нѣкои малки измѣнения (— следъ *Γερμανὸς* иде още: *πίστει φερόμενος πρὸς το Ὑψηλὸν κράτος*; вм. *Πόρταν—Πόλην*) и съ следния преводъ: „Отъ Прѣславская область баща и синъ, кѣту бѣхж готови да ся подбунятъ противъ отоманскж високж държавж, негово всесвятѣйшии (!) вселенний патриарсъ Господинъ Господинъ Германъ, вѣрностия побуденъ камъ високое държавие, извѣсти високая Портж, и сега тии ся нахожджтъ желѣзовързани въ Топханское жзялище“.

кое ся състоѣше близо до единъ милионъ турски грошове. Най послѣ ся оправдахми и искахми да ся накажътъ наши лъжовни клеветници. Нъ Високая Порта ни ся отговори, че сми имали грѣхове да тѣглими, и да молими Бога за Султаново здравье че нѣсж' ни убили! . . .

Отъць мой ся управи въ Котель, къту изгуби свое имѣние, и свое здравье. Това бѣше въ лѣто 1847. А азъ неймѣящъ никакво срѣдство да ся заловя отъ търговщинж, и нетърпѣящъ да слугувамъ другиму, рѣшихъ ся да слѣдвамъ адвокатское пѣприще въ Цариградъ при Турское правителсто, кое лесно можахъ да сполуча, понеже познавахъ турский языкъ еще отъ попрѣди, и въ разстояния моего затворения бѣхъ ся занимавалъ прилѣжно не само въ языка нъ еще и турская политика доволно бѣхъ упозналъ и изучилъ. Позналъ бѣхъ многи чиновници турци, даже и нѣколко отъ министровъ, кой показвахъ турско съжаление камъ мене, ушъ че съмъ пострадалъ неповинно, и на права Бога, и подпомагахъ ми на моя работи за да ся ползувамъ нѣщо къту крадѣхж и тий отъ царския приходи . . . За малко врѣмя азъ добихъ доволно количество, и оставилъ адвокатское пѣприще, почнахъ да копувамъ десятини и други беглици, отъ Министерство на финанция. Въ лѣто 1849. бѣхъ прикупилъ Узунджовския търгъ (панаиръ), а въ лѣто 1850. Пловдивския интизапъ¹ за 800 ти сящи гроша. Нъ колико и да ся убогатявахъ чрѣзъ тий занимаение, нѣмахъ никакво удоволствие понеже упознавахъ вся страдания нашего бѣднаго народа, и глѣдахъ че отъ днь на днь пропадва въ по-голѣма угнетения. Негово просвящение ся забраняваше отъ гръцкое священство, кое употрѣбляваше всяко безчестно и лукаво срѣдство, за да държи нашего бѣднаго народа въ духовно робство! и да уничтожи съвсѣмъ славянский элементъ, къту притопи и слѣе него въ грѣчество.

Това бѣше въ мое сѣрдце станало язва неизцѣлима. Нъ нѣмаше що да сторя, понеже отъ една странж бѣхъ учерненъ прѣдъ Турское правителство отъ вишепо(ме)нжтая причинж, а отъ друга странж Патриаршия искаше всякой случай и срѣдство за да мя пакъ наклевети и погуби! какъ то гони и всякого родолюбца Българина. Того ради ся рѣшихъ да дѣйствувамъ посрѣдствено за нашъ народъ. И първо мое съдѣй-

¹ Даждие за нѣщо продадено.

ствие биде задопущение на съзидание Българския църкови въ Цариградъ. Смили приятелю каква радость и веселие добихъ, когда ся дади тойзи Султанский знамянитъ яа насъ Българи ферманъ. Знамянитъ кажж, че отъ колико фермани ся сж издавали за България отъ падение си даже до него врѣмя отъ колико е мнѣ познать ни единъ ферманъ не е писалъ Българский народъ, нъ Римлянский. То естъ Румъ Милети. А тойзи пиши. Булгаръ Милетине рухсать вермиштаръ меджедетень клисе ихтасъ ве бина етмекъ аситаней алиеде Фенеръ дживаранда и проч. — То естъ. Българскому народу дава ся доизволение отъ ново да си състави и направи църкова въ Цариградъ на Фенаръ.

Приятелю не мисли, че азъ искамъ да ти ся прѣдстава тукъ важно лице съ тия мои исторически сказанія и че не познавамъ колко е трудно да пише челоуѣкъ самъ за себе си. Азъ съмъ далѣчь отъ тая мисль. На това мое действие какъ то и на други много сжществувжтъ много Българи живи еще свидѣтели, а новая Българска история, коя несумненно че ся обяви, нѣще умълчи истиннж. До 1853. лѣто живѣхъ въ Цариградъ, и съдѣйствувахъ по възможности за народниѣ наши Български работи. За кое и разновидно съ личнж си пагубж пострадахъ. Въ него же врѣмя кагда дойдѣ князь Менчиковъ общий възтѣргъ ся запали въ нашъ Българский народъ, и всякий Българинъ съ радостия чѣкаше и уже бѣ узвѣренъ за свое освобождение отъ Турское иго. Все Българи ся рѣшихж да съдѣйствувжтъ съ всякий начинъ на това. Ми нѣколко Българи въ Цариградъ съставихми жалбж отъ странж Българскаго народа и я принесохми Князу Менчикову, кой ни ся обѣща че ше я привручи дѣ е удобно.

Послѣ къту ся откри рать Русии съ Турция, ми ся рѣшихи нѣколко Българи и съставихми едно тайно общество, цѣль кому бѣше да постжпими въ Турскж службж, и съ тойзи начинъ да дѣйствувами отъ еднж странж да ся ни угнятява нашъ бѣдний народъ въ врѣмя размирия рата отъ злоупотрѣбленія Турска, отъ другж же странж да прѣготовлявами народа всягда да бжди готовъ шото въ благоврѣмие да действува съгласно съ Русийское напрѣдванье въ Турция. Намъ бѣхж познати и раздадени прокламации въ България отъ Русийскж странж, а имянно отъ вѣначалника Пашкевича. Азъ бѣхъ упрѣдѣленъ отъ Цариградъ отъ Военнаго тогда

министра Турскаго Мехмедъ-Али Паша за първий тълмачъ (dragoment) на главное военное турское станище въ Шумень а отъ тамо ся упрѣдѣлихъ за Калафатъ, и помощникъ мой бѣше Юванъ Бацовъ, когото отъ Видинъ отправихъ чрѣзь Сърбия за Влашко гдѣ бѣше руская войскъ за да събощи наше намѣрение дѣ подобно. Азъ же останхъ въ Калафатъ даже до знаменитая битка на Чатагтя. Мои съдѣатели бѣхъ въ това прѣдприятия многи Българи по разни градове и села а ний паче въ Свищовъ, гдѣ бѣше управитель на тия работи познати родолюбецъ Г. Апостоль Конковичъ. Нъ види ся неприятели нѣции да усѣтихъ нашъ планъ и ни прѣдадохъ Туркомъ. Внезапу мя откарахъ отъ Калафатъ на Шумень прѣдъ главнокомандующаго Юмеръ-Паша, кой иска да мя сжди кату руски шпионинъ и даже да мя застрѣли, както застрѣли многи неповинни Българи. Нъ понеже азъ бѣхъ упрѣдѣленъ отъ Цариградъ съ Ферманъ на тая службъ, какъ то прѣдсказахъ, унужденъ бѣше да мя изпроводи въ Цариградъ.

И така подъ строгъ стражъ мя управи, за тамо, кату писа твърдѣ злѣ за мене. Азъ знаяхъ въ Цариградъ каква сждба мя чѣкаше, то есть смъртъ, и така рѣшихъ ся да ищъ срѣдствомъ за да отбѣгна, кое благополучно успѣхъ да извърша въ пѣтя въ нашъ Старъ майкъ планинъ. Отъ тамо тайно непознать ся управихъ въ Цариградъ, и къту чюхъ че Русийскии войски минжли Дунава, събрахъ абие 12. избрани момци Българи, и кату ги заклѣхъ въ святое причастие чрѣзь священни Български лица, тръгнахми отъ Воспоръ за Старъ планинъ добрѣ убуржжени. Цѣль моя бѣше да уа успѣя да ся намѣся съ Руския войски. За 12. дни едва стигнхми въ Старъ планинъ въ Прѣславския гори. Отъ тамъ изправодихъ чловѣци да ся извѣстятъ за Руси. Тии бѣхъ подъ Силистръ. Доброжъ бѣше за часъ непроходимъ, понеже ся скитахъ много турски войски, и така унужденъ бѣхъ да ся запра въ вишеречния гори, догдѣ ся еще приближтъ Руси. Въ него врѣмя по планинъ ходихъ по разни мѣста, а най паче по Българския наши мѣнастири, и дѣйствувахъ възбуждаящъ народное чювство. Нъ съ жалостия ся извѣстихъ че Русийския войски ся тѣглили на задѣ. Това зарази мое сърце и мя докара в'отчаянность. Нъ нѣмаше що до сторя. Трѣбаше търпение и да ся ищи срѣдство за отбѣгванье отъ тамо. Есень настана и въ горъ вѣки, не бѣше възможно да ся

живѣ съ такава горскж четж. Трѣбваше да разпорѣда моя момци на зимовище и азъ съмъ да ся отгѣгля въ нѣкое си безопасно мѣсто. Счастливъ сполучихъ да разпорѣдихъ и изпроводихъ моя момци всякого дѣ желаяше да ся управи, кату ги възнаградихъ за нинж вѣрность съ коя ми слугувахж. А азъ ся отгѣглихъ въ село Котель мѣсторожение мое, и тамо стоѣхъ почти 4. мѣсици съкритъ, занимающъ ся, вѣдно българско народно списание поема, Горский Пжтникъ, за кое по-доло ще говоря.

Въ началото на 1855. лѣто тръгнахъ отъ Котель ноция, доброуржженъ и съ добръ конь и ся управихъ за Свищовъ, за да мина въ Влашко. Въ Свищовъ имахъ добри приятели родолюбци българи, кой ми намѣрихж всяко срдѣство та примнжхъ на Зимничъ въ Влашко, и отъ тамо ся управихъ въ Букурешъ. Тогава Влашко занимавахж Австрийски и Турски войски, и трѣбаше непознатъ да живѣя и тамо, ищяхъ да мина въ Русия нѣ мѣмахъ срдѣство. И така ся рѣшихъ да живѣя въ Букурешкое укржжие на едно село. Тамо ся вѣки занимавахъ въ книжевность. Рать ся прикрати, и Парижкий миръ ся приключи, и наши български надѣжди изчезнахж кагу сповидѣния. Въ 1856. лѣто рѣшихъ ся да идж въ Аустрия а имянно въ Новий-Садъ въ Банатъ, за да издамъ вишеречная моя народнж поемж. И отидохъ. Незабавно напечатахъ тамо единж брошуркж подъ заглавиемъ Прѣдвѣстникъ Горскаго Пжтника — и едно обявление за истий Горский Пжтникъ, и за българскж еднж Дневницж. Съ тия брошурки дойдохъ отъ Новий Садъ до Галаць, и ги раздадохъ даръмъ по разни мѣста въ България, въ Влашко и Богданско, а нѣколко изпроводихъ и въ Русия, може бити да сте ги видѣли и вие.

Отъ Галаць ся завъранхъ пакъ въ Новий-Садъ и почнжхъ да издавамъ и български единъ вѣстникъ, под' имянемъ Българская Дневницж, и други единъ любословенъ листъ под' имянемъ Дунавский Лебедъ. Нѣ понеже нѣмахъ срдѣство за да положж узаконеное количество в' Аустрия за всякого редактора, кой издава гражданския листъ, нито бѣхъ аустрийский подданикъ извършихъ да ся издава Българская Дневница въ редаксия Г. Даниила Медаковича, кой издава Сърбский Дневникъ въ Новий Садъ. Въ растоание 6. мѣсець добихъ близо до 700. спомоществуватели отъ България, Цариградъ,

Влашко, Богданско, и даже отъ Сърбия. Слѣдугахъ си рядовно и съ душевно наслаждение глѣдахъ откриваемая ревность за просвещение въ сердца нашему народу. Нъ черна сждба види ся не тѣрпѣ наши усиѣхи. Единъ день мя призовахъ отъ полиция и ми обьявихъ че по високъ заповѣдь трѣбва да мя отпратжтъ за границъ. Азъ попитахъ за коя причинж? Тий ми отговорихъ, зашто то съмъ мислилъ зло противо Турция, и съмъ ся старалъ за бѣлгарская независимость. А най паче зашто то съмъ напечатилъ Прѣдвѣстникъ Горскаго Пжтника и 'сьмъ говорилъ противо Турция. Азъ имъ ся отговорихъ, колико за моя мисли противо Турция ви неможете да знайте цо азъ мисля, а за напечатаная брошурж, то никаква вина азъ нѣмамъ прѣд' Аустрийское правителство понеже я напечатяхъ въ Новий-Садъ, и изпѣлнихъ вся формалитети, то есть прѣдставихъ я прѣдъ цензурский комитетъ, и съ дозволение я напечатихъ. Моя приведни управления нищо не ми спомогнжхъ, нъ искахъ, съ насиліе абие да мя изпратжтъ. Моликъ ся да ми даджтъ поне врѣмя да разположж моя вѣщи и книги. Нъ и то не ми ся допусти. Извѣстихъ тилеграфомъ въ Бечъ Греческому генералъ консулу Баронъ Ану, нъ по несчастию моему онъ бѣше по него врѣмя въ Парижъ, и неговий писарь не можи нищо да ми помогни. Така вселукавий нѣмци абие мя отправахъ отъ Новаго-Сада на Земуна и отъ тамо искахъ да мя придаджтъ на Бѣлградский паша. Азъ протестувахъ на това въ имя царя имъ Франца Иосифа, че това ѣ противо закона челоуѣчества, да искатъ да мя даджтъ на Турци, и рѣкохъ имъ, че по добрѣ ѣ за мене да мя убиятъ тий нѣжели да мя придаджтъ варваръмъ! Най послѣ имъ рѣкохъ че нѣмжтъ никакво право надъ мене, като грекоподданикъ нъ да мя отправятъ внѣ отъ своя си граници, и отъ тамо свободно да ся отправя отъ гдѣто съмъ дошалъ, то есть, въ Галаць.

Послѣ голѣмо едно швапско мждруванѣ най-послѣ м' управихъ на Рошавж. Отъ тамо свободенъ дойдохъ въ Галаць. Нъ ужаленъ смъртоносно за прикрытие на мое дѣло, то есть на издаванѣ Бѣлгарския Дневници и Дунавскаго Лебеда. Това гонение, приятелю, повреди ми близо до 1000. аустрийски жълтици. Тукъ вѣки ся стопа вся моя надежда, кату изгубихъ срѣдства обдържания моего. Наши бѣлгари съ голѣма жалость видѣха това дѣло, и разумѣха че по голѣмъ

говитель е днесъ Аустрия нашего просвѣщения, нежели Турция. Въ кратковрѣменно мое прибивание наклонихъ наши тамошни българи, да съставими въ Галаць едно народно учебно българско общество, кое да обдържава българско порядочно училище въ Галаць и да съставими и печатня, за да печятими разни учебни български книги, и единъ филологически поврѣменъ листъ. Нъ за това трѣбаше да ся убърними камъ Молдавское правителство да ищими дойзволение, а най-паче въ настоящае врѣмя когда намѣстникъ Молдавскаго княжества е природний българинъ, и доброразположенъ камъ свой си българский народъ. Направихми убо едно общо прошение, и отрѣдихъ мя Галашкий българи да иди азъ да му го принеси. Незабавно ся отправихъ за Йяшь, гдѣ въ него врѣмя бѣше и родолюбивий българинъ Г. П. Аврамовичъ, съ кого ведно принесохми прошение принцу г. Николаю Богороди, днешному Намѣстнику Молдавскаго княжества. Н. С. като българинъ приѣ ни благоволно, и показа голѣмо съчювствие за българское добро. Нъ иска врѣмя за да размисли тая работи. Въ него врѣмя дойдохъ и пълномощни българи отъ останія въ Молдовж преселения, и тий съ прошение отъ странж на вся ко(ло)нии, да искжтъ да имъ ся дадѣ дойзволение да съставятъ въ Болградъ срѣдоточнж гимназия. Ми трѣбаши да ся споразуими и да дѣйствуваами съгласно за българския работи. И така рѣшихми да извършими по първо Болградская работж. Князь Богоридъ приѣ вишеречния българи съ голѣма радость, и показа всяко благоволение за тия работи. Незабавно отправи прошение тѣхно на Министерство просвѣщения, и имъ ся дади документа, да откриятъ въ Болградъ гимназия срѣдоточнж, независима отъ Министерства просвѣщения, българский языкъ да е господствующий. Дади имъ ся и църковний приходъ за тая гимназии, тамошния езера, и проч. Това за кратко врѣмя извърши князь Богоридъ. При томъ ги пита ако имжтъ нѣкой достоинъ българинъ измежду си да имъ го упрѣдѣли управляющий! Тий ся размислихъ, че по настоящему по удобно е да е страненъ догдѣ ся поправятъ нѣколко еще недостатки. Нъ князь имъ дади повеление по управляющаго щото безъ нихно знание и съизволение нищо да не не върши! Приятелю! Гледай що значи българинъ князь въ Молдовж. Гледай народное съчювствие! Богъ да го поживи, и да му дава и по-голѣми успѣхи! на

свое пѣприще! А моя радость, като глѣдахъ че и за нашъ народъ почна уже да просвѣтва слънце надѣжди за просвящение...!

Ежедневно ся виждахъ съ българския тия пълномощни и имъ давахъ по възможности моя сърдечни български наставления. Вѣистинж видѣхъ въ тѣхъ чюства благородна, и мисли родолюбиви! Тий же задоволни отъ менъ просихъ мя да дойдж въ Болградъ за да съдѣйствувамъ щото по-скоро да ся положи въ дѣйствие сие общеполезно българско дѣло. Азъ съ удоволствие приехъ това, и кату прикратихъ моя работж за коя бѣхъ дошалъ, то есть свършихъ я съ други единъ начинъ съобразно съ днѣшна обстоятелства, завърнахъ ся въ Галацъ за да дамъ слово на тамошня родолюбци българи и отъ тамо да ся управа въ Болградъ. Нѣ нечаяно получихъ писмо отъ Болградъ, че тамо дошло тайно прѣдписание за мене отъ Молдавское правителство, спорядъ искание Аустрийскому правителству да мя под'арестъ отведять въ Йяшъ. Азъ отъ прѣдидущия случки въ Новий Садъ усѣтихъ, че шванская злоба не ся прикратила само за Рошава въ свой си граници, нѣ прострѣла ся еще и въ Влахо-Богданская княжества. Нѣ много чюдно ми ся видѣ, какъви правди има надъ мене грекоподданика швабское правителство да мя гони даже и внѣ отъ своя държава. Знаящъ че Еллинское консулато е слабо и никаквж защитж нѣще може да ми даде, и желаящъ да примина въ благословенная земля Росии покровителка болгарьмъ рѣшихъ ся та приминжхъ въ Руссийския граници, и днесъ ся нахождамъ въ Кубей.

Приятелю! Като ми ся отговоришь и мя извѣстишь че искашь да встѣпишь въ дописки съ мене, ще слѣдувамъ редовно да ти опиша много важни работи за България. По настоящему довольно е толико да ся запознами.

Признания на Георги Македонъ

Тия признания на Раковски, дадени предъ „комисията за разследване браилскитѣ метежници“ отъ 1842 г., сж писани първоначално на гръцки — навѣрно защото организаторьтъ на заговора е владѣялъ писменно този езикъ по-добрѣ отъ

ромънски и защото отъ гръцки е могло да се направи по-лесно преводъ на френски, отколкото отъ български. Гръцкиятъ оригиналъ, писанъ отъ Г. Македонъ (псевдонимъ на Раковски), е загубенъ; запазенъ е само френскиятъ прѣводъ, и то като приложение къмъ рапорта отъ 4 априлъ 1842 г. на австрийския агентъ въ Букурещъ, Тимони, до князь Метернихъ въ Виена. Този прѣводъ е публикуванъ отъ Ст. Романски, въ СбБАН. кн. XIV, 1921, 95 ст. Ето кжсото му съдържание.

Македонъ за втори пжтъ въ Атина. — Българитѣ образуватъ сдружение подъ име Македонско дружество. — Агитации въ страната и въ чужбина за целта на дружеството. — Македонъ заминава за Цариградъ заедно съ Иларионъ, „българинъ отъ Търново“. — Пжтуване на Илариона изъ България съ разузнавателна мисия и връщане въ Цариградъ. — Избухване на критското, тесалийското и нишкото възстание. — Македонъ заминава за Браила, а Иларионъ за Търново. — Впечатление отъ браилскитѣ безредици въ 1841 г. — Сношение съ Георги Казакъ отъ Галацъ и съ епирота Георги Ставри. — Революционна работа между българи и гърци. — Какъ трѣбвало да стане възстанието. — Какъ станали безредицитѣ. — Залавяне на метежницитѣ. — Избѣгване на Македонъ въ руското вицеконсулство. — Нѣкои отъ арестуванитѣ лица сж невинни.

Traduction du grec.

Déposition du nomme Georges Makédon, relativement à l'association bulgare.

Il y a déjà une année, que m'étant rendu pour la seconde fois à Athènes, j'y demeurais provisoirement avec d'autres compatriotes fréquentant le Gymnase et l'Université de cette ville. Le but de notre séjour en Grèce n'était autre que la patrie. A cette époque fût organisée aussi l'association des Crétois et des Thessaliens. Nous autres Bulgares, qui en notre qualité de jeunes étudiants, devions être plus accessibles à des pareilles idées, nous fûmes engagés par cet exemple à former une association bulgare, afin de contribuer ainsi à la délivrance de notre malheureuse patrie. Après plusieurs réunions secrètes nous parvînmes à instituer cette société sous le nom de société Macédonienne. Cella fait, nous commençâmes à communiquer

le but que nous nous proposons à nos compatriotes Bulgares qui se trouvent dans les pays étrangers, et dont quelques uns parurent disposés à y concourir avec zèle et empressement. D'autres n'y firent aucune attention. Nous ne renoncâmes pas pour cela à notre entreprise, et nous la poursuivîmes sans relâche, afin de pouvoir l'accomplir simultanément avec la révolte des Crétois et des Thessaliens. Il fallait d'abord songer à l'endroit, que serait le plus propre aux préparatifs et approvisionnemens nécessaires ; une fois que l'on eût délibéré à cet égard, la société jugea nécessaire de m'envoyer à Constantinople avec un certain Hillarion, Bulgare de Tirnowo, afin d'examiner sur les lieux la situation politique de la Turquie, et de connaître, quels étaient les points, où se trouveraient concentrées la plupart des forces ottomanes, ce qui nous aurait mis en état de prendre des mesures efficaces pour le succès de notre entreprise. Arrivés à Constantinople, nous y observâmes tout avec exactitude ; mais cette seule observation nous ayant paru insuffisante, nous jugeâmes à propos, qu'Hillarion se rendrait en Bulgarie, et parcourait les principales parties de cette province, et que moi je resterais à Constantinople, pour continuer ma correspondance avec Athènes, tout eu fixant mon attention sur ce qui se passerait en Turquie. Durant l'absence d'Hillarion j'appris, qu'il s'organisait secrètement à Braïla et Bucarest une société bulgare, sans cependant avoir à cet égard aucune information positive, n'ayant point reçu cette nouvelle par correspondance, mais verbalement par un autre. Partagé entre diverses pensées, je résolus d'attendre à Constantinople le retour d'Hillarion, mais après quelques jours éclata la révolution des Crétois, et en même tems arrivèrent les troubles de la frontière servienne, ainsi que l'invasion des frontières de la Thessalie par quelques chefs grecs. Ce fût alors, que perdant tout espoir pour la réussite de notre propre entreprise, je me bornai à faire des vœux pour les Bulgares, qui s'étaient soulevés près de la frontière servienne. Pour ce qui concerne Hillarion, après avoir parcouru le pays jusqu'à un certain tems, ne pouvant plus continuer son exploration, il retourna à Constantinople, où il était animé des mêmes sentimens que moi. Mais l'amour de la patrie ne nous permit pas de rester dans l'inaction au milieu des circonstances critiques du moment. Nous décidâmes en conséquence, de nous rendre, Hillarion à Tirnowo, sa patrie, et moi à Braïla, et de nous

entendre après par correspondance sur ce qui nous restait à faire, puisque j'espérais prévenir par mon arrivée à Braïla tout mouvement de la part des Bulgares, qui y étaient réunis. Je m'embarquai dès lors comme je pus et sans en prévenir personne, pas même Vogoridès, sous la protection duquel je me trouvais depuis tant d'années, sachant bien, qu'il n'y aurait jamais consenti; je m'embarquai, dis-je, espérant prévenir la société bulgare de Braïla, mais à peine entrés dans le Danube, nous apprîmes ce qui venait de se passer à Braïla, et comme mon retour à Constantinople était difficile et même inexécutable, je débarquai à Braïla, afin d'y recueillir de meilleures informations; de cette ville je me proposai de me rendre à Odessa, et de là, s'il était possible, à Paris, avec le secours de quelques compatriotes. — Mais certains amis ne me laissèrent pas dans le découragement, où j'étais à l'égard du succès de l'entreprise; ils me donnèrent des bonnes espérances, et surtout Georges Kosakos demeurant à Gallatz. Je résolus donc de rester à Braïla, et d'y attendre un résultat. Sur ces entrefaites arriva aussi d'Athènes Stavro Georges. Epirote, appartenant à la société Thessalo-Epirote. Nous conferames avec ce dernier, qui avait été chargé d'avoir soin de tous les Grecs faisant cause commune avec les Bulgares; mais comme il devait communiquer avec les autres membres de sa société et en recevoir de l'argent, il se décida à aller à Athènes, afin de donner aussi à ceux qui s'y trouvaient les instructions nécessaires. Il se dirigea à Constantinople, et de là à Athènes, vers la fin du mois d'Août. Après un séjour de quelque tems dans cette dernière ville, il s'en retourna avec un dé sec cousins, médecin de l'Université. Celui-ci partit pour l'Epire, sa partie, afin d'y disposer les choses; quant à Stavros, il vint à Braïla vers la fin de Novembre, ayant avec lui assez d'argent. Ce fut donc depuis lors que nous nous mîmes à l'oeuvre de la manière suivante: Stavros devait préparer les Grecs de Gallatz, de Braïla, et quelques uns de ceux de Bucarest, en armant une parti d'entr'eux. Georges Kosakos devait armer les Bulgares pauvres de Gallatz, ayant aussi de fréquentes communications avec la principale société résidant en Bessarabie. Quant à moi, j'exerçais l'état de professeur, attendant la fin de cette entreprise, dont je prévenais sans affectation quelques uns des Bulgares de Braïla. Lé but, que l'on se proposatt, était le suivant.

Comme à Braïla les autorités, par suite des évènements précédens, exerçaient une grande vigilance, nous jugeâmes à propos, de ne faire aucun préparatif ni approvisionnement à Braïla, mais de prédisposer ceux, qui avaient seulement les moyens de s'armer pour eux-mêmes.

Le mouvement devait avoir lieu ainsi qu'il suit : De Bessarabie devaient passer environ mille hommes, cavaliers et fantassins et arrivés à Gallatz, sans aucune effusion de sang, se réunir avec ceux qui s'y trouvaient déjà. De là ils devaient se porter à Braïla espérant, que les autorités, vû le grand nombre, n'oseraient pas leur contester la passage du Danube, qui devait avoir lieu avant la débâcle de ce fleuve. Comme le tems approchait, et que nous attendions des nouvelles définitives, surtout de la Bessarabie, nous commençâmes aussi à Braïla certains préparatifs, consistant à armer quelques Grecs, pour les avoir auprès de nous. Mair l'excès de l'enthousiasme nous avait enivré complètement, quelques uns des Grecs armés se rendaient tous les soirs dans ma maison. Le soir, où les désordres éclatèrent, le gouvernement, prévenu à ce qu'il paraît de ces réunions, envoya pour nous faire arrêter. Lorsque mon logement fut cerné, et que l'on allait nous saisir, je résolus de sortir avec indifférence, et de demander la raison de cet acte, mais aucun de ceux, qui étaient avec moi, n'approuva cette démarche ; tous firent serment de sortir armés, et de se sauver chacun comme il le pourra, ce que fut effectué. Après la mêlée qui s'en est suivie, de six que nous étions, il n'en resta que quatre, dont l'un gisant blessé sur la neige, ce qui nous obligea de nous réfugier dans une maison voisine, où nous passâmes la nuit, après avoir fait panser la blessure de notre compagnon. Le lendemain jusqu'au soir, avant que les rues ne fussent occupées par des patrouilles, nous sortimes, de là, en y laissant nos armes et le blessé, sans que personne de nous sût, où il devait se diriger. Retournés dans la même maison, nous y passâmes encore une nuit, et le lendemain au soir, avant que les gardes ne fussent établies, nous sortimes, sans savoir encore ce que nous allions devenir. Depuis lors j'ignore le sort de mes compagnons, mais pour ce qui me concerne, je me sauvai encore dans la maison d'une pauvre femme, non loin de la première. J'y restai trois jours, et ne pouvant apprendre d'elle ce que se passait dans la ville, privé

surtout de secours pécuniaires, je me décidai de passer dans une autre maison voisine, où j'aurais pu apprendre plus facilement ce qu'il m'importait de savoir. Ce fut là que j'appris d'abord, que mes effets étaient dispersés et pillés, ainsi que ma bibliothèque, composée de plusieurs livres grecs, français, russes, turcs et anglais, mes habits, et ce qui se trouvait dans mon logement. Cela m'affligea beaucoup, car je me vis dans le plus complet dénûment, et je compris mon malheureux avenir ; mais la triste position, où je me trouvais, et que ne m'aurait jamais pourtant obligé à me rendre volontairement et à demander merci, m'affligeaient moins que ce que je venais d'apprendre, savoir : l'arrestation de tous mes compatriotes, dont plusieurs sont innocens, n'ayant pris aucune part dans l'entreprise, les angoisses et les larmes de leurs femmes et enfans ont produit sur moi un tel effet, que je me décidai spontanément, à me rendre au Consulat de Russie, et à réclamer la miséricorde de S. A. en exposant sincèrement le commencement et la fin de l'entreprise. Parmi les individus arrêtés, dont je ne me rappelle pas tous les noms, il existe un prêtre, nommé Procopi, ainsi que ses deux frères, tous innocens, un certain Yordano, et deux jeunes gens nommés Dimitri Arnaoutoglou et Jean. Le prêtre Procopi, lors des premiers évènements de Braïla, était au delà du Danube pour certains achats, ce que les autorités de la ville n'ignorent pas non plus ; et quant à ce qui vient de se passer, il n'y prit aucune part, bien que nous fussions connus, ce qui d'ailleurs est confirmé par la maison, qu'il vient de bâtir, car un homme, ayant l'intention de quitter un pays, ne s'y fait point construire des maisons qui lui seraient inutiles. Les frères arrêtés avec lui s'occupaient également des affaires commerciales, pour gagner leur vie. Quant à Yordano, lors de la première tentative il était caissier des fonds recueillis avec un autre banquier, dont le nom m'échappe. Dans la présente occasion il n'est point mêlé de l'affaire, craignant qu'on ne lui demandât compte de l'argent, qui, à ce qu'on m'assura, était resté entre leurs mains. J'ignore, si cela est vrai ou faux.

Quant aux deux jeunes gens ci-dessus indiqués, nommés Dimitri et Jean, ils sont dépourvus de toute valeur intellectuelle et de toute fortune. Ils étaient disposés à concourir au but désiré, espérant un changement de la situation de leur patrie,

et dès lors une amélioration de leur sort, espoir qui ne manque jamais de percer la simplicité des pauvres et des malheureux.

Telles sont toutes les circonstances de l'évènement, et en les exposant j'invoque le témoignage de l'Être suprême, à qui rien ne saurait être caché. Je prie Son Altesse, de jeter un oeil de compassion sur la situation malheureuse où je me trouve, car sa clémence peut adoucir toute la gravité et la sévérité d'un arrêt prononcé par les lois.

(Signé) Georges Makédon.

II

Неповиненъ българинъ

(1854)

Отъ тия мемоари, съставени въ Котелъ прѣзь 1854 г., сж ни упазени двѣ ржкописни редакции: едната по-непълна, а другата по-пълна — продължение и преписъ отъ първата. Първата носи заглавие: „Частъ отъ Списание-то „Неповиний Бжлгаринъ, распаленъ отъ любовта на отечеството“ — составлена отъ: частъ на постраданието си въ Царьградъ — (отъ) 1. сжнъ виденъ вещественно въ тжмницата отъ того бжлгарина — въ лѣто 1843 — въ Стамболъ — отъ 1. проста пѣсня по древному бжлгарскому убичаю — и отъ 1. кратко два мѣсично тайно путешѣствие въ Бжлгария въ лѣто — 1854. по древному обичаю сосѣнѣколко юнаци бжлгари“. Ржкопистъ, въ четвъргини, съдържа 22 страници, изписани съ рѣдки редове. Втората редакция, озаглавена пакъ като „Частъ отъ отечеството“, съдържа и бележката: „А главното списание, Неповиний бжлгаринъ, и другото списание, Болгария страждуца, находжатъ се въ Царьградъ: не совершени йоще въ Я. Р.“ На край, заглавната страница съдържа подписъ: „Г. С. Раковски. Котелъ — 1854. 7 врие 13 го“.

Този вторъ преписъ има 47 страници *in folio* и съдържа отъ всичко, което се обещава въ „оглавлѣнието“, само разказа за страданията на Раковски и на баща му въ тжмницата: „Частъ отъ постраданието си...“ Този разказъ, следъ като изтъква причинитѣ за арестуването на баща и синъ, описва подробно разкарването имъ до Русе, отвеждането имъ въ Цариградъ и изправянето имъ предъ сжда, за да изложи обстойно сжденето имъ и опититѣ имъ за освобождение отъ затвора. Но и той остава недовършенъ, като

достига само до надеждитѣ за спасение, които имъ дава новиятъ министъръ на външнитѣ работи, Рашидъ паша. Нека забележимъ, че въ началото на разказа си Раковски бърка датитѣ. Въ Котелъ той се връща отъ Франция къмъ срѣдата на 1844 година, а арестуванъ бива на 30 януарий 1845 год. Сава Доброплодни, другаръ на Раковски въ Котелъ, свидетелствува, че самъ билъ арестуванъ малко по-късно отъ откарването на Раковски въ началото на 1845 година, именно на 9 мартъ с. г.

Понеже „Неповиненъ българинъ“ е първиятъ писателски опитъ на Раковски и понеже дотогава нашиятъ авторъ не е ималъ случай да работи по-сериозно надъ езика и стила си, ние долавяме тукъ голѣми колебания въ избора на граматически и литературни форми. Освенъ това, ние имаме тукъ черновката на съчинението, а не готовото дѣло, което е щѣло да бжде навѣрно изгладено въ нѣкои отношения. Но до окончателна редакция Раковски не дохожда, и така ржкописътъ показва много празнини, скокове, съкращения и т. н. Препинателнитѣ знаци сж твърде неустановени, съ тѣхната честа употреба на запетаи, поставяни навредъ, безъ всѣко правило и всѣка нужда. Вмѣсто точка стои обикновено тире или двоеточие. Тукъ ние запазваме основния текстъ на втората редакция.

Частъ отъ пострадание то си въ темница та въ Царьградъ въ лѣто 1843. което последува отъ безбожното клеветание на нѣколко отъ първите въ Котелъ.

Въ лѣто 1843.¹ неповиний бжлгаринъ, слѣдъ тринадесетъ годишно² отъ любезното си отечество отлучие, привзетъ отъ естественото дѣйствиe което въ душата на всякого благочувственнаго челоуѣка во обще владѣе: спроти философа Плутарха, οὐδὲν γλυκῆρον εἶς πατρίδος (нищо нѣма по сладко

¹ Трѣбва да бжде 1844, къмъ срѣдата на годината.

² Трѣбва да бжде или тригодишно, ако мислимъ напускането на Цариградъ въ 1841 г., или шестгодишно, ако мислимъ напускането на Котелъ въ 1837 г., или десетгодишно, ако броимъ отъ заминуването за Карлово въ 1834 г. Въ Котелъ Раковски пристигва отъ Франция къмъ края на 1844 г., следъ като се е бавилъ въ Атина и Цариградъ.

на свѣта отъ своето всякому отечество). Решилъ се бѣше да се вжрни въ своето-си отечество отъ Франция, и да се наслади отъ това пресладко наслаждѣние: слѣдъ толко вяжни и строги случая, куихъ-то бѣше пострадалъ въ тринадесетъ годишното си уже скитание съсъ добра цѣль както напоследокъ ще се извѣсти: Въ това каже време кату приближи ду своето си мѣсторожение, какво сладко и неизказано удоволствие, съсъ никоя друга мирска доброта несравнимое, възприе, като виде отъ близо воздуха (оризонта) гдѣто бѣше первий пжтъ изгрѣяние-то на сжличнината свѣтлина видѣлъ, и воздухъ а первий-а жизнодавний воздухъ, на това кажа мѣсто, което природата отъ всяка страна сжсъ буини хладни планини загрѣдила, като съ крепки крепости, и сжсъ изобилни пребистри и студени извори и съ цвѣтовни високи могили украсило, съ воз ухъ, който животъ дише и здравие, кату и мѣртвите че искъ да съживи: това токмо всякий челоуѣкъ, който одавно време пжтешествува, може вѣщественно и сжсъ опитъ на истаго себе си да упознае и да чвствува въ подобни случая и времена.

Но лукавий-а и разорителний-а черний-а дѣмонъ, който отъ тужна¹ младостъ на того неповинаго бжлгарина упулчилъ² се бѣше да противодѣйствува на неговитѣ неповини дѣяния и мисли, и да покварва съ немилостиво разорѣние всичките негови дѣла, чрѣзъ невидима силна и непобѣдима ржка, тойзи немилостивий дѣмонъ, неговъ страшний гонитель, посрѣщна и неговото отъ толко време желаемо душество³ съ велика жалъ и печаль и урани въ первия часъ неповиното и разпаленото му сърдце, сжсъ напрасната и предвременната смѣртъ с маго и единого брата своего, когото въ отлучението отъ отечеството отъ тужна младостъ бѣше оставилъ, какъ то на единоутробната своя сестрица, която также въ пелените бѣше оставилъ, и ксято едва въ полумѣртвие можа да види безъ да получи, отъ нейните неповини уста, това братско целование, което безмертна сладостъ и наслаждение чувствително на братската любовь дава:

Въ такова печално состояние на неговото домородство неповиний бжлгаринъ безъ да ся отчай весма, трудени ся сжсъ всѣко едно средство, а найпаче чреуъ вѣрата, която е

¹ Тжжна. ² Опълчилъ. ³ Пристигане.]

само единствено утѣшение въ такива времена: трудещи ся кажа да утѣши неутѣшимата си стара майка и старого своего отца: За тая njihна отъ дѣмонска злоба голѣма и неизцѣлима погуба: и така съ вледи въ една далбока скроби и горчиво униение,¹ въ разстояние уже двумѣсечно въ дома на отца своего, неимѣющъ никого достоинуутешителнаго приятеля за да сообщи своите сердечни болки...²

Призь мѣсиць Януария³ сѣверовѣсточний вѣтаръ силно вѣяше, като страшень грѣмъ вихрушки непрестанно ичяхж, планини и черната зѣмля съ снѣгъ засипаха, всичко видно като съ варъ ся бѣлосваши, тъмна мрачь въздухъ-а бѣ прикрила, небеснигъ свѣтила зракъ не пуцаха: Зимний мразъ съ кристални плочи лѣдяни улици Котленски гладко наслалъ бѣши: множество народъ, мъжие, жени, и деца, трупачися тържественно, около управителский домъ, и по царската улица: Закарватъ го, чувашися гласъ между народа: отива горкий! плачевно, и жалостно, благочувствѣнитѣ и богобоязливи тѣ помежду си. Думаха: клета та му майка!!! горки тѣ му сестри!!! Ридание горко, и плачь, и вълпъ велегласно чувашися въ домъ на царска та улица лѣжащъ. Кого каратъ? Гдѣ го закарватъ? Защо го каратъ? Убилъ ли е? Не! Укралъ ли е? Не! Прѣлюбодействувалъ ли е? Не! Но защо това зло? Отъ ненавистъ: Такъ ся приказвашися между слабый, и распалений народъ, отъ това ненадѣино случай, и жалостно позорище.⁴

Въ лѣто 1844 роди ся мълва смъртоносна въ чутно село Котель: между лукави тѣ селски старѣйшини, отъ грѣшка

¹ Въ пърата редакция по-пълно: „И така ся вледи въ една сладка, но която разяда сѣрдцѣ-то челоуѣку меланколия...“

² Въ пърата редакция стои още това пропуснато продължение: „... сердечни болки и страсти, за да добие сожалѣние и утѣшение достовѣрно, развѣ нѣколко неповинни прости сродници свой и приятели занимаеми въ своите си художества и мѣстни търговии по общию обичаю, оскудни отъ всяко изкуство и образование отъ куихъ-то твърде малко утѣшение можеше да чѣка въ това негово жалостно состояние но самото и единственото негово утѣшение бѣше части-тѣ разходки въ ближните край сѣлото планини и черната меланколия (мисла) и проч.“ — Художества значи занаяти.

³ Януари 1845 год. Тия три думи сж, поставени надъ реда, като заглавие.

⁴ Гледка.

злота надихани, и между слабий и неповинний народъ, отяченъ отъ неправди и насилие, за нѣкой си сѣлски смѣтки, куй-то съсь всяка една правда народъ ищящи да придири и да познай: Понеже Котлянски тѣ грекомани старѣйшини, въ число петь мина, на кой то гнуснави тѣ имѣна гнуса ся и да забѣляжа, отъ нѣколко години зѣли бѣха немилостиво подѣ кракъ бѣдни тѣ сиромаси, жители Котленски, и ги тѣпчаха, и товаряха съ даноци чрѣзвычайни, и неопредѣлени — противъ царската заповѣдь — освоили бѣха симонически¹ приходи тѣ църковни, и ги разносяха за свой си особни ползи; овчарска отъ старо времѣ събрана за обща зелска нужда касса, погълнали я бѣха съвсемъ — въкувски (въ Котель не сжществува въкувъ² турски, както по други мѣста въ България, но въкува християнски. Стари тѣ жители Котленски съставили това за обща полза сѣлска, за оучилище то) вѣщи и денги употребляваха какъ то имъ тѣмъ полезно и драго — затѣмнили бѣха цвѣтущи тѣ нѣкогашъ въ Котель училища, като съ безбожество разносяха, кисать (майка та) и приходи тѣ, за да увардятъ мжчителска та власть своя надъ народъ-а; отъ придателство имаха влияние на временни тѣ управители, и сждия -- щото съ неправда и лжжосвидѣтелства отнемаха, домови, градини, и мѣста отъ сиромаси тѣ — затваряха въ темници (безъ правда), и бияха, когото ищяха — съ една речъ, правда та правяха неправда, а неправдата правда: народъ-а, кой то сосъ всичката си немощъ, и слабостъ, осѣща неправди тѣ, и не тѣрпи ду край насилие то, тѣрсящи улѣкчение, и свобода отъ двойно то си подданичество, сиречъ искащи да ся освободи отъ (насилие то и неправди тѣ) единородни тѣ си граждани чорбаджии (имѣ яничарско) и мжчители. —

Въ крайно то си отчайвание прибѣгна при нѣкого си съотечественика и съжителя, старого, вѣрнаго заслужителя Стойка Поповича, кому то добро то заслужение на отечество то въ тридесетъ уже годишно расстояние познаваше и повняше добре. — А най-паче въ лѣто 1825: въ турско то съ Руси сражение — когдато вишеречний Стойко пуказа голѣмо достоинство и не токмо съхрани сѣло Котель отъ всяко едно нападение, и разорения какъ то последува въ

¹ Симония — добиване духовна служба съ подкупъ.

² Вакуфъ — имотъ, завещанъ на джамия или училище.

много други сесѣдни села, но йоще олички сироти, съ изобилие на хранж, коя то испроси отъ царски тѣ хамбари — отъ тогашнаго Военачалника Рашидъ-Мехмедъ паша — и други много добрини негови, куй то народа, мало, и голѣмо, и до днесъ спомянувать и съ въздыхание, приказвать — Стойко отъ нѣколко години от-тѣглилъ са бѣше, отъ обща селска дѣла, и въ старини тѣ си живѣяши съ удовольствие, отъ малий, но доволенъ нему приходъ на своя си блага, коя то бѣше съ свой си трудъ, и потъ придобилъ отъ царска служба — Нъ народъ-а припадна нему, и го моляши, като своего благодѣтеля, и стараго отца, да му помогни, и да го спаси отъ това бѣдство — Той ис-перво много ся труди да отбѣгни това народско удължение, кое то му даваши смущение и трудъ въ старини тѣ — а най-паче зашто то познаваше жестоки тѣ и безбожни тѣ сѣрдца на петима та лукави и хитри старѣйшини и нихни тѣ съ гръшко то духовенство средства, кое то е готово всякоги да съдѣйствува въ най-безбожни тѣ клевети— Но народъ надви негова та несклоностъ, и го придума да ся съобщи съ нихъ, и да придириятъ вишеречени тѣ смѣтки — Гласъ народенъ, гневъ божий, дума пословица та :

Стойко, като старъ и уменъ гражданинъ, постжпи така въ това дѣло: Придстави ся като, ходатай между народъ-а, и старѣйшини тѣ — и ги прикани, да изпълнятъ желание то народско, представляющъ имъ, че това народско: желание — праведно е, и неукротителное — и тѣ като добрий старѣйшинѣ длъжни сж не токмо въ това обстоятелство, но ежегодно да показувать общи тѣ смѣтки сѣлски, приходи и расходи — на народа и съ братска любовь, да удовлетворятъ свой тѣ единородни, и единовѣрни съграждани братя съ свой тѣ си праведни и доброполезни общи дѣла: куй то ся отъ народска страна извършили — да ся трудятъ съ искренна и евангелска любовь да улечкаватъ общество то котлянско, отъ всѣка една страна: да учредятъ училища та котленски, и да ги украсятъ съ добронравие и искусни учители, за обща полза, и слава — и благополучие: да отбѣгватъ по възможности — всяко насилие на управители тѣ, и на сждия та — а най-паче лукаво то и развращено то влияние на гръшко то духовенство въ общи тѣ сѣлски дѣла — кое то когато ся не съотвѣщява отъ старѣйшини тѣ никакъ неможи некакъ да входи, и да намѣри мѣсто между българский родъ — да

съставят помежду си законъ, щото вѣднашъ въ година та да събератъ общи съборъ, отъ всички еснафи, и благоразумни жители, по вишегласий да отбиратъ старѣй пичи ежегодно, черковни и училищни наставници, челоуѣци прави, достойни и разумни — а на заминала та година да имъ пригледватъ общо смѣтки тѣ на приходи тѣ и да удобряватъ добри тѣ и полезни тѣ имъ дѣла, а зли тѣ и вредителни тѣ да наказватъ съ общо окорѣние: щото съ тойзи начинъ да ся прослави сѣло Котель и за слава и честь на България да ражда добри и прочутни граждани българи — какъ то е било нѣкогашъ, и всякой да живѣе съ спокойствие, безъ да ся поврѣжда никому правдата и особната полза — Такива совѣти имъ даваще покойний Стойко, когото отъ ненавистъ съ клевета изядуха тия без'божници, и послѣ смърта му хварлиха ждребие на дрѣхити му, при живаго наслѣдника сина его: какъ то напоследокъ ще сказа всичко това.

(Старейшинитѣ не послушали молби и съвети на Стойка, и народътъ се възбудилъ дотолкова въ яростта си, че щѣлъ да мине къмъ отмъщение. Но благоразумието на Стойка надвило, и котленци решили да се обърнатъ къмъ правителството, за да застави то чорбаджиитѣ да предадатъ общата смѣтка и да нареди за изборъ на нови чорбаджии. Котель зависѣлъ тогава отъ Видинския паша. Заедно съ петътима пълномощници на селото, Стойко заминалъ за Видинъ. Въ отсъствието му, чорбаджиитѣ изплели съ помощта на гръцкия архиерей въ Преславъ, безбожния Порфирий — комуто обещали по 6 гроша за венчило — една клевета, която напакостила на цѣлия домъ на Ракозски, па и на българския народъ, тѣй като Патриаршията осуетила по този поводъ назначението на български духовни пастири, на Неофита Бозвели и Иларiona. Въ писменъ доносъ, скрепенъ съ печата на Порфирия и изпратенъ до Високата Порта, до Патриаршията и князь Богориди — послѣдниятъ билъ съучастникъ на котленскитѣ чорбаджии, защото ежегодно получавалъ отъ тѣхъ „дарби отъ сиромашка сълзж“ — тия чорбаджии обвинявали Стойка и сина му Георги, че мислѣ и „да повдигнатъ народа противъ високото царство“ и че Стойковиятъ синъ „за това бѣ нарочно пратенъ отъ баща си по Франца и по други мѣста“. Казвало се още въ доноса, че „всичкото имъ домородство съ тоя духъ е“, и

за доказателство напомняли бунта, повдигнатъ въ Търново отъ Стойковия шурия, полководецъ Г. Мамарчовъ. Доносьтъ билъ придруженъ съ 30 хиляди гроша „селска сиромашия“ и потвърденъ отъ търновския управителъ Исмаилъ Ефенди. Между това Стойко пжтувалъ за Видинъ „безъ да знае какъва черна вихрушка ся вѣй надъ главж му и какъва тряскавица ще го съ гръмъ и огнь слѣдъ мало засипи въ старина та му съсь всичко то негово доморотство“. Правителството било наредило до одринския управителъ Тахиръ-паша да изпрати войска да прегледа цѣла източна България; а князь Богориди изпратилъ запечатано писмо въ Пловдивъ, да дирятъ нѣкого си Раковски и, като го намѣрятъ, да действуватъ споредъ наставленията въ писмото. Като се научилъ за преследването и клеветитѣ, Видинския паша, който познавалъ добре Стойка, рекълъ нему и на другитѣ полномощници: „Идѣти си синкове, въ сѣло то си, нащо правителство незнай какво прави, а ваша работа Богъ да я управи.“¹⁾

Стойко ся възвърна въ Котелъ и угорченъ отъ това противо случай — чѣкаше като агньць кланіе то си — въображаваша си съ горестъ страшни тѣ слѣдствия, кои то слѣдъ малко ще нападнатъ надъ всичко то му домородство понеже извѣстилъ ся бѣши за това безбожно клеветание: Нъ решилъ ся бѣши вѣдно, съ синж си, що бжде да бжде.

М-ць январие дѣнь с-тий Трисвѣтители, дѣнь плачж и риданию бѣ за Стойково то доморотство, кое то ся бѣши събрало въ Стойковия домъ и бѣхъ послали да обядватъ послѣдний обятъ — Вратата ся истропа, сигмени² викатъ Стойковий синъ на управителский домъ (кѣнакъ), смѣщение плачевно възприѣ тържествений сѣроднический обятъ, въ мѣсто веселию — горестъ тлѣятелна се разлѣ въ сжрцж тж на всички тѣ, смъртж на синж си въображаваша майка му, вѣчно то отлжчѣние единого брата своего приставляваха съ ужасъ и ридание сѣстри тѣ му —

Стойко възмжтенъ за това случай на синж му, кой то никаква часть не бѣ възприѣлъ за въ сѣлски тѣ распри, нъ, като единъ гостъ бѣше дишалъ въ него врѣме въ домж отца своего, не знаяши що да кажи, нъ съ утѣшение прикани синж си, иди синко, Богъ е милостивъ, всеправеденъ, имай

¹ Вж. за това по-долу, III, ч. 3. — ² Стражари, пандури.

упование на него, той ще тя избави отъ мъчителски рѣце: Стойковий синъ кому то сѣрдце то ся цепяши отъ това трагичеко случай съ мъжество и великодушие кое то бѣ природно преимущество въ него съ краткоречие като утишаваша родители тѣ си и прелюбезни тѣ си сѣстри отиди на управителский домъ, гдѣ то бѣха ся събрали, фарисѣй тѣ и садукѣй тѣ, Анна и Каияфа, и чѣкахж да дойде (τὸ σφάγιον)¹ невинна тж жертва, коя то щехж съ немилость да придадатъ на челоуѣкоубийци тѣ, куй то бѣха дошле отъ Тѣрнавскаго управителя съ строго повѣление да го закаржтъ.

Огнь бѣ натржпанъ въ еднж стая на управителский домъ, около кого то ся грѣяха четирма страшни турци, вѣуржжени отъ крака тж до главж тж съ дълги ножови — като че чѣкаха нѣкого си хайдутинж — Чорбаджий тѣ сѣдяха далечъ отъ огня на колѣни нарядъ, съ фарисейска притворность — Г. Раковский свободно вълѣзи въ тая стая и си здрави ся, Турци тѣ съ всичка та си турска злоба отвѣщяха на поздравлѣние то му, и го приканиха да сѣдни до нихъ, а фарисей тѣ мълчаха и сѣрдечна та имъ злоба страшно бѣ изобразена на гнусни тѣ имъ лица — Послѣ ся убѣриж камъ Турци тѣ и ги попита, защо ма сте викали? Они му подадоха писменно повѣление отъ Тѣрновскаго управителя, кое то онъ прочети и разбра че ся иска отъ Дростолскаго паша чрѣзь Тѣрновскаго управителя — Тогова онъ рече на Турци тѣ, твърди добре, кога изволявате да идимъ? Они отвѣщаха Утрѣ — Онъ имъ рече, ако убичатѣ заповѣдайте да приношувамъ съ спокойство въ дома отца моего, да ви нагостя пристойно, Турци тѣ ся склониха на това — нѣ лукафи тѣ фарисѣй, извикаха вси велигласно, не бива, не бива, запрети го, запрети го: Турци тѣ, като ужалѣни, рекоха Раковскому — Господине, твой тѣ съотечественици и единовѣрни тж вѣспиржтъ, грѣхж на глави тѣ имъ да е: фарисѣй тѣ като изпълниха желание то на черна тж си душа, разидоха ся единъ по единъ, а Г. Р. остана вѣспрянъ при турци тѣ, гдѣто приношува: Прѣзь нощи, ураненъ отъ днешно то случай, не притвори око, сънь не го захваща, предъставляваше си жално то и скѣрбно то състояние на домородство то си, жестоки тѣ слѣдствия, куй, то го чѣкаха, нѣ оутѣшенъ отъ лична та си невинность

¹ Жертвено животно.

оуполчи ся съ мъжеско дълготърпѣние да прѣтѣгли тихомъ всичко за свое то отечество:

(На заранѣта подкарали Раковски за Търново, при което народѣтъ показаль онова „безплодно движение“, описано „въ начало на това сказание“. Майка му и сестритѣ му поискали да се сбогуватъ, но конниците турци ги отблъснали грубо, и тѣ паднали като мъртви. Раковски не могълъ друго, освѣнъ „да пригълтж и съ дълготърпѣние да смила въ сърце то тия отровни йядови“. Зимата била люта, конетѣ затѣвали въ снѣга, вървѣло се трудно поради вихрушката, и едва надвечерь стигнали въ Кипилово, а слѣдъ два дни въ Търново Търновскиятъ управитель Садикъ-бей го приелъ любезно и му далъ двамина души, за да му оказватъ всѣко съдействие по пжтя за Русе, гдето Раковски стигналъ за петъ дни; а търновскиятъ владика Неофитъ, единъ отъ съдеятелитѣ на клеветата, дошелъ да го види, само да наслади злобното си сърдце. Въ Русе крайдунавскиятъ военачалникъ, татаринъ Саитъ-паша, го срещналъ варварски и го попиталь, защо носи европейски дрехи; после заповѣдалъ на пандуритѣ да го завлѣкатъ въ нѣкаква подземна стая и да го обковатъ съ дебели желѣзни вериги, вързани за стената. Осемнайсетъ дни прекараль Раковски въ тая влажна тъмница: безъ огнь въ най-голѣмия зименъ студъ, и храненъ само съ сухъ черъ хлѣбъ и съ вода, които веднажъ на 24 часа му хвърлялъ, като на песь, тъмничарѣтъ. На деветнайсетия день го извадили навънъ — и на двора той видѣлъ бедния си баща, Стойка, докаранъ по сжщия начинъ отъ Котелъ, и пакъ въ желѣзни вериги. Посрѣдъ набраната тълпа зрители, граждани и турски чиновници, стариятъ Раковски издумаль тогава: „Ей татарино Саитъ паша, азъ слугувахъ на отечеството си 30: уже години, и на турска та царциниж въ това расстояние вѣрно заслужихъ, съ тѣбе нѣколко години имахъ търговско съдружество — това ли ми въздавати за наградж въ старини ти ми? Нъ за тия ваши неправди и звѣрски злодѣйства, ще дойде дѣнь да ви ся върни и отмъсти — тогава ви ще плачети съ кръвави сълзи, какъ то сми и ми плакали: Богъ не ще търпи до край ваши тѣ зли дѣла: и проч.“

Въоръженитѣ конници подкарали баща и синъ, обковани, за Цариградъ; имали строга заповѣдъ, да не ги оставятъ да се сношаватъ по пжтя съ християни и да ги водятъ за прено-

щуване отъ тъмница въ тъмница. „Всякой можи да си въобрази и смисли, какво е било това злочесто пжтувание отъ Рухчухъ до Цариграда“, въ течение на 18 дни. Гладни и жадни, привързани съ желѣза цѣль день на конетѣ, тѣ биватъ най-после предадени на Ибрахимъ-бегъ, представителъ на Саитъ-паша въ Цариградъ. Дошли повече отъ 40 пандури и ги затворили въ едно дълбоко подземие, като имъ турили краката въ томрукъ: двѣ дебели тежки дървета, които не имъ позволявали да мръднатъ отъ мѣстото си. Баща и синъ останали въ това адско мѣсто едно денонощие, после синътъ билъ заведенъ въ мрачното подземие на Топханата, отъ лѣва страна на Босфора. Тукъ, въ това демонско обиталище, не прониквалъ никакъвъ слънчевъ зракъ и се навъртали само разни вредни гадове. Въ усамотението си младиятъ Раковски се предавалъ на най-черни мисли и губѣлъ надежда за спасение; крепѣла го само вѣрата въ Бога, що въздавалъ всѣкому заслуженото. Напразно питалъ за баща си: тъмничарътъ, „страшенъ и безобразенъ челоуѣкоубиецъ“, не му дори продумвалъ, а само го изглеждалъ кръвнишки и тласвалъ тежкитѣ желѣзни врати задъ себе си.)

Шестъ цѣли мѣсеца примина въ това горско състояние, въ течението седмаго мѣсеца, срѣдъ нощи, вратж тж силно ся поклати, свѣтлинж сж бляснж въ очи тѣ на беднаго Раковски, примрачне му отъ това ненедѣйно и отодавна многожелаемо весело позорище — радостъ и жаль, съвременно ся възродиха въ извияхнало то му сърце, тѣлесни тѣ сили на стави тѣ на уди тѣ му истръпнжжж — и като опоень отъ силнж отрова съ колибаемо движение телѣсно, трудящи да стани правъ. Тъмничаря като ношна сова,¹ съдруженъ отъ вѣуржжени каваси² — извика съ страшень гласъ Раковскому да го послѣдува — Ей Раковски думаше си самъ въ себѣ си, тука ще та придавятъ и тебе тейзи челоуѣкоубийци какъ то ся придавили и толко други бѣдни, на куй то глѣдаше глави тѣ и коси тѣ разсѣни въ това подземие — Това ще ти е сѣтнина — клетж тж майкж и сестри — кой ще ги утѣши! кой ще имъ подаде ржко-помощию между ония крвопийци ястреби! куй то съ непристанна злоба ще ся трудятъ да загриятъ отъ лице земли това семѣйство: Тъмничаря вървѣщи съ свѣщж напреди — отъ двѣ

¹ Бухаль. ² Полицейски служители.

ти страни крѣпки каваси стиснато дръжахж беднаго, други вървахя напредъ, и други го послѣдудвахж и съ мълчание го закарвахж —

Видѣхме въ начало то на тая повесть, съ кой начинъ котлянски тѣ чорбаджий вдигнахж Стойка и сина му, и въ какво печално и плачевно положение остана нихно то семѣйство — Нѣ за умножение на злоба тж безбожници тѣ заплашили бѣхж не тѣкмо вси жители котлянски да отбѣгватъ отъ всяко снихождѣние съ нихъ, нѣ и исти тѣ имъ сродници, приятели и съсѣди запретили бѣхж строго да не ся приближаватъ за да имъ въздаджт нѣкакъ малко утешение и оулечение. Даже и огнь да имъ не давжт съсѣди тѣ имъ: и най безчеловѣчно то и безбожно то е, щото и домашний священникъ възбранили бѣхж да не изпълнява ката мѣсѣчно то водосвещение въ Стойкови домъ, и въ домове ти на дашири тѣ му — О лукавшина человѣческа, до кой стжпень злобою достгна, кога намери неограничена власть! Бѣдно то дамородство Стойково, само утешение имаше плача и ридание то — както е природно за женский полъ — И за изпълнение на прѣчестна та божествена служба въ църковъ, отъ която ги лишаваж безбожници тѣ, въ празничний дни ходяха въ окрестни тѣ ближни села, а най-паче въ старо село Тича — и слушаха божествената литургия —

Надъ вишеречното подземие извишяваши ся здание великолѣпно, направа стара, въ кое то ся простираше широка сала — сайвнъ — диванхана, послана съ красни египетски рогоски — Сводъ-а на тая сала бѣше украсенъ съ злато и съ различни шарови — по Азиатически начинъ — Осветлена бѣше съ красни кристални лампи — по всички тѣ й страни — На срѣдя та положена бѣ дълга трапеза съ многоценж покритж покривало, на столови великолѣпни насядали бѣхж на около велики чиновници труци, по европейски начинъ, подъ прѣдсѣдателство то его Сиятелства М. Ал: Паша: зѣтя Султаны-Ап: Меч. губернаторъ въ срѣщни ти страни Цариградѣ: Пера Галата. Нѣколко четници улями съ Азииско облякло съ бели и зелени на глави тѣ привѣски, разпѣстрявахж това тайное, и нощное сждовище: Надъ трапезж тж купъ писма, дневници, мастилници, пера и книги стояхж на стола: Млади ганимедовци¹ прекрасни, принасяхж с многоценни, илектри² и съ

¹ Красиви момчета. ² Кехлибарь.

брилянти, украсени, ясимови и черѣшови дълги пръчки съ куй то пушахъ съ Аситичеста раскошность димъ (тютюнь) тѣзи нощни сѣднища: Съ златни похлупки (зарфори) пияхъ въ бѣли чаши черно-сокъ отъ кафе и разновидни сладки сокови въ драгоценни кристални позлатни чеши пакитени съ бехцени камение¹— двойни стражи върдеха на около тая освѣтлена сала —

Стражъ тж отвори вратъ тж и каваси тѣ съ вишеречний начинъ вѣвѣдохъ вѣтрѣ Рак: като отъ гропъ изваденъ: — съ тѣяшки тѣ му желѣзни обкови — Всички тѣ хварлихъ плѣхъ поглѣдъ на нѣго, и като ся разидохъ слоги тѣ, и ся лади повельние да затворятъ вратъ тж, и да не припушатъ никого безъ вънтрешно позволение да влѣзи, приканихъ Раковскаго да сѣдни на единъ столъ на край-а на трапезъ тж — Председатель-а съ варварска гордостъ и безчиний тѣлесни движения, и съ гневомъ сърцемъ, и йяромъ окомъ, стори начело на тая неповина сѣжба² съ последний въпросъ: Познавашъ ли ма и знаишъ ли ти търговицо, азъ кой съмъ! Знаишъ ли че азъ направлямъ всичко человѣку — убивамъ, заклавамъ, убѣсвамъ, удавамъ, въ вѣчна тѣмница затварямъ? И въ мой тѣ нѣхти, кой то впадни, никой неможи го извлѣчи? Ми сме извѣстни за всичко що си сторилъ, кажи и ти право? Раковски отвѣщава — азъ ви познавамъ куй сте, и зная че всичко направляти. Нѣ отъ това състояние въ кое то ма безправедно съ немилость и незаконно дукарахте, що повечъ можи тѣ да ми сторите? Едина животь ми остана въ изнемощяло отъ люти тѣ ви мѣки тѣло, куй то ме строго наложихтѣ без-да попитжте първо за винъ тж ми, и да усадите? И нея съ благодарение ще придамъ Богу, а ви що убивате тѣло то ми неповинно и безправедно: на Бога отвѣтъ даваите: Ако са истински книги тѣ и ваша алкоранъ кой то казва, че души тѣ ся безмъртни, и че ще има второ въскресение мъртвимъ и че ще стани тамъ правосѣдний божий сѣдъ, азъ тамо ще си искамъ правда тж отъ всички васъ що ся сега въ тойзи съборъ нахждати, отъ скутови те силно ще ся захватя тамъ. Защо то съмъ неповиненъ:

¹ Горнитѣ двайсетина думи сж написани надъ текста, при това забъркано, и редѣтъ на четенето не е сигуренъ, макаръ и думитѣ да сж тия.

² Първоначално „това неповино усуждение“).

Раковски произнеси тѣйзи рѣчи съ толко жалень и умиленъ гласъ, що то въ души тѣ на четници тѣ, съ бѣли тѣ и зилени тѣ привѣски дадохж впечатлѣние, и имъ распали суевѣрни тѣ и фанатически тѣ сърдца — що то вси едногласно съ тѣлесно движение, издумахж — ми е не поемами нищо отъгори си — тѣовбе истафорла — и наша коранъ е истина. Прѣдсѣдателя промяни ифосъ-видъ¹ — и пое думж тж съ слѣдний начинъ — Наша Господарь, величайший Султанъ, е многомилостивъ, и кой то изповѣда самъ погрѣшка тж си, или му отъ милосърдие прощавя, или съ умѣрена казнь го наказва за мало времѣ, за това ти изкажи си истинж тж и ми ще ти въздаѣмъ честь, ще та въсприемнимъ въ царска служба, само кажи право то: понеже ми знаими всичко съ точно увѣрение: Раковски от-вѣща, коги то знайте всичко мене защо ма питати — Накажети ма какъ то ся стуй: Обаче, азъ съмъ неповинненъ, и никому зло не съмъ сторилъ — Кажете ми вие що съмъ сторилъ и за каква вина ма сждите: да ви ся отвѣщая подробно: ако съмъ убиль, или окралъ, или лъжливи пенези правилъ, или прелюбодѣйствуваъ, или лъжосвидѣтелствуваъ — доведети тукъ клеветници тѣ ми съ основни дуказатедства да пукажжтъ: тугава съ благодарение азъ самъ да подпишж подобна тж казнь:

Прѣдсѣдатель отвѣща — ми не тж питами за тия работи, ми знаими че ни едно отъ тия не си сторилъ: нъ за друго по важно и по годѣмо дѣло та питами — него да ни кажишь: Азъ незнамъ защо ма питжти да ви кажия, отвѣща Раковски — Първий тогава високого порту² драгоманинъ Еминъ-Ефенди — кой то стояши близо до прѣдсѣдателя, и забѣлежваши изрѣчинити на книга — вдигна си очите, и речи Раковскому по турски — Политика кефиети ичунъ сени суалъ едейорусъ дживапъ веръ — За политическо дѣло тж питами дай ответъ — Раковски отговори — Азъ политика що е незнамъ, и неразбирамъ що ма питати: Политика знамъ че е комплимента, коя то отдаватъ френци тѣ помежду си а особно на жени тѣ, снѣматъ си капели тѣ съ тѣлесно кършини и ги поздравляватъ съ ласкателни и сладки притворни речи, това ниричатъ политисмо — Обаче азъ когато бѣхъ въ франца,

¹ Новогръц. ѳфос — начинъ на говорене, тонъ, поведение.

² Висока порта, турското правителство.

стидно ми бѣши на жена да си снѣмамъ капела та и да си кърша тѣло то — мжжеско то ми честолюбие ся поврѣждаши отъ това сложно и непотрѣбно дѣло: Четници съ смѣсливъ погледъ ся изглядахъ, и нѣмишкомъ ся засмѣхъ — А прѣдсѣдатель съ йяростию, като ся подвигна малко отъ стола-тѣ си, изрече слѣдни тѣ като че ищяши него часъ съ сабя да присече Раковскому — Ти си лукавъ человекъ, и азъ ще та накажа — ще тж оубия — ти си царски врагъ, ти си помислил да от-стѣпишь от-царщинъ та, кажи право то — що прѣскашь очи тукъ тамъ — не ма ли знаишь кой съмъ? Казвай скоро.

Раковски отговори — Азъ никоги не съмъ помислил зло на царщинъ тж — и ви що ма клѣветите за това, пукажети ми съ доказателство вещественно — прѣдложети ст-прѣдами дѣла та ми — прѣдивно ми ся види вѣстинъ, вие най-главни тѣ, и високостѣпenni чиновници, отъ куй то днесъ зависва управлѣние то на Султанскъ тж самодържава, безъ да при-дирити истина та, и без-основна причина, да ся приносяти съ йярость и гнѣвъ противо одного бѣднаго вашего подданика! — какви писменни доказателства за това държи тѣ? какви воинически приуготивления уловихтѣ? колко оурѣжие наидохте? съ колко конници, и пехотъ, сядяхъ, и ставахъ азъ? що ма за това клеветите: това е стидъ¹ на васъ да подавж причинж да от-бѣгватъ, и истивжтѣ отъ васъ ваши вѣрни поддани — зие вмѣсто да имъ дадети законно правидаяние, и да ги затол-ляти, да ся приближатъ при васъ, ви сами ги струвати та бѣгати въ чужди държави, и ставжтѣ нихни поддани — отъ насилие всякий от-бѣгва отъ прилюбезно то отечество: вѣстина, всѣка държава трѣба да има приглядчи — шпиони — на всичко: нѣ, когато тѣ лажовно наклѣветжтѣ нѣкого подданика трѣба да ги наказва правителство то за това лжовно клеветание, а не да имъ дава неограничж власть и да вѣрвж съ притворени очи, всичко що й пристрастно придаватъ. Нѣ, когато си правъ и неповинень, защо ся та проводили тукъ? отвѣща прѣдсѣдатель. Ви що сте повѣлели да ма пратятъ тукъ, кажете ми, рече Раков: за коя причина сте сторили това?

Прѣдсѣдатель, позвани съ златнж хлопчиж, коя то стояши от-прѣди му — враж тж ся отвори, и повелѣние ся дади на

¹ Срамъ.

стражари тѣ и на челоуѣкоубициж тѣмничарь-а да заведѣтъ Раковскаго пакѣ въ адско то му жилище: гдѣто го затворишж и оставишж пакѣ въ вѣчнж мрачѣ — Приминали тѣ прѣдѣ малко случай, видяха му ся като сьновни видения — сравняваши настояще то си мѣстоположение съ прѣжде мало времѣ освятленж тж съ роскошность Асиятска украсена сала: звѣрско то заплашванѣ прѣдседателиво и негово то варварско приносение съ високочиний-а му стѣпень безумни тѣ въпроси, и въ неизвѣстие то на бждощность-а му, разлѣя ся по всички тѣ му тѣлесни уди смъртна недвижность, и истопление¹ на душевни тѣ му чюствителни сили —

На оутрѣшний вечарѣ срѣдѣ ноци, съ истий начинѣ изведохж из-друго тамѣ близо подземие, като изгробно жилище, бѣднаго старца, Стойка, въ полумъртвие, и го въведохж въ иста тж тая сала при събраний изново прѣжденощний съборѣ — съ тяшки и раждиви вериги обковани — и хитрий прѣдсѣдатель отвори засѣдание то съ слѣдний начинѣ Старче, ми ся извѣстихме за всичко подробно, що сте сторили ти, и синѣ твой — синѣ ти изказа сичко то, за то кажи си и ти право то, да та не мѣчимъ въ старини тѣ: ти си старѣ и правѣ челоуѣкѣ, кажи право то — ми ще та от-пуснимъ — тебѣ. Стойко на тойзи ласкателний въпросѣ, отвѣща — азѣ незная нищо отѣ това що ма питати — ако ви е извѣстилъ синѣ ми нѣщо, азѣ ви обящавамъ съ клятва велика, да азѣ самѣ да стана убициж неговѣ, като ми прѣдложите съ основни и вещественни доказателства вина тж му — и самѣ на себѣ си азѣ да потѣгля убясилно то вѣже — обаче ми сме неповинни и азѣ и синѣ ми — Ваше Сиятелство, грѣши тѣ прѣдѣ всесилнаго Бога, гдѣто ни налагати толкоза строги и люти мѣжи, безѣ да сторите милость на челоуѣчество то и на старинж тж ми:

(Председательтѣ извикалъ съ гнѣвъ: „Синѣ ти лукавъ, а ти по-лукавъ!“ и заплашилъ Стойка съ убийство, ако не каже правото. Но Стойко посрѣщналъ съ спокойствие заплахата, отговаряйки, че следѣ такава вѣрна служба на отечеството и на народа си, която е била възнаградена въ старинитѣ му съ тия мѣжи, той нѣма защо да живѣе повече. А когато

¹ Припадѣкъ, безсѣзнание.

председателът му възразилъ: „Съотечественници тѣ твой злѣ пишатъ за тебѣ“, и му посочилъ писменния доносъ. Стойко разказалъ „отъ начало до конца тая смъртоносна мълва и слѣдствията ѝ“. Съборътъ го изслушалъ съ внимание; следъ дълго съвещание помежду си, членоветѣ рекли: „Ми друго търсяхми — нѣ, нахождами чиста мълва и распри между граждани“. Издадена била заповѣдъ да се освободи Стойко отъ желѣзата, да бжде преведенъ въ една по-чиста стая и да се пуска на разходка по двора, като се чака разрешение отъ Високата Порта за пълното му освобождение.)

На оутрѣшний дѣнь, бѣдний Раковски, кой то не бѣши ся сѣвѣстиль отъ полмъртвие то си, нѣ лежаша като трупъ на исто то мѣсто гдѣ то бѣши паднълъ, угади похватъ на жестокъ студенъ рѣжж — която ся опиращи надъ изнемо-щяла та му снѣжж, пробѣди ся отъ глыбоко то си иступление — и съ потръсание виде безобразнаго челоуѣкоубийца тѣмничарь-а надъ себѣ си, кой то го зовѣши да стане — Зракъ сълнечний освятиль бѣши съ дневни зари, това мрачно, и пусто жилище — Раковски съ колибаемо движение, като махинж,¹ послѣдовж тѣмничаря кой то го отведи на дворъ — и му разкова обкови тѣ, въведи го въ стая тж коя то бѣхж опрѣдѣлили за отца его, и го остави тамъ — Отець, и синь стояхж недвижими, и ся глѣдххж съ принесинь погледъ, въ довольно временно расстояние, безъ-да можатъ да произнесжть една речъ — Чудихж са съ какви оудължителни и пристоини думи, да възблагодарятъ всесилнжго Бога, кой то слѣдъ толкова строги случай благоизволи, та се събрахж пакъ живи; Глядаха си състояние то единъ други, бради и власи на глави тѣ имъ разрошени, ду пояса порасли имъ бѣхж, лица та имъ помъртвели като изгробъ извадени, нѣхти тѣ имъ ся бѣхж. продѣлжили страшно, дрѣхи тѣ имъ отъ подземнж тж влагж изгнили и позилинѣли бѣхж отъ мухля. Нѣ чадолубивж та сърдечна радость, прѣдставляваши имъ, търпеливо, това бѣдно състояние и търсяши възрождение то и удобрѣние то — тѣлесно и душевно — Исприказахж си вѣрно всякий единъ особно то си пострадаение въ времѣ то на отлжчие то си — и спроти обящание то на съборь-а, на кое то знакъ дѣйстви-

¹ Машина, машинално.

теленъ биде, това съобщение нишно, чѣкжжж съ радостию отвѣтъ та отъ Високж Портж —

(Съборътъ изпратилъ рапортъ до Високата Порта, въ която се казвало, че следъ дълги разпити на баща и синъ и следъ събрани въ България сведения, нищо отъ обвиненията не се оказало вѣрно, та трѣбвало арестуванитѣ да бждатъ освобождени и пратени дома си. Стойко и синъ му очаквали съ нетърпение благоприятенъ отговоръ, забравяйки бързо мжжитѣ си и мислейки само за близкитѣ си въ Котелъ. „Нъ, уви, теглилка та не била ся йоще изпълнила, празно мѣсто имало още да ся допълни съ печаль и горестъ.“ Вмѣсто свобода, Високата Порта изпратила заповѣдь, да се хвърлятъ двамината нещастници за цѣли седемъ години „въ най-лютж тж и тияшкж тѣмница Арсеналскж“.)

О какво горко ридание, и плачъ възприемнж възрождаема тж прѣжде мало въ сърца та на страждущи тѣ радостъ — Окаяний старецъ скубяши си косми тѣ отъ главата съ плачъ, и съ горестъ наряддаши какъ ще притърпи и притѣгли въ старини тѣ си това строго и безправедно дълговременно наказание, бѣдний синъ съ жалостъ въспомануваши нѣжнж тж си цвѣтушж младостъ — Нъ, насилие то всичко покорява — Прѣдсѣдателя, Топханский губернаторъ, М. А. П. като унищоженъ и повредишь на фанатическо то си честолюбие за това безправедно наказание противъ това повеление, за благополучие на бѣдни тѣ не ги изпроводи въ вишеречната тѣмница, нето ги вѣки въ желяза обкова — нъ испрати ги въ Воинический Домъ въ Топханж тж, на нарицаемий Биринджи кашлж въ обща тж тѣмницж — и дади повелѣние тамошному тѣмничарю, да ги държи съ почестъ и съ покой — гдѣ то имъ ся опрѣдѣли за жилище еднж особнж мала стаица, коя то ся нахождаши срѣдь тѣмница та :

(Въ новия затворъ баща и синъ попаднали всрѣдь една тълпа престжпници съ най-разнообразни пороци, като почнемъ отъ ношни цариградски разбойници и свършимъ съ горски кръвопийци, или отъ прости блудници до озвѣрѣли отцеубийци. Измжчвани отъ паплачъ гнжсни насѣкоми и отъ непрестайни разпри и побои между съжителитѣ си, на които липсувала и най-малка искрица отъ човѣщина, дветѣ невинни жертви на турското правосъдие търсѣли способъ, който да ги изведе отъ тамъ. Най-добъръ способъ се оказалъ подку-

пътъ, тъй като турскитѣ чиновници, до единъ развратни и алчни за пари, се поддавали лесно на това изкушение и дори ставали съдружници на злодейцитѣ, дѣлейки съ тѣхъ кражбитѣ имъ. Имало и посрѣдници, които се увъртали около затворницитѣ, представяйки се близки съ тия и ония велможи и чиновници въ двореца на Султана, въ Патриаршията, въ Министерствата и т. н., и обещавали помилване, ако имъ се брой такава и такава сума. Чрезъ нѣкои отъ тѣхъ Раковски узналъ, 1. че затварянето се дължи на Патриаршията и на котленскитѣ чорбаджии, — донесенитѣ преписи отъ тайнитѣ писма свидетелствували ясно за това, — и 2. че следъ решението на съда за освобождението имъ Патриаршията (съ рапортъ) и князь Стефанаки Богороди (лично) употрѣбили всичкото си влияние предъ Високата Порта, за да не отпускатъ двамината затворници, понеже мислѣли зло на държавата, и да ги остави да изгниятъ въ вѣчна тъмница. Така Високиятъ Държавенъ съборъ потѣпкалъ писменното решение на Топханийския съборъ и опредѣлилъ да се хвърлятъ баща и синъ за седемъ години въ окови, като се запише въ дневника имъ патриаршескиятъ рапортъ, което и наистина станало. Разбрали това, затворенитѣ почнали да мислятъ, какъ да се борятъ съ своитѣ мощни врагове, Патриаршията и Богороди. Следвайки французката пословица: „на всѣко зло има два лѣкове, време то и мълчание то“, тѣ почнали да подаватъ отъ време на време жалби до Министра на Вжтрешнитѣ работи, до Министра на Външнитѣ работи, до Султана; но жалбитѣ отивали подъ постеля и нищо добро не излизало — въ течение на иѣла година.)

Приятели тѣ Стойкови въ Котель, куй то бѣхж отъ народна тж партия странж — а най-паче незабравиний, и добродушний покойний Стоянъ Жековичъ — словомъ и дѣломъ дѣйствовахж за освобождение то имъ — и имахж извѣстие за всичко що ся дѣйствоваше въ Царии градъ — понеже имахж прѣписки всяка недѣля съ нихъ — Они бѣха направели писменни свидѣтелства къмъ В. Пор. подписани отъ най-почтени тѣ жители Котленски — куй то свидѣтелства съдържавжхж Стойкова та невинность и сина его — и давахж имство,¹ думяущи какъ Стойко и синъ его не тѣкмо некакво зло не ся сторили

¹ Поржчителство.

никому — нъ и нѣто ся помислили такова нѣщо : а всичката мълва е послѣдовала за общи тѣ селски смѣтки, куй то и до днесъ народа желяе и ищи да придири съсь всичка тж си правдинж. И моляхж В. П. да отпусни, и освободи, наказани тѣ имъ безъ праяедно съграждани. Тѣйзи писменни свид(ѣтелства) бѣхж подписани отъ нѣкой си турци Стойкови позна(ти) отъ окръсни тѣ градищиници. Въ Царииградъ нѣкой си родолюбци българи търговци куй то бѣха упознали тая лъжовна клеветж, съжалили бѣхж бѣднитѣ страждуши, и искахж да имъ помогнѣтъ за освобождение то имъ — а найпаче нѣкой си европейци въ Пера обитаючи зѣли бѣхж чясть на това съжаление, и многожди ходяхж въ тъмница та и утѣшавахж тѣйзи затворини — Приказали бѣхж и на едно Посланичество това безправедно и безчеловѣчно случаи, щото Стойко и синь му наидохж времѣ благоприятно, и като съдружихж вишеречни тѣ свидѣтельства съ еднж молебнж жалба, испратихж ги Посланнику, кой то ся съжали на това и дѣйствиелна часть въсприе, и прѣдложи тия записки на височайший съборъ В. П. не като че защитява свой си подданни, нъ като отъ челоуѣколюбие поушряемъ искаши освобождение то на тѣйзи безправедно наказани кристияни — като ги сждятъ първо въ тойзи съборъ имѣющи прѣдъ себѣ клеветници тѣ свой — и като неймъ ся докажи вещественно и съ основни доказателства ни еднж винж — да ся накажатъ въ мѣсто ихъ, клеветници тѣ. и да имъ заплатятъ иждивение то.

Понеже бѣше извѣстенъ точно за невиность-а имъ великий съборъ — бѣше склонилъ на това. Нъ лукава та Патриаршия, и князь Вогориди, куй то бодрувахж надъ всички тѣ движения гдѣ то ставахж за тѣйзи бѣдни — като ся извѣстихж за това за да имъ ся открие покривало то на злоба та и имъ ся лжсне бѣлило то — като ся извѣстятъ всички тѣ велможи чрѣзь Посланника за лукавшина та имъ съ коя то бѣхж изльгали събора, и царщинж тж, — употрѣбихж всяко едно средство за да прѣдварятъ тоя склоность и рещение съборно — и извършихж щото това рещение ся приобърна — и изнамерихж слѣдни тѣ —

Чрезъ П. да ся испита това случай отъ Саитъ паша Дунавскаго Военачалника, а чрезъ Патриаршия та отъ Преславскаго Архиерея безбожнаго Порфириа та ; тогова да ся реши — що да стане. И двѣ те тия страни на котлянски тѣ

жители трѣбаши да ся облѣгнѣтъ за да даджѣ отвѣтъ В. П. Нѣ това ся сплети нарочно съ този начинѣ отъ Патр: и отъ княз: Вогор: за поврѣдж на страждущи тѣ — Повелѣние то отъ В. П. за това испытване ся пзпрати Дунавскому Военач. Саитѣ П. кой то наиде времѣ да ни пои жаждуща та си душа съ грабителство: Абие съ строго повеление испрати пандура, на Рухчукѣ, за да даджѣ отвѣтъ, и да докажатъ съ доказателства винж тж на Стойка и сина му. Единия отъ тѣизи, отъ страхъ са разболе, припадна му — острѣление (дамла), и ся влачаша по земя та като прокаженъ и . . . всякоги шупливи тѣ сърца подпаджѣ въ това, кога то ся придивятъ дѣла та имъ — Други тѣ четирима отидохж на Рухчукѣ и припаднахж тамошному чорбаджию, кой то имаше средства та съ военачалника Дун: и взаедно събличахж сироти тѣ въ тая область: Съ 100 тисѣщи грошови отъ сиромашка сълза усладихж лъжопритворно то сърдце татарину Саитѣ Паша и въ мѣсто да отпиши истинна та, какъ то му ся повеле отъ В. П. онѣ писа слѣдни тѣ — Почтенни тѣ котленски чорбаджии, и жители, думатъ че Стойко и синѣ его ся лошави чловѣци — а писменни тѣ свидетелства ся отъ долний и простий народѣ и проч.

Безбожний же Порфирие Прѣславский архиерей, върхъ кого то бѣхж ся вдигнали народъ-а, и го силахж да отпиши истина та — прибѣгна и употреби за средство вѣрата християнска — и храмъ божий, за да покрие злоба та и придателство то си — Събра народъ-а въ църковъ божиа — и като имъ чети молитва на примирение съ чорбаджий тѣ прикани ги да ся лобзаятъ единѣ други и да ся простятъ. и да вдигнатъ вражда та помежду си — кълняющъ ся въ еваггелие то че онѣ ще пиши непременно въ Царииградѣ на Патриаршиа та за освобождение то на безыправедно затворени тѣ — Нѣ това бѣше залагалка и лъстѣ — понеже тойзи безбожникъ архиерей гъркъ, въ мѣсто това написа истото какъ то и Саитѣ Паша — съгласно съ чорбаджий тѣ — Такива ся безъ исключение сички тѣ гърци архиерей, куй то ся наложини по България — всякоги употребляватъ пречиста та вѣра за срѣдство на граби елств то, и злоба та. лъскаючи набожний и простий българский народѣ!!! кой то отъ невѣжество неможи да си отвори очи тѣ и да познай безбожни тѣ имъ дѣла —

Високий съборъ на правосудие то (ахкямъ-адлие) съсь всичката си глупость ходя и да упозна че това е лъжовенъ отвѣтъ — понеже нищо вещественно за винж та имъ не отписвахж: нъ никакво дѣйствие не възприе за това — Турско то правителство въ състояние то въ кое то е достигнало прилично може да се уподоби на едно тѣло, кое то е привзѣто отъ живинични болки, и йязви и ся колибае да падни — и ако затворишь еднж тж друга ся отваря — и за конечно изцѣление трѣба това тѣло да го закопайшь въ земья та и да ся възроди отъ ново — или на едно дрѣво, кому клоние то ся отъ вьтре изѣли черви а отъ вьнъ натиснали гасеници и почнало да исахва — това дрѣво, или трѣба челоуѣкъ да го искорени, и на мѣстото му да посѣй друго, или трѣба да го прирѣжи до дьно то за да покара друга младочка...

И тая добронадѣжда на страждущи тѣ зарови ся въ провали тѣ на отчаяность а — и пристанаж за времѣ отъ всяко дѣйствие, уповающи на всесилнаго бога и на турски тѣ министерски непостоянни обстоятелства — спроти утѣшение то на писмо то на посланика — кое то при други тѣ имаше и тая пословица: *il beau m'ieux tard que jamais* — по добре едно нѣщо късно — а не никогда —

Упознатий за въ Европа възпитание то си, и за гражданско образование Раши(дѣ) М: Паша, въ него времѣ ся опредѣли министръ на вьнкашний дѣла — Тойзи чиновникъ може да се исключи отъ други тѣ турски чиновници, като родолюбець, и попечитель за удобрение то турскою държаву — на кого то принадлежи й съставление то на несжществуемо то общенародно управление, отъ злоба, и фанатисмъ турки — Къ него прибѣгнаж страждущи тѣ и съ молебнж жалба извѣстихж причина тж на безправедно то си страдание — Онъ съ добронадѣжда имъ отвѣща че слѣдъ мало царь-я Султ: Апт: Меч: ще излѣзи на расходка въ България вѣдно съ министри тѣ си, отъ куй то ще бжди и онъ единъ, и като распита тая работа — на завращание то си ще испълни желание то имъ —

Ново поприще за дѣйствие ся отвори за бѣдни тѣ — написаж по сички тѣ си приятели, и познайници въ Тѣрновъ, Дростолъ, Шуменъ, и въ Варна, за да извѣстятъ истина та на царски тѣ министри бога ради ако ся попитатъ — Приготовихж и жалби за истаго Султанж, и за министри тѣ му и ги испратихж нарочито съ вѣрнаго си слуга А. Канчовича —

отъ Ел. да ги занесе на село Котелъ — и като съдружи Стойкова та стара съпруга съ плачь Султану — одѣто имъ прилѣгни — Това ся изпълни съ доволно иждивление — Андонъ отиде чрѣзь Андрианополь въ село Котелъ и за да не ся сжмнятъ нѣкакъ си чорбаджий тѣ — слѣзи въ еднж гостилница — и щещи тайно да изпълни службата си — нѣ госто-приемць — придатель лукавъ, кой то днесъ проси милостиня изъ Котелъ — извѣстиль безбожници тѣ, куй то въ день святаго Апос : Петра и Павла въ мѣсто да идатъ въ изпълнению божественою службу отидохж въ гостилница та гдѣто бѣдний Анд : съ пандури вѣуржжени, и като го ѣмнахж съ звѣрска злоба затворихж го въ тѣмница та обкованъ въ железа и на шия та вериги съ кръжило железно связано отъ свода на тѣмница та — разграбихж и всичко едно друго съ жалби тѣ и кату му зѣхж пжтний пасошь (тескере) написахж едно лжосвидетелство съ общий печатъ, и съ гнусни тѣ си подписки, че уловили того челоувѣка въ горж та безъ пасошь, като хайдутинъ и че ималъ и друга дружина, куй то избѣгнали. Съ тойзи нач. железобкована проводиохж го на Трѣновскаго управителя вишеречнаго Исмаиль ефенди, съ доволни дарби — за да го накажи. А той съ тѣзи лжосвидѣтелства го испрати даже до Цари града связана — и така уничтожихж спасителна та надѣжда на бѣдни тѣ.

III

Българскиятъ за независимо свещенство днесъ възбуденъ въпросъ

(1860)

Тази книжка, излѣзла въ Бѣлградъ, 1860 г., представлява собствено отдѣленъ отпечатъкъ отъ дългия подлистникъ въ Дунавски Лебедъ, 1860 г., брой 1—2, 7—9, и 1861 г., брой 20, 47—48, подъ заглавие: „Българскій за независимо имъ свещенство днесъ възбуденъ въпросъ и нѣхна чъркова въ Цариградъ“. Продължение на подлистника образува статията „Нѣколко подробности за Българская народна чърковна въ Цариградъ“, печатана въ сщия вѣстникъ, брой 51—54.

Поводъ за написване на подлистника и на продължението му дава едно „недостойно изложение“ по българския черковенъ въпросъ въ Руския Вѣдомости отъ 1859 г., въ което нѣкакъвъ анонименъ богословъ се силѣлъ да оправдае фенерското духовество и да обвини насъ, българитѣ. Раковски се възмушава както отъ тая пропаганда въ печата, така и отъ клеветитѣ, хвърляни върху българитѣ отъ нѣкои лукави фанариоти, що се навъртали около руския Синодъ. Тия лицемерни агенти на цариградската Патриаршия обвинявали между друго българитѣ, че били „неблагодарни и западнаго духа дишачи“, т. е. че искали да се цепятъ отъ православието. За правилно освѣтление на всички заинтересовани, Раковски иска да изложи причинитѣ и зараждането на движението за българско независимо духовенство, както и цѣлата история на въпроса, „кой е наблизю да ся рѣши днесъ въ ползж българскому народу“. Изложението, въ главната си часть, почива на собствени спомени, понеже авторътъ е билъ очевидецъ и участникъ въ много отъ разказанитѣ случки.

Раковски започва разказа си отъ далечъ. Дирейки историческото потекло на черковния въпросъ, той хвърля погледъ върху произхода на европейската образованост отъ „Хинди-станъ“; после, върху приемането на християнството отъ македонскитѣ българи още въ времето на апостолъ Павелъ — 300 години преди Константинъ Велики да е покръстилъ гърцитѣ, тъй като погрѣшно било да се смѣта, че славянитѣ сж останали до IX вѣкъ безкнижни езичници; върху независимата българска патриаршия при царь Симеона; и върху превземаното на Цариградъ отъ турцитѣ, което дало възможност на гърцитѣ да унищожатъ всички правдини, дадени на българитѣ, заедно съ последнитѣ останки отъ черковната имъ автономия. Рисувайаки въ най-мрачни багри поведението на фенерското духовенство къмъ българитѣ, Раковски изтъква съ радостъ премахването на фанариотската властъ въ Влашко, въ 1821 г., и освобождението и сдобиването съ свое духовенство на поставенитѣ при по-благоприятни условия сърби, въ 1829 г. „Нъ българи съвсѣмъ други обстоятелства сж' **вокръжжали** и фанариотска злоба йеще върлува надъ нихъ!“

Слѣдъ този екскурсъ въ миналото, назначенъ да разясни какъ е възникналъ българскитѣ черковенъ въпросъ, Раковски достига до сжщинската си задача — да ни запознае подробно съ най-новата фаза на въпроса, уведена чрезъ дейността на Неофита Бозвели. Изложението му се превръща тукъ въ разказъ на очевидецъ, и ние четемъ мемоари отъ първостепенно значение. Личността и теглата на Неофита Бозвели, перипетиитѣ на засилената борба за черковни правдини, отношенията между Патриаршия и български представители, конфликтитѣ между чорбаджии и народъ, ролята на Стоянь Чалъковъ, князь Богориди, Иларионъ Макариополски и други видни членове на българската колония въ Цариградъ по учредяването на българска черква тамъ — тия и много други нѣща сж разказани съ живото чувство на патриота, страдалъ дълбоко при гледката на толкова жертви и измѣни въ името на народностната идея. Когато Раковски достига до разпритѣ между чорбаджии, крепители на гръцкото духовенство, и недоволенъ отъ тѣхъ народъ, той разглежда обстойно събитията въ Котелъ отъ 1845 г., допълняйки така съ нови подробности мемоаритѣ си **Неповиненъ българинъ**, невидѣли още свѣтъ.

Тукъ препечатваме нѣколко по-голѣми кжса отъ тоя подлистникъ и отъ продължението му въ оная статия за българската черква въ Цариградъ.

1

Неофитъ Бозвели въ Цариградъ

Започнжтое отъ Султана Махмуда приобразование въ Турско, одринский знамянитъ съ Русия договоръ, почнжхж да освободѣвать и бѣдни българи отъ угнятениахъ злодѣйскихъ скитаящихъ ся четахъ и общѣ злоупотрѣбления творимия надъ Българи отъ похитившихъ разни облъсти Дереебовъ, татарскихъ хановъ, спахивъ и чястнихъ лицъ въ турскж Европж, тии сички почнжхж постепенно да ся трѣбятъ отъ того великаго духа Султана и прѣобразователя турскаго царства. Главное же за Българии бѣше, уговорено въ одрински договоръ, да имжть вси Християни въ Турско пжлнж свободж да зидаять нови чъркви и да подновѣвать стари си, и да неможтъ вѣки Турци да турчатъ на силж невржстни дѣца. Тая точка Одринскаго договора, ако и да не ся изпълняще въ обширность, обаче се подади голѣмж лесниж Българъмъ; а отъ того трѣбаше да почни да ся възражда пакъ мало по мало народний духъ и да ся яви първая нужда, да ся уведе пакъ всеобщо въ български чъркви и училища матерни имъ языкъ. То и послѣдува постепено и за малко врѣмя сж явихж довольно учени Българи, издирихж ся нѣколко си стари книги, преведоха ся нѣколко учебни нови на български языкъ.

Фанерско лукаво священство не можяше да глѣда на това нѣщо хладнокрѣвно, нъ трѣбаше да употрѣби разни безстидни срѣдства, а най-паче клевети, да би могло да угаси и удуши възраждаемая пакъ Българскж народность. Отъ того ся породи явенъ споръ и прѣние между Българъмъ и фанариотскимъ Гръкъмъ. Фанариотска лукаво священство почна да гони йеще по-вѣчь учения и зиамянити Българи, прѣдставлящо тѣхъ за бунтовници прѣдъ Отоманско правитѣлство, кое на самая лъжовнж неговж клеветж, безъ да издири истинж, казнило и заточявало ги е немилно! Нѣколко свещени лица

Българи разпалени отъ любовродности, рѣшихъ ся явно да проповѣдвжтъ по България злоупотрѣблѣнія гръцкаго духовенства и да приканять народа, да извѣсти страдание си Султану и да го умоли да му ся даджтъ негови природни священоначалства, по нѣкои си само мѣста въ България, а имяно въ Търново. Това ся разви и усили въ лѣто 1836 или 1837. между народу.

Приснопамятний Отець Неофитъ Архимандритъ Хилиндарскаго мѣнастиря, родомъ Българинъ отъ Котила, кой бѣ нѣколко години проповѣдалъ по разни мѣста въ България, а имяно въ Калоферъ и Свищовъ най-много, дойдѣ въ Цариградъ за тая цѣль. Онъ прѣди да дойди въ Цариградъ бѣ напечатилъ въ Българдъ нѣколко си учебни книги на Български языкъ, между коимъ и едно кратко земеописание Българии, и ги бѣ разнесалъ по България; отъ тѣхъ книги бѣ донесалъ и въ Цариградъ и раздаваше ги тамошнимъ Българьмъ. За такавж еднж важнж цѣль отецъ Неофитъ трѣбаше да състави едно българско общество и чрѣзь него да дѣйствува. Нъ такова общество въ тѣхъ врѣмена трудно можяше ся състави въ Цариградъ; едно чи въ него врѣмя не ся находяхъ учени и образовани Българи, кои да чювствуважтъ, що е народность и отъчство, а друго чи Българи ся подозрѣвахъ отъ турскаго правитьлства поради гръцки фенерски клевети, коихъ тии лукави сжщества ежеднѣвно съяха и плѣтѣхъ прѣдъ турскому правителству!

Главни и знамянити лица Българи въ него врѣмя явно ся находяхъ въ Цариградъ князь Вогоридъ, родомъ отъ Котила, Стоянъ Чалжкскъ отъ Пловдива, Васибеки Вълковъ отъ Върбица, село близъ Котила. Тии сички имахъ пристжпъ при Отоманскж Портж, защото ся находяхъ въ нейнж службж, а Вогоридъ и Васибеки бѣхъ твърдѣ образовани чьловѣци за него врѣмя познаваяще добрѣ по нѣколко си европейски язици, а Турски писменъ языкъ изрядно, заради кого бѣха добили и високи чинове. Отсвѣнъ тѣхъ ся находяхъ повѣчь отъ тысяща Българи царски шивачи, коимъ главатаръ бѣше Юванъ Спасовъ отъ Калоферъ и тѣхъ Българи Султанъ Махмудъ бѣ нарядилъ, къту въ военни рядъ т. е. между имъ имаше десятници, сотници, тысящници и тии бѣхъ облѣчени съ военно одѣяние, какъ то и родовная тогдашна Турска воиска, обаче съ нѣкаквж си малкж разлика, съ чърни отъ сукно

шапки (фесове) на глава имъ съ знаци занятия имъ по тѣхъ. А надъ сички тѣхъ главни началникъ бѣше нѣкой си Махмудъ Паша. Тии Българи, кѣту царски чьловѣци, т. е. военни шивачи имахъ нѣкой си прѣимжества отъ другихъ подданихъ. Не плащаж никакво даждие и бѣха свободни отъ всѣкаго угнѣтения, както и Турци по него врѣмя. Отсвѣнъ вишепомонжтихъ Българъ нахождахъ ся йеще множество Българи живѣящи постоянно въ Цариградъ въ разни занаятия, имѣящи же свои общества (еснафи) отдѣлни отъ другихъ народовъ и припознати чрѣсъ печати, дадени имъ отъ Отоманско правительство, носящи знакъ общества имъ. Тии бѣха, абаджии, хлѣбари, градинари, млѣкопродавци, конюници (сеизи), духанджии и други. Такожде и отъ търговци ся нахождахъ по нѣколко си отъ България, какъ то и отъ Влашко, кои търгувахъ съ разни стоки; нъ знамянители ееще, какъ то днѣшни търговци нѣмаше; тии отъ послѣ ся въздигнхъ и по разни мѣста разпространихъ и упознахъ. Отъ ученъ же чьясть Българи, да живѣять постоянно въ Цариградъ, какъ то днѣсь, никакъ йеще на явѣ нѣмаше, отсвѣнъ нѣколко си ученици, кои ся нахождахъ въ гръцки училища.

Вишеомянжти сички Българи, ако и да живѣяхъ въ Цариградъ и имахъ сношение съ разни образовани народи, а найпече търговци и находѣщи ся въ турскъ службъ лица, обаче народний духъ бѣ заспалъ въ тѣхъ, да нерѣчемъ свѣсьмъ угасналъ! Ако и нѣкой си отъ тѣхъ да е мислилъ нѣщо си и е таилъ въ сърдце си благородни чювствуванія народности, до него врѣмя нище никой не бѣ показалъ, до колко ми е познато, ни то ся бѣ дала подобнъ причинъ, каквжто готвѣше отецъ Неофитъ. Много даже заразени отъ Грьколудия и народното си имя крияхъ!

Въ такова положение ся нахождахъ живѣящи въ Цариградъ Българи, кога отецъ Неофитъ дойде кѣту отъ Бога проведенъ посланикъ Българьмъ, да посѣе първое сѣмя възродившого ся днѣсь народнаго духа!

Отецъ Неофитъ, разпаленъ родолюбець, имѣещъ дарбъ природнъ слова, дързосърдь и рѣшенъ да принесе и животъ си отчьства ради, почна да посѣщява сички тия Българи, начинвшъ най първихъ и приносящъ имъ въ даръ отъ съчинения си, проповѣдающъ имъ явно, да ся постараятъ да

освободятъ бѣдни български народъ отъ тяшкихъ злоупотрѣбленіяхъ гръцкаго духовенства. Надежда му бѣ на най първи лица, нѣ, отсвѣнь Стояна Чалжковъ, никой не даваше внимание на негови общеполезни и спаситѣлни българскому роду прѣдложения! Той само Стоянь обѣщаваше му, чи ше ся постарай за това общеполезно дѣло, до колко му е възможно и му допусаятъ обстоятелства. Покойний Стоянь Чалжковъ, многожди задържяваше отца Неофита по нѣколко дни въ обиталище си, въ Кючюкъ Кюю близъ Цариграда, и показваше най голѣмо благоговѣйство къмъ него, какъ то и дѣломъ ся напоследъкъ показа негово родолюбие.

Нѣ между простому народу, кому отецъ Неофитъ многогодишнѣмъ опитомъ познаваше духъ, поскоро подѣйствува негова проповѣдь, а най паче между царскимъ шивачѣмъ. Засѣненая зара народности почна въ тѣхъ да блѣщука, а въ невинни имъ сѣрца разпали ся пламень любовородности! Нихенъ главатаръ Юванчу Спасовъ, ако и да не бѣше учень чловѣкъ, обаче бѣ даренъ съ природенъ отличенъ духъ, познаваящъ добръ Турскж политикж, тутакси ся заузѣ всеусърдно за това общеполезно българско дѣло. Отецъ Неофитъ найде най безопасно прибѣжище при тѣхъ Българи и почна да мисли, какъ да ся състави въ Цариградъ едно Българско общество, щото да можтъ Българи да ся събиратъ въ едно мѣсто и да скроятъ, какъ да дѣйствуващъ да сполучатъ желание си. Такова мѣсто въ Цариградъ не можаше въ тѣхъ врѣмена да бжде друго, освѣнь една народна българска чъркова, коя трѣбаше да съсрѣдоточи не само живѣящи въ Цариградъ Българи, нѣ йеще и въ България да има влияние надъ сички Българи и на нейнъ позивъ сички единодушно и съгласно да дѣйствуващъ за общее благо. Отецъ Неофитъ съобщилъ Българѣмъ мисли си и доказа имъ необходимая нуждж, да ся съзидае въ Цариградъ една народна българска чърква и по знамятитии отъ тѣхъ ся съгласихж. Нѣ за това ся изискваше да ся издѣйствува чрѣзь фенерскж патриаршия единъ Султански фермамъ по ряду Отоманския Порти; а патриаршия, въ него врѣмя, не само неизволяваше такова нѣщо, нѣ йеще почнжла бѣ да прислѣдува отца Неофита, да го изгони въ заточение! Отецъ Неофитъ прибѣгна при царски шивачи и сѣдѣше тамо безопасно; защото патриаршия нѣмаше тамо никаквж власть. Царски тии шивачи бѣхж очистили еднж

стая, на мѣсто дѣ тии живѣяхъ, и отецъ Неофитъ изпълняваше тамо богослужение на български языкъ! Въ него время Султанъ Махмудови първи кочияши бѣхъ двама Българи, единъ отъ Калоферъ имянемъ Илия, а други отъ Сищовъ имянемъ Тодоръ, коихъ Султанъ Махмудъ обичаше, зашто бѣхъ храбри и достойни юнаци, и само тии можяха да впрягътъ до осемъ отъ най яростния арапски коние въ Султанъ Махмудови колесници, и тѣмъ само ся увѣряваше султански харемъ, да го разхождътъ на колесницахъ. какъ то и млади тогдѣ Шахъ-задета, днѣшни Султанъ Меджидъ и братъ му Азизъ-ефенди. Тии Българи добивахъ всѣко благоволение отъ султанскаго двора въ общѣ дѣ живѣяхъ и можяхъ да бждътъ въ ползъ българскому народу; зашто въ тѣхъ врѣмена повѣчь работи въ турско вършяха ся чрѣзь умоления того и онаго имѣюща благоволение султанскаго двора или нѣкого си велможя. Наши нѣкои си българи отъ вишешепоманхтихъ намислихъ, че чрѣзь Илия и Тодора може ся извърши нѣщо си да ся назначи отецъ Неофитъ митрополитъ въ Търново. Така, кѣту размислихъ, рѣшихъ и направихъ едно прошение Султану; Илия же, кой бѣше по първи отъ Тодора, и кой имаше семѣйство си на Бешикъ-ташь, кое бѣ отъ Калоферъ, нахождаше ся въ чѣстно сношение съ Българьмъ, а особито съ царски шивачи, между коимъ бѣ и неговъ тѣтъ . . . Онъ възприе да подаде Султану сие прошение и йеще да каже устно, чи отьць Неофитъ му е стриць, и моли Н. Величество да го помилува. Единъ днь, кѣту бѣ отишалъ да разходи Султана, нахожда угодно время и подава му прошение. Султанъ Махмудъ изволява и отправа прошение попечительству (министерству) иностранихъ дѣлъ, отъ дѣ зависвжтъ патриаршески дѣла да ся положи въ дѣйствиє сие прошение, т. е, да ся назначи отецъ Неофитъ митрополитъ въ Търнову. Сполучивши сие наши тогдѣшни Българи, неопитни сжщи йеще отъ фанариотскъ лукавж политикж, коя можи да привърти и разорѣ най доброскроени и доброурядени работи, плавахъ въ море радости и мислѣхъ вѣки, чи тѣхна цѣль е достигнжта! Нѣ тѣхна злата надѣжда скоро изчезна и радость имъ ся погрузи въ дълбокж ямж отчаяности!

Фенерска патриаршииа, узнавша това българско движение, употреби сички си лѣсичи лукавщини, да го унищожи. Позна-

гий фанариотъ Н. Аристархи бѣше въ него врѣмя Μέγας Λογότης = великий секретарь въ старость, а тогда прѣдставникъ патриаршии прѣдъ Отоманския Порти; той отиде при Риза-бей, днѣсь Риза-паша, кой бѣ тогава султански дворникъ (башъ мажбениджи) и възбуди му съврѣменно мързость¹ камъ Илия, чрѣзь разни лжи и клевети, какъ онъ е смѣялъ да дадѣ прошение Султану и да му говори лично единъ невѣрникъ (гяуринъ!) И какъ онъ е дързнжлъ безъ да пита Риза-бей да върши работи! Риза-бей подкупенъ и разяренъ наказа Илия немилно и изгна го отъ сарая съ строго повеление, да неби дързнжлъ никакъ вѣки ни то по улици цариградски да ся яви! а Султану казалъ, чи Илия ся разболѣлъ и повредилъ, та не е вѣки за службж!!! Патриаршия же отговори министерству иностранныхъ дѣлъ, чи Неофитъ билъ единъ пиениць Българинъ и смѣтителъ и та ся покланя повелению Порти, нѣ оставя на размотрѣние министерства, ако може ся постави такъвъ чьловѣкъ митрополитъ въ Търново!...

Така кѣту ся уничтожи българское прошение, патриаршия искаше да ухвати отца Неофита и да го накажи. Знаино чи сички священни въ турско лица зависжтъ отъ патриаршия и та има неуграничнж власть надъ нихъ. Отець Неофитъ ся находдаше въ опасно положение и трѣбваше да ся крие на безопасно си прибѣжище при царски шивачи, дѣ патриаршии злоба не можяши проникна, а и Махмудъ паша нихемъ главатаръ защитѣваше отца Неофита.

Българское дѣло ся находдаше на това положение; нѣ духъ народа ся разпалѣше йеще повѣчъ и тая мисль за независимо Българско священство азпространяваше ся между народу, не само въ Цариградъ нѣ и по цѣлж България, а най-паче въ Търновскж область. Патриаршия же непрестанно прислѣдваше отца Неофита и единъ днь, не зная какъ, нападжтъ ненадѣзби на него, кѣту злодѣйци и разбойници, патриаршески ясакъчии² и съ безчѣстиемъ го грабвжтъ отъ улици и отвлачятъ го на островъ Прингипсъ, близъ Цариграда, дѣ го затварятъ съ вериги обкованъ подѣ строго наблюдение! Нѣколцинна отъ наши Българи, извѣстивши ся за

¹ Омраза. ²Стражари, пазитеил.

това незчястие отца Неофита, събрахъ ся и отидохъ на островъ Прингипсъ, да би могли да го освободятъ; нъ нищо не можяхъ да извършатъ, защо сички жители острова Гърци скочихъ на тѣхъ. Слѣдъ не много же дни, патриаршия, чрѣзъ разни лъжовни клевети потвърдени съ злато, издѣйствува ферманъ отъ Отоманскъ Портъ и изпроводи отца Неофита на заточение въ Атонскъ горъ!

Българская надѣжда пакъ ся уничтожи, нъ народний духъ дълбоко ся таѣше да избухни единъ днь, къту огнедишна гора и да изгори и наводни фанариотски лукавцини! Народъ въ общѣ дойдѣ въ голѣмо разярение противъ фенерска патриаршия и заканяхъ ся сички съгласно да дѣйствувжтъ за свое право; нъ врѣмя йеще не бѣ дошло. Трѣбваше народний духъ да узрѣе, учении да ся умножатъ, търговци да ся усилятъ.

(Предприетото отъ султанъ Махмудъ и туреното въ сила отъ сина му, султанъ Абдуль-Меджидъ, въ 1839 г. „законоустановление“, известно подъ името Танзиматъ, вдѣхва надежда за по-добри дни на всички народности въ Турция, а най-много на българитѣ. Съгласно съ тази реформа, Високата Порта наредила да се изпратятъ отъ всѣка областъ на държавата по двамина представители, които да изкажатъ желанята на населението по прилагането на Танзимата. Отъ България, обаче, били изпратени за нещастие „чловѣци неучени и старого духа Гъркомани, кои трѣбаше първо да ся прѣдставятъ фенерскому патриарху, кой вмѣсту да ги научи да изкажатъ правитѣлству творимия злоупотребления и угнятения... уплаши тѣхъ прости и неопитни чловѣци, запрѣтивша имъ нищо противно да не кажатъ, нъ да благодарятъ Султану, чи сж' отъ всѣкж странж спокойни и задоволни“. Лукавата Патриаршия сторила това, защото се бояли, че българитѣ ще си отворятъ чрѣзъ Танзимата очитѣ, ще си възобновятъ народното духовенство и ще престанатъ да бждатъ „изобилний источникъ злата и сѣбра, що пълнѣше фенерь и храняше толкова дьнгубци, сплѣтници и бѣломорски просящи“. Ония български прѣдставители, „видѣвши всесвятѣйшаго фанариота и пивши по едно чърно кафе при него, мислѣхъ ся вѣки чи ся сж' приближили Богу и послушахъ негови пагубни и лукави наставления!“ Като се явили въ

Портата, тѣ казали, че всичко въ областъта отивало добръ— за голѣмо удивление на Портата, която знаела истинското положение.

Нѣкои отъ младитѣ българи, които се учили тогава въ Цариградъ, се потрудили да убѣдятъ народнитѣ пратеници да не говорятъ така, но да изложатъ злоупотрѣбитѣ отъ турски управници и грѣцки владица; обаче тѣзи хора били обвѣрзани вече съ дума, а освенъ това, като грѣкомани, бояли се отъ проклятие, афоризмо, на черквата. Тогава нѣкои разумни българи предложили да се избератъ, съ разрешение на правителството, измежду тия народни представители четирма души, които да останатъ постоянно въ столицата, като застѣпници на страната си. Известниятъ полякъ Чайковски, познатъ подъ името Садъкъ-паша, хранѣлъ голѣми симпатии къмъ българитѣ и склонилъ да заведе ония пратеници при всемогщия тогава Риза-паша, за да издействува позволение за намисленото постоянно представителство. Но кога да иде съ българитѣ при пашата, тѣзи българи, които били останали да чакатъ въ приемната, внезапно се измъкнали и изчезнали. „Ето що приноси простота и невѣжество! Така ся изгуби и това драгоценно врѣмя за нашъ народъ“.)

Въ него врѣмя, до дѣ йеше бѣха Български прѣдставници въ Цариградъ яви сж пакъ отецъ Неофитъ между народа и почна да дѣйствува цѣль си. Онъ има многожди сношение и съ Чайковскаго, кой подпомагаше прѣдприятие му. Отецъ Неофитъ и нѣколко наши Българи търговци рѣшихъ да дѣйствуватъ вѣки по-рядовно, да би сполучили за тогава Търновско митрополитство. Въ него же врѣмя бѣше въ Търново митрополитъ единъ лудъ и безобразенъ Гъркъ, отъ Ганошки села близъ Цариграда, кой псуваше и попържяше въ храмъ Божи Християни по турски, а най-паче бѣдни български священници, а за никакви причини оковаше ги въ вериги, караше ги да му копятъ желѣзооковани градини въ митрополия, биящи ги на хвала гж,¹ съ еднж рѣчь, той безобразникъ творѣше най-голѣми злодѣйства и священникамъ и мирянамъ! Народу бѣ додѣяло отъ него звѣрообразнаго Гърка митрополита, и искаше срѣдства да го махне отъ

¹ Фалака, дърво съ дупки, въ които турятъ краката на виновния, за да го биятъ.

главж си. Того ради въ Търновскж область ся рѣши да ся изпроводять отъ всѣкаго града и знамянитаго села по двама чьловѣци, въ Цариградъ, снабдени съ народни прошения, кои да искать отъ патриаршия да отдалѣчи вишереченаго митрополита отъ Търново, а да ржкоположи на мѣсто его Българина архимандрита отца Неофита; ако ли же имъ откажи патриаршия, да ся отнесжть правитьлству. Посланици ти додохж въ Цариградъ снабдени съ народни прошения, съставихж ся съ отца Неофита и покойнаго Маргарита търновца, бившаго прѣжде учителя въ Търново, а по него врѣмя учащаго Гърци еленски языкъ въ Цариградъ на Джибали, кой дѣйствоваше много на тж-зи работа и готвѣше ся, ако отецъ Неофитъ сполучи да бжди въ Търново митрополитъ, да ся завърни и онъ пакъ въ отъчство си Търново отъ дѣбѣ отдалеченъ заради Гърка митрополита и да бжди писарь отцу Неофиту. Да би же сполучило дѣло успѣшно, размислихж той-зи пжть да постжпятъ въ дѣйствие разумно. Въ него врѣмя бѣше велики Везиръ старий Юсрефъ паша, а вишепомянжтий Стоянъ Чалжковъ, какъ то и више казахми, бѣше разпаленъ родолюбець Българинъ, и бѣ ся обѣщаль отцу Неофиту, да съдѣйствува на това народно дѣло. Покойний Стоянъ прѣдстави великому везиру Юсрефу народния прошения и доказа му нихни праведни искания. Юсрефъ же тутакси изпроводи строго повеление до Патриаршия и заповѣда ѳ, да ржкоположи за митрополита въ Търново Неофита, кого народъ единогласно ищи. Повеление то бѣ толко строго, щото Патриаршия нѣмаше вѣки на кждѣ да шява и играе, нѣ отговори, чи ще извърши повеление его сиятелства.

Нѣколцина отъ български търговци, а най-паче находящии ся въ Балъ-капанъ и другадѣ Сливненци отъ Влашко, събрахж тутакъ-си едно количество и приговихж нуждня утвари и митрополишки одѣжди за рукоположения отца Неофита; онъ же бѣ задлжняялъ око 24. тысящи грошове разнимъ лицамъ, спорядъ того си прѣдприѣтия. Така кату бѣ пригответено дѣло и сички въ Цариградъ Българи ожидаяхж съ радостия да видять любезнаго си единородника отца Неофита търновски Митрополитъ, лукавая патриаршия искаше всѣко срѣдство да уничтожи и убори това общенародно българско дѣло, ненайшявша же друго прибѣгна на слѣдное. Между изпроводенимъ отъ търновскж область пълномощнимъ, бѣхж изпро-

водени и отъ Еленж и Трѣвнж нѣкои си развратни лица; тѣхъ всесвятѣйший патриархъ призова на вечера и нагостившъ ги добръ, каза имъ: чяда благочѣстиви! да имате молитвж ми! то не е тжй законно отъ видншъ да сж ржкоположи вашъ Българинъ Неофитъ за търновски митрополитъ, нъ за сега вие искайте мой протосингелъ, кой тоже ся именува Неофитъ и кой е мждъръ, и смиренъ, а вашъ Българинъ Неофитъ нѣка за сега му бжди протосингелъ въ Търново, та послѣ слѣдъврѣмя даще му ся една отъ търновски епископии. Тжй сторете, вие сега чяда миѣ любезна въ Христѣ, благословение и благодать божа да бжде съ вами! Тии прѣдатели отъчства, недостойни да носятъ българско имя. склонихж на това тутакси. Отъ друга же странж, патриаршески протосингелъ Неофитъ, кого имъ прѣпоржчи патриархъ, и кои ся готвѣше за търновски митрополитъ. обща имъ по 25 тысящи грошове всѣкому прѣдателю! Всѣки види явно тукъ, че лукавая патриаршия употрѣби вѣрж и сѣбро да сполучи гнусное прѣдательство! Всѣки можи да си въобрази въ какъвъ възторгъ и умаиванье е докарало това патриархово приѣмване и протосингелово съ клятвж общание еленчански и трѣвнянски царвулановци, нашедши ся срѣщж съсь срѣщж на вечера съ всѣсвятѣйшаго и вселенаго патриарха! А прѣдложеное сѣбро, какъ е раздръзяло нихни гладни сѣрдца!

Тии потжпкажж съвѣсть и рѣшихж все да издаджтъ. Тука грѣхъ нѣмаше да ги плаши! Това прѣдательство ставаше съ благословениемъ всесвятѣйшаго патриарха! То за тѣхъ не бѣ придательство, нъ свято йеще дѣло! . . .

Сутрѣшний днь усьмна чѣренъ днь за Българи! Тии ожидаючи съ нестерпениемъ да видятъ желание си изпълнено, на голѣмж си жялость и печаль видѣхж народное дѣло разорено! Въмѣсто Българина, Неофита, ржкоположи ся гъркъ Неофитъ, и какъвъ йеще Гъркъ! Чьловѣкъ худаго рода, проведшъ младость си въ най безтидни и гнусни развратности!

Патриаршия незабавно извѣсти Порти, чи изпълнила нейно повеление, ржкоположившая за търновски митрополитъ Неофита, кого народъ е искалъ! . . .

Между народу въ Цариградъ ся съставихъ двѣ противни страни, прѣдательская и народная, нъ прѣдатели прѣудолѣхъ; понеже имахъ камъ себѣ си лукавая патриаршия, коя все можеше да разори съ лъжи, клевети и най паче съ сѣребро!

(Отецъ Неофитъ се намираль въ голѣмо отчаяние, като се видѣлъ така излѣганъ и като задлѣжнѣлъ на толкова мѣста; по неволя, нѣмайки на кого да се опре въ борбата по-нататкъ, той приелъ да бѣде протосингелъ, и заминалъ съ новия митрополитъ за Търново. Но станало нѣщо още по-неочаквано. „Послѣ нѣколко мѣсеци, чухми въ Цариградъ, чи отца Неофита го грабнжли ненадѣзби и отвлѣкли го желѣзовързана въ Атонскъ горъ на заточение!“

Догдето пълномощницѣ отъ Търново действували още за Неофита, въ Цариградъ пристигналь Дионисий Контаровъ, родомъ отъ Котелъ и архидяконъ на Видинския митрополитъ Антимъ, съ намѣрение да си издействува сѣщо нѣкое митрополитство въ България. Той билъ смиренъ, непороченъ, образованъ и патриотически надѣханъ българинъ; ползувалъ се и съ довѣрието на Хюсеинъ-паша, Видински управитель. Случило се тогава, че починалъ митрополитъ Антимъ, и Хюсеинъ-паша веднага отправилъ прошение отъ видинскитѣ българи до Високата Порта, да искатъ да се назначи на вакантното мѣсто Дионисий, като самъ Хюсеинъ пѣкъ писалъ на сарафина Багдасаръ-ага, да услужва парично на Дионисия споредъ нуждитѣ му. Дионисий се представилъ въ патриаршията съ писмо за назначаването му отъ министра на вѣншнитѣ работи, и патриархъ Григорий го приелъ присторено любезно. Патриархътъ го поканилъ дори да престои нѣколко дни у него, докато стане рѣкополагането му за митрополитъ. Но следъ 4—5 дни Дионисий дошелъ боленъ въ квартирата си на Арнаутъ-къой и предъ единъ сънародникъ обадилъ, „чи страдае злѣ, чи уста му ся изприщали и чи утроба му го кжса отъ болести!...“ Сънародникътъ му предложилъ да повикатъ лѣкаръ, но Дионисий казалъ да почакатъ до зараньта. На зараньта Дионисий билъ намѣренъ вѣпненъ, „т. е. жили му бѣхъ ся събрали, языкъ му надѣбелѣлъ въ уста до толко, щото не можеше да говори никакъ!“ Подали му книга и перо да напише нѣщо, но и рѣцѣтъ му били се свили и не държали. Повикали лѣкаръ гъркъ: той не позналъ или не обадилъ нищо за тая ненадейна болестъ. Повикали тогава

единъ европейски лѣкаръ, и той открилъ, че Дионисий е отровенъ и че не може вече нищо да му се помогне. Три дни се мжчилъ Дионисий и, следъ като му опадала косата отъ глава и брада, издѣхналъ въ голѣми мжки. Нѣколцина търговци отъ Котелъ и Сливенъ го погребали въ черквата на Арнаутъ-къой. „Така бѣдний Дионисий отидѣ жертва невинна за отъчества, отровенъ отъ безбожная фенерскж патриаршия. Това фанариотско калугерско злодѣйство ся разчю по сички Българи въ Цариградъ и по вѣнъ, кои ся чюдѣхж и маяхж за такавж враговскж злобж Гръковъ противъ Българи, а най паче священства!“

Следъ всички тѣзи случки, българитѣ намразили още повече грѣцското духовенство. При това тѣ вече не се бояли отъ афоресване и анатели, като разбрали, че това сж калугерски лъжи, за да се държи въ робство и съблача народѣтъ. Но българитѣ имали помежду си раздори: въ градищата се образували двѣ партии, народна и грѣкоманска; втората, по-силна, имала на страната си бирници, епитропи, старейшини, черковни надзиратели и други лица, забогатѣли отъ народенъ потъ въ съдружие съ мѣстнитѣ управители и владици. Въ Търново борбата между дветѣ партии била най-остра. Грѣкоманитѣ били организувани отъ гърка Неофита, който угнетявалъ българскитѣ свещеници, грабѣлъ мѣнастиритѣ, изгонилъ отъ Лѣсковския мѣнастиръ ревностния бранителъ на българщината, игумена отецъ Максима, и изгорилъ много драгоценни старобългарски ржкописи. Въ Пловдивъ сжщо възникнали двѣ такива партии: на чело на българитѣ стоялъ Атанасъ Вълковъ Чалѣковъ, който починалъ твърдѣ младъ. По всички по-голѣми села между това се увеждалъ български езикъ въ черквитѣ и училищата, и народѣтъ взелъ да се свѣстява, спомняйки си за народността и старината си. Народниятъ духъ си пробивалъ пжтъ постепенно и въ градоветѣ, изтиквайки грѣкоманията, подържана само отъ ржждиви умове. Изобщо по цѣла България настжпвало пробуждане, „тжмная мьглж Гръколудия скоро трѣбаше да разгони“)

Въ 1844 лѣто приснопамятний отецъ Неофитъ пакъ, кѣту отъ чудо, дойдѣ въ Цариградъ и почна да действува прѣдприѣтие си. Нѣ въ него врѣмя онъ найде йеще повѣчь съдѣятели Българи. Въ Цариградъ тогава Българи търговци бѣхж

ся умножили и усилили, имящи отличнѣе чѣсть за търговскѣ почетность между народамъ; сѣщо и отъ ученая чѣсть Българи бѣхъ ся появили по разни мѣста Европи и почнѣли бѣхъ да говорѣть и пишѣть по нѣщо си о българскому зоборавену отъ ученаго свѣта народу. Пѣтишество по България нѣколикѣхъ ученихъ Европейцевъ, а особено Бланкиеву, прѣдприѣто на правитѣлствено францушко иждивение, възбудихъ български духъ и сѣврѣмено убрѣнѣхъ внимание Европи къмъ того народа. Въ сѣщоое врѣмя, кога дойде отецъ Неофитъ, нахождаше ся и дѣшнѣи привѣзгласенъ отъ Българи за Архиепископъ български Иларионъ Стояновичъ, родомъ отъ Еленъ, тогда священоинокъ, кой бѣ свършилъ науки си въ Гръция и другдѣ. Онъ ся съедини съ отца Неофитъ и почнѣхъ да дѣйствуваѣтъ съгласно многожеланое отъ народа общезеланое дѣло. Они имящи защитѣ отъ разни знамянитѣ лица, успѣхъ та ся прѣдставихъ при главни тогда Отомански министри, а най-паче при Мехмедъ-Али паша, султановъ зѣтъ, и уполномощени отъ народа доказахъ имъ народное право, и желаное и все що страдай български народъ отъ фенерско грѣцко священство, кое ненаказаное го граби и съблѣа на щетѣ турскаго царство. Патриаршиа вѣки не смѣяше да нападнѣ явно на български священни лица, нѣ работяше тайно и чѣкаше да сплѣте нѣкоя си клеветѣ и да убори пакъ и това българско прѣдприѣтие!

Отмански министри удобрихъ народное българско желаное и обѣщахъ ся да го положѣтъ въ дѣйствие; а народъ пакъ бѣ дошалъ въ възторгъ и радость му бѣ неизказана; понеже вѣки мислѣше и бѣ увѣренъ, чи, подиръ таковаго разумнаго постѣиванѣя, дѣло изпълнище ся несъмнѣно по желанѣя му. Отманска Порта повелѣ патриарху, да приѣмнѣ тѣя български священни лица, да имъ дадѣ обиталище въ патриаршиа и слѣдъ малко врѣмя да ги нарядѣ за митрополитѣ въ България спорѣдъ народное желаное. Мехмедъ-Али же изпроводи ги ведно съ шетара си (яверъ-агютантъ) у патриаршиа и каза му устно, чи патриаршиа не можи ги вѣки докачи на нишо; понеже Негово Сиятѣлство стои добръ за тѣя работѣ. Отецъ Неофитъ и Иларионъ, подиръ едно такова силно прѣпорѣчителство и защитѣ, трѣбаше да идѣтъ въ патриаршиа, кое и изврѣшихъ. Патриаршиа ги на яве приѣ съ обичливая

фенерска лъскавинж и лицимѣрие, нъ отаи и отъ вѣтрѣ имъ плѣтеше хитролукаво трънений вѣнецъ казни и чѣкаше да сполучи вѣмя да имъ го наложи на глави и да умори и разори вѣки конечно нихнждързость за подобно прѣдприѣтие!

2

Разпря между чорбаджии и народъ въ Котель

По тѣхъ вѣремена, какъ то и више казахми, бѣхж ся породили мълви и раздори по сичкж почти България, дѣ ся бѣ развилъ народнии духъ и причинж того бѣхж фанариоти Гърци Владици, кои нарочно мълвѣхж и цѣпѣхж народа съ различни хитролукави сплѣтки, имѣящи на странж си рѣжди-ваго духа въ Грьколудиенъ устарѣвши Българи. Между народу же бѣ ся развилъ и други духъ против старѣйши-нахъ кои бѣхж се отъ Грькомановъ.

Въ вѣмя Тънзимата Отомански Порта бѣ уредила даждие всѣкаго града и села, и трѣбваше вѣки само упрелеленое количество отъ царскж странж да ся събира отъ народа, и народъ въ общо заседание да избира себѣ старѣйшини изъ помежду си, а нѣ по воля управителевъ да стжпвжтъ на това достоинство безчѣстни и грабители людие.

Нъ изѣдници Грькомани, кои бѣхж ся научили да живѣять отъ пота народа, съдруживши ся съ мѣстнимъ управителѣмъ и съ Грькманъ владикамъ, слѣдовахж да събиржтъ царско даждие се пакъ по старому, т. е. колко тии си щѣхж, безъ да показвжтъ народу що ся зѣма и що ся дава по новому законоустановлению Тънзимата! Народъ чувствоваше значитѣлно това злоупотрѣблѣние, и, упираящъ ся на тънзиматски права, ищаше да го прикрати. Такива прѣния ся породихж по нѣкои мѣста България, а най-силни въ село Котель. Котель, ако и да носи днѣсь имя село, по-голѣмо е обаче отъ многи други, кои носятъ имя градове. То е съзидано и населено отъ много други окръстни му градове и села разорени въ привзѣтия и послѣ привзѣтия Българи и назвало ся Котиль отъ общаго имяни кое носила та гора въ старость, Котиль—окръжено съ планини мѣсто. Жители му ся занимавжтъ още

отъ създакия му въ овчарство и въ издѣлие на аби,¹ съ коимъ, търгуважть по разни мѣста въ свѣта, какъ то, и съ овци водаятъ обширнѣж търговщинѣж въ Цариградъ. То село отъ създакия си до сега никакво разорѣние не е притърпѣло и въ най опасни врѣмена, кога Кърджалии върлували, ради мѣсто положенія си било е прибѣжише многимъ другимъ страдающимъ Българьмъ. Тамо Гъркоманство не е можяло да ся въдвори съвсѣмъ и да изгони Българскій языкъ до послѣдни врѣмена, кога първи нѣкои си Антонъ Сливненинъ е дошалъ да придава само Еленскій языкъ, а послѣ него познатий Еленистъ Райно отъ Жерунж. Старии жители Котида овчари и търговци, прѣди да се уведе Гръколудие живѣли братски и съ любовъ по между си и бранили село отъ всѣкаго нападения. Въ стараж чърковж, на мѣсто коеи е направена днѣшная, имаши и чърковни общи стаи, дѣ сж' събирали старци и сждици народни разпри примирително, безъ да оставятъ народа на Турски сждъ; имали събрано количество на обдържание просяковъ, и не ги оставѣли да ся скитжть по вѣнъ, а тайно раздавали бѣднимъ семѣйствамъ и вдовицамъ помощъ за обдържания имъ, а най-паче въ празнични голѣми дни ги снабдѣвали съ нови дрѣхи и съ ѣстия, да не бжджть ускждени, нѣ да празнуважть и тии равно и ведно съ другимъ!

Тии били отрядили, всѣки колко то овци има да дава по парж за овцж на годинж за общж ползж, то ся зовало овчарска кутия, а търгуяци съ аби давали и тии по нѣщо си всѣкж недѣля и то било абаджийска кутия, пакъ и други занятия си имали кутии и събирали по нѣщо си. Освѣнъ того имали и други източникъ подъ иманемъ задушбина (въкувъ по Турски), дѣ е останало имѣние всѣкаго, кой е умиралъ безъ наслѣдства; многи же и въ живота си подарявали и завѣщавали, имѣние, кжщи, градини и друг. на та задушбинж. Така и приходъ чъркви, кой е билъ твърдѣ значителнъ, защото била само една и не само ся е убогатѣвала отъ котлянци, нѣ още и отъ нѣколко окръ-

¹ Аба е чисто старо-българска рѣчь а нѣ турска, какъто нѣкои си я мислятъ, и та значи облѣкло, покривало, а въ първобитость значи плоско нѣщо, платъ. Та ся проиъносила х а б а въ старость. Ние имами рѣчь хаба=поплюсквамъ, затжпѣвамъ. Ножъ ся изхабилъ = поплоскала, затжпила му ся остръ. Старо-Келтска рѣчь, въ днѣшни французка языкъ ся съхранила иста habit = дрѣха, одѣжда habillement, habiller и проч. съ h придохателно.

стни села, дѣ тогава не е имало още църкви. Котлянци сж' откупували и много отъ Турци заробени Гъркини и Сърбинни и ги уженили въ Котелъ. Азъ заповнихъ еднж бабж Цвѣтя Сърбиня, и еднж Мария Гъркиня. Нѣ то сичко творили онѣй-зи чисти овчари Българи, и тогава Котелъ билъ похваленъ и прочютъ по сичкж България. А къту ся увело и въ Котелъ Гръколудие, увела ся и гордость! Погърчившии ся Гръкомани Българи почнжли да прѣзиржтъ братия си и нѣкои си отъ тѣхъ оставиши овчарский кривакъ, доловили ся до вишеречени общи работи, станжли надзиратели чърковни, училищни, старѣйшни селски, съ еднж рѣчь, зѣли сичко въ ржкж и почнжли да грабять общо е благо, уничтожили постжпено първи благотворни нарядби и обърнжло ся сичко въ злодѣйство! Естествено чи отъ того трѣбало да ся породи раздоръ между съединенимъ и братски живѣящимъ прѣжде жителѣмъ. Нѣколко гръкомански семѣйства зѣли Котелъ въ ржкж и за малко години убогатили ся чрѣзвичайно отъ свято татсва! Простий народъ, кой въ общѣ ся занимава въ овчарство и въ вѣнкашнж търговцинж, ако и да е глѣдалъ съ неблагодарениемъ това губитѣлско отношение Гръкомановъ, обаче нищо не е можялъ да стори, едно чи занятие му не го оставѣло да живѣе за всегда въ Котелъ, нѣ само за нѣколко мѣсеци въ годинж, а друго чи гръкомани уподобивши ся фанариотамъ изгубили свѣсть, станжли лукави сплѣтници и страшни прѣдатели, съдружени сжщи съ мѣстнимъ управителѣмъ и съ гръцкимъ владикамъ! Тънзиматское законоустановление, какъ то казахми, побуди и усърчи народа на всѣкъдѣ, а въ Котелъ ся дигна голѣма разпра, коеи слѣдствия бидохж вредителни на цѣлж България, какъ то щѣмъ видѣ. Народъ ся подигна противъ Гръкомановъ и ищаше имъ седемъ годишни смѣтки отъ събраное царско даждие въ разстояние отъ какъ ся бѣ упрѣдѣлило по тънзиматско установление; а за чърковни и други приходи, отъ коихъ бѣ ся набрало значитѣлно количество въ разстояние на толко години нѣ на явѣ нищо нѣмаше, народъ ищаше да узнае кждѣ ся е дѣнжло! Народъ желаяше то общественно количество да ся употребѣи въ народни имъ училища, кои бѣхж запустени съвсѣмъ отъ Гръкомановъ, и да ся изпроводятъ нѣколко младежи Котлянци въ Европж на общи разноски, да изучятъ земедѣлие и скотовѣдство, занѣтие нужно всѣмъ Котлѣнимъ.

Това праведно народно желание ся предлага нѣколко пѣти съ добръ и миренъ начинъ въ чърковни сборни стай, дѣ обично ся изпълнятъ такива общественни дѣла, нѣ изѣдници Гъркомани имѣящи митрополита и окръжнаго управителя на странѣ си никакво внимание не давахъ на това и йеще съ поржганиемъ раздързнихъ народа! А и какъ можѣхъ да ся склонятъ на това народно искание, къту тии толко години ѣдѣхъ сиромашки потъ и сълзи и бѣхъ сж' убогатили отъ святотатства? Старая чъркова отъ чѣтири стотини и више години бѣ събрала повѣчъ отъ тисязи оки срьбро, кое ся ушь пастрѣше и крисяше у едно старо овчярско семѣйство хаджи Матеювци, а кога ся заправи новая и потрѣба да ся продадѣ, то срьбро едвамъ 18 оки срьбро ся показа!!!

Чърковни надзиратели отъ три пояса наслѣдствено били сж' се хаджи Райновци, кое семѣйство съ разорениемъ пропадна на хаджи Жечюви синове и така ся освободи днѣсь чърковъ отъ тѣхъ святотатове! Тии бѣхъ освоили котлянская чърковъ къту Мелхиседековци и бѣхъ я убърнжли въ мошия си! Въ това народно прѣние единъ родолюбецъ Котлянинъ, покойний Стоянь Казжловъ, предложи да му ся остави Котлянская чърква подъ тисязи грошове за Котлянски училища, нѣ Гъркомани и на това не склонихъ!

Народная стрѣна покрусана и поржгана такъ, отъ Грькомановъ и изѣдниковъ рѣши да слѣдува искание си чрѣзь помощи правитѣлства. Нѣ за това бѣхъ нужни разноски, коихъ тии натѣкмихъ събравиши по-между си 60. тисязи грошове. Така нарядивши дѣло избрахъ шесть мина почетни чловѣци и, снабдивши-ги съ общеподписано отъ народа прошение, отправихъ ги у Бѣдинъ (Видинъ) при тогдашному главному управителю Бдинския области Сжръ-кятипѣ-Мустафа-паша; понеже Котиль тогава зависваше отъ Търновскаго войводства, а Търново отъ Бѣдина. Въ прошение си народъ молѣше да имъ дадѣ Бѣдински паша еднаго писара отъ правитѣлственъ стрѣж да прѣгледжтъ съ миромъ общественни смѣтки даждия отъ седемъ години насамъ, такожде и чърковния и ако досегашнии старѣйшини сж' заслужили вѣрно и право да имъ благодарять, ако ли же нѣ, то правитѣлство да постжпи съ тѣхъ по закону, а народъ за въ бжджщность да си избере по тѣнзиматскимъ законамъ други старѣйшини въ общенародно събрание си. Мустафа-паша ги

приѣ благоволно и отговори имъ чи нихно искание е праведно, и никой не може се противи тому, и чи ще го положи въ дѣйствиѣ. Нѣ да би било съобразно съ царскимъ законамъ трѣбва да почѣкжтъ нѣколко си дни, до дѣ Негово Сиятелство пиши въ Цариградъ и получи надлежня приказания о тому. Народнии прѣдставници трѣбаше да чакжтъ нѣколко врѣмя въ Бѣдинѣ.

Гръкомани же видѣвши себе стяснени съ томъ начиномъ и знаящи добрѣ, че нихни злоупотрѣбленія скоро щжтъ ся откри и всѣко грабение и святотатство ще имъ ся за всегда прикжса, прибѣгнжхъ на най гнусави срѣдства прѣдательства; а Прѣславски и Търновски фанариоти митрополити чѣкахъ съ не примигателно око, къту чѣрни врагове, да съдѣйствуважтъ на нихно прѣдательство! Прѣславски митрополитъ бѣ въ него врѣмя днѣшний Варнянски митрополитъ Порфирии, прѣстакъ Гъркъ отъ село Мудания близъ Бруса прѣжде бивший грѣбецъ (кайчкии), а послѣ слуга готварь одному отъ главнихъ митрополитовъ въ Фенерь, и отъ того състояния достигши митрополитъ сѣдалища Прѣслава, славия нѣкогда Българска стѣлица и патриаршеско сѣдалище! Онъ живѣяше твърдѣ разкошно и безчѣстно, къту сички фанариоти владици. Въ Търново же бѣ прочутий за лукавщини си Неофитъ за кого и више говорихми и подолѣ щѣмъ говори. Тии свѣтоважъ Котлянски Гръкомани прѣдатели отъчѣства, да сплѣтжтъ лъжовнж клеветж, нѣ противо цѣлаго народа Котлянски въ общѣ, нѣ само противо главное лице Стойка Поповича, почитаемого отъ народа за благодѣтеля села Котила и спасаго народа Котлянски нѣколко пжти отъ бѣди и притяснения въ най опасни и тянки врѣмяна, а имяно въ 1821. лѣто, кога бѣ излѣзаль отъ Цариграда нарочно единъ паша и бѣсяше и набиваше на колѣ, старѣйшини и по-знамянати Българи всѣкаго града и села по-слѣдстия Гръцкаго сѣзаклятия въ Цариградъ патриарха Григория, тогава Стойко Поповичъ съсь достоинство си, какъ то можѣ, умиле него паша доказвашъ му чи Българи сж' невинни и грѣхъ е да ги коли и бѣси така немилостиво и въ Котилъ ни капка кръвь не ся пролѣ. Отъ него же врѣмя до 1844. лѣта всѣкоги е билъ защитникъ бѣднихъ и бранилъ е народа отъ всѣко притяснение, за кое Гръкомани го ненавиждахъ. Какъ то и въ 1828 кога бѣ война.

съ Руссия и минувахъ по толко тисащи войски Турски прѣзъ Котила за Шумень, да не би послѣдвало разорение Котила отъ неубозданихъ тогда турскихъ войновъ, онъ издѣйствува отъ тогдашнаго военачялника Рашитъ Мехмедъ-паша, та му ся дадохъ везирски чьловѣци, кои съдѣха въ Котиль и прикарвахъ Турская войскъ мирно безъ да ся повреди ни чьсть ни имѣние еднаго Котлянина! А послѣ къту ся свѣрши храна и бѣхъ ся разбѣгали сички други села по старо-планински пжтища, отъ дѣ можяхъ да минувжѣ Турски войски отпра-вляеми за Шумень, а бѣ остало само село Котиль на него пжтъ целокупно, отъ дѣ трѣбаше се да минувжѣ Турски войски, тогава, кажа къту бѣ натиснжла голѣма усждность отъ хранж и трѣбаше и село Котиль да ся разбѣга и разори изъ основж, пакъ Стойко Поповичъ съ опасность живота си, отидѣ на Шумень и издѣйствува отъ главнаго военачялника храна отъ царская, коя бѣ съвкупена за най опасни врѣмена Турскаго войнства въ Сливенъ и къту зѣ изобилно отъ нея хранж, принеси я въ Котиль народъ нагрѣби, защото и добитъкъ бѣ оскждѣлъ отъ тяшки ежеднѣвни подводѣ! Съсь тая хранж къту посрѣцахъ Котляни царския войски прихранихъ ся и толко бѣдни семейства и Котиль си оста цѣлокупенъ и неповреденъ! Котлянци и стари и млади йеще повнятъ добрѣ Стойкови благодѣяния и заслуги! Тогава днѣшний Гъркомани кои шиятъ, къту кърлеши сиромашка кръвь, криѣхъ ся въ миши дупки, а въ 1844. лѣто сплѣтохъ тая клетвж противъ благодѣтеля си кому бѣхъ длжни за чьсть, животъ и имѣние си! Тѣхна мисль бѣше къту погубятъ Стойка съ той-зи начинъ, да уплашятъ народа, да не търси и ищи вѣки нищо, а тии да си останжтъ въ Котиль по прѣжному.

Нъ фанариотская по видимому цѣль не бѣ тая; та ся йеще далѣ простираше, кое котлянски прѣдатели не провиждахъ, иначе могли би ся отклонили отъ прѣдательстви! Тии лукави фанариоти искахъ съ такавж клеветж, да уничтожжѣ приготвеное въ Цариградъ отъ отца Неофита и Илариона Българско дѣло. За това ся писахъ до патриаршия нѣколко писма отъ Прѣславскаго и Търновскаго мигрополита до тогдашнаго патриарха Германа и протосингела му лукавѣйшаго Кирила, кой има дописки за това прѣдательство и съ котлянски

Гръкомани прѣдатели и отъ тѣхъ дописки ся находять въ рѣци нѣкои си.¹

До дѣ ѿще народни прѣдставници и пълномощни ся находѣхъ въ Видинъ, ведно съ Стойка Поповичя, и чѣкаха отговоръ отъ Цариграда, прѣдатели Гръкомани разнесохъ лъжовенъ гласъ въ Котилъ, между простому народу, чи Стойку дѣйствиува да добие ферманъ, да съзидаи въ Котилъ сукнянж фабрикж и да я подчини правитѣлству, какъ то и въ Сливенъ ся находи подобна правитѣлственна за сукно фабрика, та нѣшало да бѣди добрѣ за народа! Прѣдложихъ же съврѣменно народу, да ся напиши общо подписано прошение, да би ся възбранило такова дѣло, аки вредитѣлно народу!... Нѣкои си простаци подписахъ и ударихъ си печати слѣпо на три бѣли книги подъ това прѣдложение. Понеже Гръкомани прѣдложихъ чи за разни мѣста трѣба да ся пиши и за това ся подписахъ тѣй на три бѣли книги нѣколцина съ лъжи и измамж² но тии прѣдатели вмѣсту да напишатъ прѣдлагаемое лъжовно народу, написахъ, чи Стойку и синъ му кой бѣ си дошалъ тогава отъ Францж въ Котилъ, бунтовжтъ простаго народа и подъ видѣмъ народния смѣтки, ищжтъ да зѣмжтъ кърмилло правления Котила и послѣ да отстѣпятъ и ся подигнжтъ противо високж Отоманскж власть, и чи Стойково сичко домородство отъ старо врѣмя било бунтовничьско и непокорно Султану; на това же показвахъ Стойковъ единъ братъ Михайлъ, чи участвувалъ въ Влашко (1821.) въ Ипсилантово врѣмя, и шуря Стойковъ капетана Георгия Мамарчова прѣдводителя

¹ Събитие сие описано е подробно и обширно въ особно съчинение, кое може би единъ днь да види бѣлъ свѣтъ.

(Думата е за мемоаритѣ Неповиненъ бѣлгаринъ, останали ненапечатани отъ Раковски и запазени въ Архива му.)

² Въ Котилъ е билъ обичай, кога е трѣбвало да ся подписва общо нѣкое си прошение, да подписвжтъ на бѣлж книгж, и послѣ да ся напиши прѣдмѣтъ на Турски языкъ въ Османъ Пазаръ или другадѣ; и много безкнижници си давахъ и увѣрявахъ печати и прѣстени на коимъ имжтъ имяна си издѣлбани, да имъ ги отпечятжтъ дѣ е нужно за общи работи! И много пжти такѣва бѣли съ народни подиси и печати книги оставали сж' у врѣменни старейшини неупотрѣблени. Отъ такавж еднж книгж, коя ся паднжла одному лукавому чьловѣку въ рѣци яви ся нѣкой си отъ Влашко Влахъ, та искаше отъ село Котилъ толкова тысящи жьлтици, чи ушь дѣдо му ги займалъ нѣкогашъ Котляномъ! Нь и отъ тая бѣдж пакъ Стойко Поповичъ отърва народа да не плати глобж!...

въ Търновски случай (1834.), кое трѣбаше да гуди въ праведно съмнѣние Турско правитѣлство. А понеже малочислении подписи и печати излѣгавшихъ ся такъ простаковъ не бѣхж доволни, тии ги допълнихж отъ сродници и слуги си и отъ лѣжливи отъ олово направени разноймянни печати! Послѣ потвърдиши ги отъ Прѣславскаго и Търновскаго митрополита, отправихж едно до патриаршия, дѣ бѣ пригответено дѣло, какъ то казахми, а друго до князя Вогорида, друго же до Търновски тогда управитель, пиянецъ и развратенъ бѣлобродъ старецъ Исмаиль-Ефенди, кой послѣ стана паша подъ именемъ Адиль-паша и бѣ управитель въ Пловдивъ; того пиянца стареца бѣхж подкупили Гръкомани чрѣзъ Търновскаго митрополита Неофита; а Прѣславскому митрополиту бѣхж обящали, да му допустѣтъ да събере по 6. гроша на вѣнчило въ Котилъ и въ окръстни села, нѣ послѣ го излѣгахж! Онъ самъ безстыдно е приказвалъ въ Варнѣ нѣкимъ търговцамъ Българьмъ, извиняющъ ся ушь, чи той не знилъ защо ся гони Стойку и синь му. Котлянски тии Гръкомани прѣдатели разносѣхж отъ общественни грошове изобилно и нещадно, да би сполучили успѣха клевети си; сплѣтше же такавж лѣжж, чѣкахж съ радостиж разорение Стойковаго домородство, а съ томъ и конечное уничтожение народнаго желанія. Исмаиль-Ефенди, патриаршия и князь Вогоридъ принесохж Порти писменія клевети Котлянскихъ прѣдателевъ; Порта же трѣбаше да повѣрва такова нѣщо и да зѣми най-строги и дѣятельни мѣрки заради прѣдупрѣждения му.

Отоманска Порта найпрѣ свали Видински паша отъ службъ му, замѣнившаго съ другою и писа му, чи онъ измамень оти котлянски притворени пълномощни народа, за смѣтки общественни, не узналъ чи тии искѣтъ да ся бунтувѣтъ противо Турскаго правитѣлства чрѣзъ Стойка и сина му, нѣ прѣдлага Портѣ смѣтки и правдини котлянскаго народа! Търновско окръжие ся приубѣрна и даде подъ управлениемъ Рухчушкаго паша, Татарина-Сайта. Строги повеленія сѣ издадохж до Одрински тогдашни управитель Тахиръ-паша, познатъ за най добръ морепловецъ Турчинъ и за най сверѣпъ и немилостивъ чѣловѣкъ, да изпроводи военнѣ силѣ къмъ Сливенъ и Казанълѣгъ разни приглѣдачи (спиони) ся изпроводихж по България! Заповѣди ся дадохж въ обще всѣмъ управитѣлемъ, да бждѣтъ въ бодрость и готови да приварятъ всѣко съ стра-

хѣмъ ожидаемо движеніе отъ странж Българскаго народа! Издади ся и строго повеление никой отъ Християнахъ да не носи вѣки уржжје бесѣ писменнж ѣмственнж запискж отъ странж правительства! Заповѣда ся да ся съградятъ стражарници то горски Търновски пажница най паче и да ся заварятъ отъ военни отдѣлѣнія! Въ него врѣмя ся съгради и съзида въ Търново и военни домъ (казарма), и рѣши ся да стои тамъ завсегда едно значително военно отдѣлѣние, кое до него врѣмя не съществуеши тамо. Въ нѣго врѣмя велики везиръ въ Цариградъ бѣ старий Рауфъ-паша, а министръ иностранныхъ дѣлъ бѣше Рашитъ-паша, занаянитий прѣобразователь Турци.

Видинскій паша, получивъ такива повеления и покрусвания отъ странж правительства си, призова котлянски представитѣли и каза имъ съ нажалениемъ „ваше дѣло ся съврши отъ моя странж и вие сега можете ся отправи въ Русчукъ“ нѣ прибави ѣще съ въздыханіемъ „наши велмжжи (риджали) въ Цариградъ не знаятъ що вършатъ! Идетѣ господа, Богъ да ви е на помощъ!“ Отоманска Порта бѣ издала съврѣменно строго повеление до Рухчускаго Сайтъ-паша Татарина, да улови хитро Стойка и сина му и да ги изпроводи въ Цариградъ желѣза вързани, безъ да остави никого да ся приближи при тѣмъ. Сайтъ-паша изпълни това повеление незабавно и, уловившъ Стойка и сина му, изпроводи ги въ желѣза обковани и съдружени съ военнж доброуржжена четж отъ тѣмницж въ тѣмницж даже до Цариграда! Народъ уплашенъ отъ того ненадѣнаго събитія потаи ся и отъ страха незнаеше що да кажи! А фенѣрска патриарша играеше радостливой игроводъ за получения злобнаго си удара придатѣлствъ и готвѣши най безчловѣчни мжжи отцу Неофиту и Илариону! Отець Неофитъ и Иларионъ бѣхж ѣще въ патриаршия, кога доведоха покойнаго Стойка и сина му въ цариградская тѣмницж. Паша капуси, и отецъ Неофитъ има дързость да ходи на посѣщение имъ! Стойка и сина му хвърлихж въ топхански тѣмници безъ никакъвъ съдъ и държяхж ги тамо девять цѣли мѣсеци подъ най безчловѣчни и люти мжжи, безъ да имжтъ съобщѣние съ нѣкого си и безъ да видятъ бѣлъ свѣтъ! А отца Неофита и Илариона, слѣдъ нѣколко дни, грабнахж единъ дѣнь напрасно патриаршески ясакчин и отвлѣкохж ги на Атонскж-горж. Отца Неофита обковахж гърци въ желѣзни

тяшки вериги и спустихж го въ влажни подземни дълбини на единъ торонъ (куля), отъ дѣ въ послѣдни минути живота му извадихж го та изджна и почина въ Хилиндарскж си обителъ. Онъ е писалъ нѣщо си въ послѣдни си дни, подъ насловъ Мати България, нъ незная то драгоцѣно съчинение въ кои рѣци ся находи сега; мисля да е отнесено въ Русия отъ нѣкого си Българина и е паднало въ рѣци г-на Рачинскаго, занимающаго ся твърдѣ много въ чърковни Български въпросъ! . . . А Илариона зѣха Хилиндарски братия на ѣмство си и поставили го бѣхж монастирски писаръ.

Така унищожѣ лукава патриаршия послѣдное прѣдприятіе отца Неофита, кого безчеловѣчно умори въ калугерская страшнж тъмницж! Патриаршия мисляща, чи вѣки съ томъ ся унищожѣ Български народенъ духъ и ще я оставятъ покойнж да върлува надъ тѣхъ, какъ то си ще, рѣгяше ся Българьмъ, а митрополитъмъ си бѣ дала необузданж власть и свободж да бѣснѣять въ България, да угнятавжтъ немилно народа Български и да му дерать кожи! Нъ Български народенъ духъ ако и да бѣ прѣстанжлъ за врѣмя отъ страха прѣдательства таѣше ся обаче дълбоко въ сърдца имъ, да духни всеобщо единъ днь по сичкж България и кату една силна Вихрушка да изтръгни и изтрѣби гръкоманство и гръцко священство изъ цѣлж България!

Стойко и синъ му стоѣхж затворени въ Цариградъ више отъ три години и съ голѣми трудове разноски доказахж отоманскому правительству невинность си, кое най-послѣ изрѣче обичливое Турско утешение. „Гюнаханазà гирдикъ, падишаха̀ ду̀а еилейнъ!“ = въ грѣху ви влѣзохми, молете (Богу) за царя, то есть, що ся умилостивиль та ви пусжнлъ! Ийеще прибавѣхж. „Сизинъ милеть башинжсъ ве динъ кардашларънжзъ буну еиледилеръ“ — Вашъ глава народа (патриархъ) и ваши единовѣрни братия това ви сторихж —

Въ единъ брой . . . на Вѣстникъ Амалтия, издаваемъ тогда въ Смирнж бѣ писано слѣдное: *Ἐκ τῆς ἐπαρχίας Πρεσλάβας πατὴρ καὶ υἱὸς ἐν ᾧ ἦσαν ἕτοιμοὶ γὰρ ἐπαναστατήσωσιν ἐναντίον τοῦ Ὑψηλοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἢ αὐτοῦ Παναγιώτης ὁ οἰκομενικὸς πατριάρχης, κύριος Γερμανὸς πίστει φερόμενος, πρὸς τὸ Ὑψηλὸν κράτος εἰδοποίησε τὴν Ὑψηλὴν Πύλην, καὶ ἤδη οὗτοι εὐρίσκονται δέσμοι ἐν τῇ του Τοπχανὰ δεσμοτηρίῳ* = Отъ Прѣславская область баша и синъ, кѣту бѣхж готови да ся под-

бунять противо отоманскж високож държавж, негово все-
святѣйши е (!) вселенний партиархъ Господинъ Господинъ
Германъ, вѣрностия побуденъ камъ високо е държавие, извѣсти
високая Портж, и сега тии ся находждтъ желѣзовързани въ
Топханскаго жилище.¹ — Това бѣ обнародвано въ више-
реченъ гръцки вѣстникъ: а писменна усждба, коя съ много
разноски и трудове изискахж Стойку и синъ му отъ съвѣта
Топханскаго жилища съ печать потвърденъ гласи такъ.
„Мерсуманъ су и халъ вѣ харакетъ етиклеръ
ичунъ румъ Патрикханенинъ такририле дѣръ
саадетѣ джелбъ олунаракъ тѣтбиелеръ ичунъ
едѣ сенѣ пранга вазѣ олунмушаръ“ — Тѣи-зи (баща
и синъ) зашто то сж' находили въ лошава мисли, намерения
и постжпки, чрѣзъ извѣстия (рапортъ) Гръцкия Патриаршии,
доведохж ся въ Цариградъ и за наказание имъ положихж
ся за седемъ години да носятъ желѣза запрѣни. Отоманско
правитѣлство основавши ся на лъжовное извѣстие Гръцкия
Патриаршии, безъ придирване и доказательства, усжди више-
реченихъ за седемъ години въ желѣза!!! Нѣ они помагаеми
отъ нѣкои си важни лица и иностранны посланичѣства, дока-
захж си невинность и послѣ три години и половинж освобо-
дихж ся отъ тяжкия желѣза и смъртноносния Турски тъмници.
Сплѣтшии же тая клеветж Котлянци, коя разора цѣло .Стой-
ково домородство, умори Отца Неофита подъ Гръцки калугерски
немилоствиви мжки, уничтожи и народное прѣдпрѣтие, нанеси
толкова злини въ цѣлж Българиж, бѣхж шесть главни лица
въ Котиль, отъ коихъ четирима биени отъ съвѣсти си жяло-
стенъ конецъ имѣхж и домородствата имъ ся въ разорение,
прѣзираеми отъ народа; а двама отъ тѣхъ, прѣдатели йеще
сж' живи, коимъ имена ся гнусимъ и да спомянемъ тукъ, и
отъ коихъ йеще и днѣсь страдае славное нѣкогашъ село
Котиль, затъмнено отъ всѣкж странж, училища же ничтожни
и заслѣпени отъ пиенци тѣмъ привързани простацы и пана-
кидовци² учители прошедшаго Българскаго тъмнаго вѣка!

¹ Вижъ този текстъ и по-горѣ, стр. 20, въ писмото до Ив. С. Ивановъ.

² Двойца о тѣ тия учители сж' придавали азбуки на дѣски написано,
кои дѣски зовѣхж панакиди, и кѣту изучѣхж дѣца урокъ си
устѣргвахж го съ ноже и написваше имъ учитель други. Азъ прѣди
33 год. въ дѣтинството си съмъ училъ най напрѣдъ съ той-зи начинъ
Български и при тѣи-зи сжщи учители, кои днесъ сжществуять въ
Котиль!!!

Нахожджть ся йеще живи свидѣтели на сички тия що казахми и до днесъ въ Котиль, дѣ ся извърши това гнусно прѣдательство, въ Сливенъ и въ Шуменъ, съсѣдни мѣста Котила и по многи други мѣста въ България разгласено отъ очевидци въ Цариградъ търговци, кои многожди посѣщавахж старого Стойка и сина му въ тъмная имъ тъмницж, утишаящи ги за страдания имъ.

3

Борба за търновската митрополия

Цариградски же Българи послѣ тѣхъ събитияхъ, трѣбаше да прѣдстанжть отъ народнаго прѣдприѣтия; нъ по България владѣяше общо незадоволство противо Гръцкаго духовенства и мързость велика бѣ ся вѣки вкорянила въ Български сѣрца противо тѣхъ. Въ Търновская область злобний фанариотъ Неофитъ бѣснѣяше неубоздано и негови злоупотрѣбленія бѣхж вѣки непоносни и нетърпими отъ народа, што много отъ гръкомановъ же признахж си заблжжение и съединихж ся съ народу, а най паче Елянчени старѣйшини, кои разгнѣвени заради заточения съотъчъственика имъ Илариона, (кому сродници бѣхж отъ първж ржкж богати и силни въ Еленж) направихъ общо прошение и дадохж въ Цариградъ зарадъ Неофитово свалване отъ търновскаго сѣдалища митрополии. Въ него же врѣмя бѣ ся явило въ Цариградъ едно ново гражданско лице Българинъ кой имаше пристжпъ при Рашитъ Пашж и при други тогдашни турски министри. Той Българинъ бѣше Теохаръ Пиколо отъ Търново, сродникъ старого Н. Пикола писавшаго толко по гръцки языкъ и просвѣтивша го Гърци! Младий Пиколо учишъ ся въ Парисъ нѣколко години, бѣ ся прѣдпоржчалъ отъ нѣкси си тамо важни лица Полѣди Рашитъ Паши, бившаго тогдѣ посланника Порти въ Парисъ, кой му бѣ прѣдложилъ да дойди съ него въ Цариградъ и да постжпи въ отоманскж службж. Те харъ бѣ дошалъ въ Цариградъ и, съдѣйствиемъ Рашита, Порта бѣ го наградила съ Ефтихаръ нишанъ на гърди. Онъ бѣ даренъ съ остроумие и бѣ училъ доволно въ Парисъ, што можяше да бжди полезень народу, но за несчастия бѣше владенъ въ крайнж

разкошность, развративъ ся йеще въ Влашко, дѣ бѣ живѣлъ прѣди: што за малко врѣмя ся найдѣ твѣрдѣ утясненъ за разноси си, а йеще и задѣлжнѣлъ доволно, та почна да ся занимава въ дѣла, кои нему приносѣха чѣсть! Въ него нѣмаше отъчѣстволюбие, и що ся показваше Българинъ, то бѣше нему кѣту срѣдство или урждие, да ся ползува и уграби нѣщо си! Той бѣ уловилъ чистѣ фанариотски пжть и начинъ живота, да ся находи въ турскж службж само да живѣе отъ грабительства. Онъ ся ползова отъ това врѣмя, кога дойдохж да гонятъ Неофита, и съдѣйствува та го уборихж; взѣвашъ же сто тысящи грошове отъ одного, йеще по-развратнаго поведениа отъ Неофита Гърка, иманемъ Атанасия, издѣйствува му Търновско сѣдалище Митрополита. Слѣдъ малко врѣмя Теохарь, кѣту разнеси и това количество и бѣ стясненъ отъ взаимници си (кредитори), унужди ся да ся отдалѣчи отъ Цариграда, умолившъ Рашитъ-Пашж, да му ся издѣйствува да иди въ Търново, кѣту членъ тамошнаго съвета (меджлиша). Рашитъ изпълни желание му и онъ отидѣ въ Търново отай безъ да го угадять взаимници му. Нѣ Теохарь, неможявшъ да ся съгласи и съ Атанасиемъ, състави противо него силнж и упорнж странж и дѣйствоваше да го свали и на мѣсто му пакъ да доведѣ Неофита Гърка въ Търново Митрополитъ, кой му обѣщаваше едно голѣмо количество за това! Въ това обаче растояние Теохарь умрѣ въ Търново ненадѣйно отъ напрасна смърть. Нѣкои си казвахж, чи умрѣлъ отъ холерж, коя ся бѣ появила въ него врѣмя, а нѣкои си чи го ушь отровиль търновски митрополитъ Атанасий. Послѣ же смърти Теохаря, противная страна Атанасию усили ся много, при коя ся съединихж и Еленчяни и ищахж да го уборять и доведжть пакъ Неофита; защото Неофитъ имъ ся обѣщаваше да доведе съотчѣственика имъ Илариона отъ заточения и да го постави нѣгдѣ си Епископъ въ Търновскж область; другимъ же гръкоманамъ и изѣдникамъ въ Търново бѣ обѣщаль да плати за това добрѣ. Въ Търново, как то и по други мѣста Българии, имаше нѣколко изедници гръкомани, кои отъ сутрѣни до вѣчяри кисняхж или въ митрополия или въ дома управляющаго и тѣхна търговщина и занятие живота имъ бѣше, да чинжть разни прѣдательства, клюки и сплѣтки между народу и послѣ пакъ тии да ся прѣдставятъ защитници ушь страдающимъ и да ги съблачжть немилно! Лукавий

фанариотъ Неофитъ познаваше твърдѣ добръ тия работи и за това бѣ уловилъ отъ близо тая двѣ страни, изѣдници къту гладни за пари, а Еленчяни, къту по-силни и по-голѣмо влияние имѣящи въ търновскж область, коихъ Иларіонова причина лесно бѣ склонила на Неофитовж странж. Атанасиево падение бѣ явно; защото тукъ ся не състоеше, да ищжтъ Българина Митрополита, нѣ пакъ Гърка фанариота, кое Патриаршия на драго сърдце чѣкаше; защото въ такива промяненія ся плащжтъ и вносятъ въ Патриаршия много тисящи грошове и тя сама нѣкогашъ подбада да ставжтъ такива движения отъ странж народа противъ Митрополитовъ да излѣзи срьбро!

Аганасий да би прѣдварилъ падение си, писа до Патриаршия, чи въ Търново ся съставило съзаклатіе и готови ся бунтъ противъ Отоманскж държжж; понеже вѣки бѣ ся отворилъ пжтъ на такива клевети противъ Българи, той мислѣше, чи съ томъ ще побѣди, съпърници си и чи Порта неизпитно ше ги накажи и заточи! Нѣ то ся случи противное. Онова зло що овъ готвѣше противъ другихъ сле ся на главж му! Онъ отправи писмо си Патриаршии, коя съдруживша ги съ надлежнимъ изясненіамъ на турски языкъ, по обичая си, придадѣ ги министерству иностранныхъ дѣлъ. Министерство же трѣбаше тутакси да учини нуждни си постжпки въ такова важно появленіе. Нѣ котлянская работж и чястни български тжжби прстиво гръкаго свашенства, сѣха отворили очи Правильства и то постжпи то съ пжтъ съесѣмъ другояче!

Министерство иностранныхъ дѣлъ изпроводи съ извън-ряденъ скороходець Атанасиево писмо, ведно съ патриаршески изясненія, до Хюсейнъ-Пашж, Видински тогдѣ управитель и крайдунавски военачалникъ, и повелѣ му да издири и изслѣдва добръ тая работж. Многогодишний и опитний управитель тѣхъ странахъ Хюсейнъ-Паша, смжтенъ за той-зи случай, кого онъ никакво извѣстие нѣмаше, изпроважда тутакси двамина шетари си въ Търново до тамошнаго управителя, ведно съ вишеречени писма и пожелѣва му съ строгостія, да призове Атанасія и да го унужди да покажи тия съзаклатници и бунтовници, нѣ обаче съ голи само рѣчи, нѣ съ доказательства вошественни, и ако ги онъ докажи, какъ то е писалъ о тому въ Цариградъ, да ся изпроводятъ тутакси

желѣзоврзани въ Видинъ. Щомъ достигнѣхъ Хюсейнъ Пашови шетари въ Търново, слѣзохъ прѣмо въ дому управляющаго и подадохъ му писма. Търновски тогдашни управитель смѣтенъ нѣ помалко отъ Хюсейнъ-Пашъ, събра незабавно съвѣтъ отъ по-знамянити Турци, жители Търновски, призова и български старѣйшини и показавшъ имъ Атанасиеви писма, изрѣче имъ тихъмъ, да покажатъ, кои сж' тии Атанасиеви съзаклятници и бунтовници? Старѣйшини же отговорихъ „Ваше Сиятельство! това е лъжа и чърна клевета протио насъ; и евамъ насъ тукъ. Ако е то истина Ваше Сиятельство, можете придири и изпита добрѣ, и увѣриши ся, накажете ни смъртия!“ Търновски управитель знаящъ добрѣ, чи то е лъжа и грѣцка клевета, проводи да повикжтъ Атанасия, кой незабавно дойде на съвѣта. Управитель му показа писмо и го попита, ако го признава за свое? Негово Прѣосвященство киръ Атанасий не ся отрѣчи, нито стори бжхтъ,¹ нъ искаса си правичко, чи писмото е негово! Тогава управляющий му рѣче: „Азъ имамъ заповѣдъ, да ми покажишь, кои сж' тии съзаклятници въ Търново или дѣ другѣдѣ знаишь! Нъ да покажишь и знакъ вещественъ на това що си писалъ въ Цариградъ! ако ли нѣ ти трѣба да идишь вързанъ на Видинъ при Хюсейнъ-Пашъ!“ Лукавий фанариотъ, кѣту ся найдѣ въ отчаянность, не имѣящъ що да покажи, да би добилъ врѣмя понеже било и вечеръ, рѣчи: „твърдѣ добрѣ, зъ щж доказа, нъ сутрѣ, сега е вѣки кжсно“. Управляющий му отговори: „добрѣ“ и така си отидѣ Атанасий у Митрополия. Прѣзъ нея ноцъ негово прѣосвященство, кѣту мислилъ и разми-слѣлъ да изнамѣри и скрои нѣкоя си фанариотскж хитрость и лукавшинж, и кѣту не можяла фанариотска му глава да измисли лъжоизвинително потвърдение клевети си, излѣзаль да ся поразходи по двора, да му поулекни и да си поразхлади разпаленое въображение. Срѣдъ двора въ Митрополия има дълбокъ кладенецъ, отишалъ и тамо близо да поразгледа, и кѣту поглѣдалъ малко, дошло му на умъ, чи въ кладеницу вътрѣ можи да наиди спасение и да получи царство небесное за заслуги си Християнамъ Българъмъ, изулъ си тихомъ чърни си чѣхли до кладенеца, съблѣкаль

¹ Не скри, не отказа.

си и дългая владишкж връхнж дрѣхж, да му не смжтѣва, и шжнбукижль ся самоволну въ кладеницу, кѣту единъ Индианецъ въ Гангъ рѣкж! На утрѣ тая вѣсть ся разнеси по цѣло Търново и простодушний народъ, смжтенъ за това ненадѣйно несчастье прѣосвященнаго си Митрополита Атанасия, окайваше го и окайва го днѣсь, безъ да знай тѣчно причинжта самоубийства му. Правитѣлство знаяще самж истиннж причинж самоубийства Атанасия, послѣши да ся припиши все негово имѣние и освѣнъ скжпоцѣнни вещи, найдохж му ся 800.000 тысящи грошове, събрани за твърдѣ малко врѣмя съ святотатствомъ отъ Търновскж область!

Послѣ Атанасиеваго самоубийства, Неофитова въ Търново страна успѣ та го доведи пакъ Митрополитъ тамо, дѣ върлува кѣту бѣсенъ звѣрь нѣколко йеще години и послѣдовахж толко мълви и разпри между Търновцѣмъ, какъ то е подробно описано въ разни вѣстници Български, Сръбски и въ нѣкой си Нѣмски, за кое и ние подолу щѣмъ каза йеще нѣщо си.

Цариградски же Българи усърчени отъ тия събития, що отоманска порта почна подробно да изпитва вѣки работи, и да не вѣрва такъ легко фанариотамъ, оставихж врѣмя въпроса за независимо имъ священство и почнжхж да мислятъ да положять въ дѣйствиe отецъ Неофитово прѣдложение, да ся съзидае въ Цариградъ една народна Българска чърква, кое отоманска Порта нѣщеше да имъ откажи, нѣ само трѣбаше да ся ладѣ прошение, потвърдено отъ фенерскж Патриаршия по чину Отоманския Порти въ християнскимъ възточнаго вѣроисповѣдания, дѣламъ.

Страданията на Неофитъ Бозвели

До сега сме описали, какъ ся възбуди той-зи народенъ въпросъ, кой бѣше първи му двигателъ, какви лица участвувахж въ него и какъ най-послѣ Цариградски Българи успѣхж та издѣйствувахж ферманъ отъ В. Порта (1848) да си съзидаять еднж народнж Българскж Чърквж въ Цариградъ за коя се пакъ приснопамятний Отецъ Неофитъ ладѣ и положи първая мисль. Отъ сега же ни остава да опишѣме

нѣколко си подробности върху тая народнѣ Българскѣ чърковѣ и тѣй да слѣдоваме рядъ повѣствуванія си за Въпроса ни. Нѣ прѣди да започниме тия подробности, кои ся твърдѣ важни и поучителни за народа, защото тамъ ся най-паче появили страсти и сплѣтни и помѣсихъ ся чловѣци кои искахъ да присвоятъ това народно дѣло и да ся ползуватъ разнovidно, прѣди да дойдимъ, казваме, на той-зи прѣдмѣтъ, нахождами за нужно да поговоримъ йеще нѣщо си за Отца Неофита и да изложимъ и едно драгоцѣно негово писмо, кое блаженопочившии пиши отъ първое си заточение едному си съотчественику, учястнику отъ начяла йеще въ това народно прѣдприѣтие Отца Неофита.

Ние въ описание си казахме чи Отецъ Неофитъ е първи двигателъ того въпроса и за възбуждения народнаго ни духа въ тѣхъ времена най-многу тому славному мѣжу сме длѣжни сички Българи; защото той първи почна явно да проповеда по България и да възбужда народа, да иска историчьски си права, той дойдѣ въ Цариградъ и ся улови първи въ явнѣ борбѣ съ фенерскѣ Патриканѣ, пострада толико отъ Гръковѣ и най-послѣ принеси жъртвѣ и живота си за народа! Ето и драгоцѣний паметникъ писанъ отъ неговѣ святѣ Българскѣ ржкѣ.

(Следва писмото на Неофитъ Бозвели отъ 12 септември 1841 г., изъ заточението въ Хилендарския манастиръ, до Г. С. Раковски — „Сава Стойковичъ“, тогава ученикъ въ гръцкото училище Куру-чешме, Цариградъ. Неофитъ се оплаква отъ клеветитѣ на Търновския митрополитъ и отъ хилендарци, заради лошото гледане, и моли да бѣде освободенъ чрезъ ходатайството на майката на князь Богориди. Раковски прави следнитѣ „Забелѣшки върху това писмо“.)

1. Ние казахме въ повѣствование си чи кога то старий Юсрефъ, посрѣдствомъ покойнаго Стояна Чалжкова бѣ повелѣлъ Патриарху да ржкоположи Отца Неофита Митрополитъ за Търново, спорядъ народное желаніе, Патриархъ къту не можа другче да прѣдупрѣди това Портино рѣшение, прибѣгна да разврати народния пълномощни и тѣй вмѣсту да искжтъ Отца Неофита, спорядъ нарочное пълномощіе, тии искахъ, познатаго злобнаго Гърка Неофита, кой бѣше тогава Патри-

аршески протосингелъ! Въ това писмо, какъ то всѣки види, разяснѣва ся чи тии били подкупени и съ пари отъ того лукаваго Гърка, кой толкова зло причини не само въ Търновская область, нъ и въ цѣлж България кѣту най-страшенъ гонитель Българския народности.

2. Въ това писмо Отецъ Неофитъ описва подробно какъ той лукави фанариотъ е подкупилъ сички чиновници и сами Търновски чорбаджии и изпълнѣвалъ е най-голѣми и непоносни злоупотрѣбления и угнятения връху бѣдни Българи! При тимъ и подробности на кои начинъ мжчильски сж' го грабнжли и въ Св. Горж отвели.

3. Любопитно е що и наши Българи калугери сж' го мжчили въ Хилендаръ Мънастирь чи не ходилъ да проси за Св. Богородицж и да имъ проважда поклонни и да ги съблачятъ! Това показва какви ся били въ него врѣмя наши Българи калугери, т. е. чи въ тѣхни сърдца ни ти искрица любовности ся находило, нъ гледали сж само да съблачятъ свои брата и друго нищо! Дали ся сж понѣ сега промянили? То не спада тукъ въ прѣдмѣта ни Тии го мжчили кѣту прѣстжпникъ божественнаго закона и чрѣзь тия мжки искали да спасятъ душж му! А онъ казва: „Блазѣ на Неофитова та душица! тязко и горко на живота му!“ Отъ тия само думи блаженочившаго Отца Неофита може всѣки да разсжди до колко е онъ билъ духомъ развитъ и какви благородни чювствувания сж' обладавали негово Българско сърдце! Негова най-свята длъжностъ е била на свѣта да помогни бѣдному си роду и да го избави отъ тязкия окови духовнаго фенерскаго ига! За това онъ прѣзрѣ сичко на свѣтъ, изложи въ опасностъ и самии си животъ и най-послѣ изджхна въ калугерски влажни тъмници желѣзовързанъ съ най-послѣднж рѣчь въ уста си „България мила Мати!“ Ние казахме чи нему сме длъжни за първое развитие народнаго духа въ тѣхъ времена, Ето и самъ що казва въ това си писмо: „И любовородно за Българско то наше препросто общество ся смисли: какъ го плашатъ и сандардисватъ толико години пребеззаконни те владици — Едвамъ го малко посвѣстихме — а тоя проклятъ Митр. и проч.“

4. Отецъ Неофитъ и въ самое си заточене никакъ не ся отчайва, нъ иска да му ся издѣйствува пакъ да ходи въ Цариградъ и да започни борбж си на ново съ Патриаршия,

какъ то и стана въ 1844, кога вѣки го съдружи и Н. Прѣосв. Иларионъ и започнахъ двоица йеще по-силно да работятъ върху тойзи нашъ священъ въпросъ. Отець Неофитъ въ това си прѣдпрѣгье показа еднж безпримѣрнж неострашимость и слѣдова да бжди сжщии до послѣдная минутж живота си!

5. А съотъчъственику си що пиши да ся потруди да издѣйствиува освобождение му отъ заточения и да моли Кира, (майка княза Вогорида) или както другче можн, то е защото онъ изъ начяла того прѣдприѣтия бѣще единъ отъ най-разпалени и най-дѣятелни съучастници и онъ имаше въ тѣхъ времена пристжпъ при княза Вогорида, а особито при Неговж старж майкж. Нъ за несчястие това писмо не му ся вржчило тогава, а ходило по Руссия чѣкъ въ Казанъ и сега на 14 Юлия 1861 т. е. подирь 20 цѣли години му са привржчи въ Одесж отъ достоуважаемаго Господина Виктора Григоровича, професора казанскаго университета, кой го е съхранилъ кѣту единъ драгоцѣненъ памятникъ славнаго мжжа, заслужившаго отъчъству си съ жъртва живота си! Господинъ Григоровичъ въ пжтешествіе си по България въ 1844. л. при другия Български драгоцѣнности добилъ е и това писмо въ Цариградъ кѣту памятникъ за съвременая Българскж История. При такива живи доказателства колко посрамени оставжтъ бе образнии Исуитски подлоги, кои погласѣвжтъ и блѣшуревятъ чи Българский той-зи святъ въпросъ ушъ отъ Санъ-бенедетскаго мѣнастиряся разбудилъ чрѣзъ органа имъ „Исуитска Утрѣпка“¹ и чи заблудений Цанковъ заслужилъ народу! Каква Исуитска безобразность! Дѣ бѣхж тии кога ся вършѣхж описаеми тукъ работи? А въ какво заслужихж тии подкупени и продадени Исуитамъ тѣлеса? Впосѣхж религиозенъ раздоръ между нѣколцина заблудени и несмислени людие, кое ще остани една чърна стрѣница въ българскж народнж история!

(Раковски продѣлжава: Никой не може да откаже, че отъ Търново и противъ търновския митрополитъ, Панаретъ лудия, се е повдигналъ българскийтъ „священъ въпросъ“; но въ сжщото врѣме тамъ сж се появили най-много раздори, както и познатото предателство. Колкото повечъ ревностни и истински българи се показали селскитѣ старѣйшини, чрезъ които Нео-

¹ Думата е за органа на „незуитската“ (католичката) пропаганда, в. България.

фитъ Х. подтикналъ най-много дѣлото си, толкова повече противонародно и гръкомански дѣйствували търновскитѣ градски чорбаджии, подръжници на митрополита фанариотъ. Нѣкои отъ тѣзи гръкомани сж развратили и селскитѣ старейшини, особено въ Елена и Габрово, за да работятъ противъ народа си. — Злобниятъ гркъ Неофитъ, откакъ станалъ търновски митрополитъ, почналъ да лъсти простодушнитѣ българи — догде съ измама ги съблѣче и се обогати, за да обърне после пакъ дебелия край, особено откакъ заточилъ Неофита Хилендарски. Противъ грабителствата, неправдитѣ и неодържанитѣ обещания на митрополита протестирали родолюбивитѣ свещовци, съ едно прошение до него и до султана, което се навежда текстуално. Подиръ Търновската областъ се повдигнала и Пловдивската, особено въ 1857 год., когато злобниятъ владика Хрисанъ наклеветилъ тамошнитѣ българи, че тъкмѣли да се вдигнатъ противъ държавата. — Но всички усилия да се спре това народно черковно движение сж напразни. „Колко по-вѣчъ сила ся употрѣблѣва въ подобенъ случай връху това, толико по-вѣчъ ся то разпяля, до дѣ най-послѣ избухни къту единъ буенъ пожаръ и изгори все що му е възпирало да сж развие“.)

5

Князь Богориди и българската черква въ Цариградъ

(Изъ статията „Нѣколко подробности за българская народнж църковж въ Цариградъ“)

Ние знаими чи истина е горчива и неприятна и многимъ неше бжди на сърдие и драго наше вѣрно описание; нъ имѣящи за начяло, чи повѣстность¹ трѣба де ся основава на самж святж истинж, де би могла да принесе ожидаемая ползж и наукж днѣшнимъ и потомцѣмъ, описвами дѣла, ако и въ кратцѣ, такъ какъ то сми ги видѣли да послѣдовжтъ и какъ то сж си истинно, оставяжщи непрѣстрастнимъ живимъ свидѣтелѣмъ, да сждятъ за нашж искренность.

¹ Историята.

Въ нея годинж, кѣга ся започна да ся издѣйствува високоє царско повелєнїє за Българская днѣшна народнж Чърковж въ Цариградъ, по-знамянїти лица кои участвувахж въ това дѣло, бѣхж слѣднии: Братия Тапчилѣшови отъ Калоферъ, Димитрии Тошковъ отъ Калоферъ, Гаврииль Морovenовъ, отъ Копришицж, Ератина Геновши отъ Карлово, Илия Недѣлко-вичъ отъ Сливена и други нѣкои си. Отъ Български же общества, сички вишеречени, какъ то абаджийское, хлѣбар-ское, градинарское, млѣкопродавское, сейшкое¹ и нѣколцина, кои съставѣха духанджийское.² Нѣ най-голѣмж дѣятельность и усърдие показа абаджийское въ Галата общество, кое ся състоѣше по-вѣчь отъ Калоферци и отличяваше ся отъ сички други общества за родолюбие си; днѣшни же почти сички Калоферци търговци въ Цариградъ, първо сж' били се абаджии, и отъ послѣ ся сж' заловили и отъ търгов-щини. Отъ ученая чясть бѣхж въ него врѣмя Докторъ З. Струмски, и други нѣкои си. Въ исто врѣмя бѣ дошалъ въ Цариградъ отъ Руссия и Александръ Стойловъ Бойоглу, призванїи Ексархъ. Онъ въ пжтишествїе си въ Руссия, по-мощїя познатаго родолюбца Българина Денкооглу отъ София, бѣ издѣйствувалъ да му ся дадѣ едно количество помощь въ имя Българскаго народа, да го употрѣби за просвѣщения му. Благодарѣтелни лица въ Руссия отъ съжления камъ едино-роднимъ си Българомъ, извършихж, та му сж дадохж за първи пжть тамо йше 10 тысяши рубли срьбърни за разноски му и спрѣдѣли ся да му ся дава рядоно всѣкж годинж по 10 тысяши рубли срьбърни чрѣзь Руссийское въ Цариградъ посланичѣство, да ги раздава той по разни училища, за напе-чатания на книги, по бѣдни ученици и проч. и да дава вѣренъ отчетъ за дѣла си. Тии рубли му ся давахж за 6 цѣли години въ имя Българскаго народа. Той, кѣлу Българинъ и отряденъ да ся старае за Българско досро, трѣбаше да зѣми участие на тж-зи рабстж, какъ то и зѣ. А зашто трѣбаше да ся упрѣдѣди единъ чьловѣкъ да тича подиръ тж-зи работж, да събира и прикани Български общества въ Цариградъ, а глав-ное да годпишятъ сички общества грошения, бѣ ся упрѣдѣ-лилъ нѣкой си Николчо Евтимовъ отъ Габрсово, принадле-жашъ абаджийскому обществу, кому Александръ влашаше

¹ Конярски еснафъ. ² Тютюнджийски еснафъ.

разноски отъ народния рубли. Николчо Евтимовъ, кѣту чловѣкъ ускжденъ, трѣбаше да зѣмж заплатж, нѣ и трудѣше ся и тичаше усърдно за народное дѣло, до дѣ ся издѣйствува високоє царско повеление; разумѣва ся чи съдруженъ и отъ други нѣкои си се отъ абаджийскаго общества. Прошения же ся писахж отъ нѣкого си учителя Антония, кой ся навѣрталше тогава около Александра и привождаше нѣкои си учебни книги на Български языкъ.

Князь Стефанъ Богоридъ, до дѣ излѣзи царское високоє повеление, никакво извѣстие нѣмаше отъ тж-зи народнж Българскж постѣпкж; а кѣту излѣзи то знамяното за Българи царско високоє повеление, онъ бѣ отишалъ единъ днь при Рифитъ пашж, прѣдсѣдателя съвѣта правосѣдия, кой му чьстити радость за това Българско дѣло, казавшъ му: „Стефаняки Беи, мюжделерь олсунъ! Булгарларжнъ ирадеси чиктж“ = княже Стефанаки, радость да бжди вамъ! високоє повеление за Българи излѣзи. Рифитъ паша ся изражаваше тжй князю Вогориду, мислящъ, чи онъ има извѣстие отъ тжзи работж! Онъ же, да не би показалъ, чи нищо не знай о тому отговори Рифату: „Еветъ Ефендимъ, малюматанъ варъ, аллахъ падишахамаза завалъ вѣрмесинъ“ = Ей господарю мои, имамъ извѣстие отъ того, Богъ да съхрани царя ни. Княза Вогоридъ, любопитенъ да узнай за тж-зи Българскж постѣпка и разсърденъ, зацо да стане безъ негово знание, отидѣ тутакъ си у патриаршия, и гнѣвомъ попита Патриарха, кои сж' тии лица що дѣйствувать такова нѣщо! Патриархъ же му отговори: Българскии тукашни занятни общества прѣди нѣколко врѣмя подадоха ми прошение, молящи ся да имъ издѣйствувамъ ферманъ, да си съзидаятъ чърковж и да служатъ на матерни си Български тѣмъ понятенъ языкъ, и азъ, по Християнски дългъ, изпълнихъ нихно желание“. Князь Вогоридъ не можавшъ да научи повѣчъ нѣщо отъ Патриарха, повика Василякя Вѣликовичя Вѣрбичянина, и проводи го, да намѣри кои сж' тии лица що дѣйствувать тж-зи работж; да имъ прѣдложи съвременно чи князь Вогоридъ продава си домъ на фенерь и можи да почѣка, до дѣ му го отплатятъ Българи. Въ исто врѣмя бѣ ся извѣстиль о тому и нѣкои си цинцаро-арнаутогъркъ Тома отъ Пловдивъ, бившии прѣжде абаджи-башия (купуваящи за турски войски-аби)

и находящи се въ него врѣмя безъ никаквж работж, задлъжнялъ до уши и въ крайнж бѣдность и ускждность живѣящъ, онъ ищаше да се пжхни въ това народно Българско дѣло, да можи да уграби нѣщо си, найдѣ Николчя Евтимовъ и други нѣкои си отъ простихъ, кои тичѣхж подирь тжзи работж, придума ги и заведи ги при княза Вогорида. Князь Стефанъ Вогоридъ, до него врѣмя, никакъ не бѣ участвувалъ въ народни Български работи, нито пакъ явно бѣ показвалъ Българщинж си! Онъ той-зи народенъ постжпякъ го зѣ съвсѣмъ другояче и прѣдъ проницатѣлни му дипломатски очи ся лжсна нѣкаква си блѣстатѣлна и полезна бжджщность за него и за потомство му, та ищаше какъ и да е да тури ржкж на това народно Българско дѣло! Понеже колкото пжти отъ по-прѣди му ся е прѣдставляло токово общенародно дѣло и сж' го молили нѣкои си Българи да участвува и подѣйствува, онъ ся е всегда отказвалъ, извиняящъ ся, чи не било врѣмя, чи фанариоти го прислѣдувжтъ и проч. Извинение, кое твърдѣ не си имаше мѣсто, и за то наши Българи въ общѣ бѣхж студени камъ него и не ся никакъ приближавахж, освѣнъ нѣкои си Котлянци съотъчственици му и тии за частни работи. Нъ за тжзи работж ся улови дѣ телно, и постави тутакси главни управитель и намѣстникъ си на тжсь работж више реченаго Тома, рѣшивъ какъ и да е Българская народна чъркова, да ся съзидае на мѣсто, дѣ бѣ неговъ домъ на фенерь, съ условиемъ, да бжди чърковное надзиратѣлство и управление вѣчно наслѣдственно на негови синове и потомци имъ!

Главнии и благоразумнии Българи съ неблагоприятие си чюхж това и никакъ не приѣмахж князь Вогоридово прѣдложение, нито ищахж да ся съзидае народная чъркова на мѣсто дѣ е днѣсь, нъ на Джибалии на едно по-широко и по-добро-разтворено мѣсто и по-сгодно и угодно за всѣкж странж. Они бѣха найшли тамо и еднж голѣмж еврѣйскж кжщж, коя ся продаваше и бѣ ся нѣщо си уговорило о тому. Най-много домжчнѣ благоразумнимъ Българамъ за князь Вогоридовж владичьска постжпкж, що ищаше да разполага по воля си и съ заповѣдъ на народное дѣло, и що упрѣдѣли за надзирателя и управителя иностранна о и безчестнаго поведения чьловѣкъ, безъ да попита народа за това, кои съ толкова трудове и молби успѣ та му ся издѣйствува високое царско повеление, безъ да има извѣстие о тому князь Вогоридъ!

Князь Богоридъ не познаваше отблизо Българи, ако и да бѣше родомъ Българинъ, и мислѣше чи ще си играи съ тѣхъ по воля си, и чи неще ся намѣрятъ людие да разми-слятъ по-зрѣло и по-далѣчъ, не тѣрпѣщи неогранично влади-чество надъ себе, а най-паче отъ странж одного единород-ника си и на такова едно народно дѣло, кое ся готвѣше, нѣ да бжди въ ползж одному и другому, нѣ да съсрѣдоточи и съедини сички Българи, да прѣдставя цѣль народъ, а съ врѣмя отъ приходи му да ся помага за общое просвящение и напрѣдвание народа ни. Между народу имаше чьловѣци кой знаяхж твърдѣ, чи князь Вогоридъ, кѣту бѣ прикаралъ почти сички си животъ въ Турскую службж, имѣящъ голѣмо влияние на турски дѣла, кѣту ни единъ други Християнинъ,¹ обаче за Българи, народа си нищо добро не бѣше сторилъ, ако и да му ся прѣдлагахж много общеплезни работи отъ разни лица!² Народъ ся отказа отъ негово прѣдложенне, да му купи дома; нѣ онъ кѣту размисли нѣколко дни, прѣложи

¹ Князь Вогоридъ бѣ достигнжлъ до такъвъ стѣпень благоволения при Султана Махмуда, щото той владѣтель Султанъ ходи у дома му на посѣщение и наутрѣ проводи и Султанки си! Такавж чьсть отъ странж Турскихъ Султановъ никому Турчину, а камо ли христи-янину, не бѣ ся отдавала до него врѣмя! Султанъ-Махмудъ бѣ зазѣщаль сину си Меджиду, да има за всегда ржководители и свѣт-ници си старого Юсефа и княза Вогорида! А Султанъ-Абдуль-Меджитъ, кога женѣше князь Вогоридъ дьщеря си Марицж, присжт-ствува на вѣнчание и благоволи да пие единъ чай у Вогоридовъ домъ! Колко можяше князь Вогоридъ да извърши за Българи, ако имаше само еднж малкж искрицж любородности въ сърдце си!!!...

² Покойний Стоянъ Чалжковъ одавно бѣ прѣдлагалъ князю Вого-риду да издѣйствувжтъ ведно да ся ржкоположи за митрополитъ нѣгдѣ си въ България Отецъ Неофитъ Рилски, за коя цѣль и бѣ го доводилъ покойния Стоянъ въ Цариградъ, нѣ князь Вогоридъ нищо не извърши! Послѣ кога доидѣ въ Цариградъ Отецъ Неофитъ Хилин-дарски, Онъ кѣту съотчьственикъ Вогоридоръ, ходи много пжти при него и моли го да съдѣйствува на прѣдприѣтие му нѣ и за него князь Вогоридъ нищо на стори! Покойнии Дионисий Контаровъ, кога дойдѣ отъ Видина, отидѣ прѣмо при него. съ надѣждж чи ще му помогни да сполучи желание си, нѣ и не му нищо добро не показа! Покойний В. Априловъ има нѣколко дописки съ княза Вогорида отъ Одесса и и моли го да издѣйствува допущение за еднж Българскж книгопеч-ятницж, нѣ и тамо князь Вогоридъ нищо нѣшѣ да подѣйствува! А сички тия съ еднж рѣчь можяше да извърши, само да имаше воля! Колко гръцки Патриарси и Митрополити е направилъ князь Вогоридъ, за кое ся ѣдѣхж непримиримо съ Н. Арстархи!!!...

чи подарява дома си Българскому народу да ся съзидае тамо народная чъркова. Тома же и Николчо Евтимовъ кой бѣ ся прилъпили при него, бѣхж учинили раздоръ между простому народу и бѣхж склонили нѣколцина, да приемнхъ това нѣщо. Така, безъ да бжди съ общоє съизволение всѣхъ и безъ да питхъ по-първи и поблагоразумни лица, приѣмнхж князовое прѣдложение, признахъ Тома и Николчя Евтимовъ за главни надзиратели и управители, направихж чърковенъ печать и почнхж да развалять князь Вогоридовъ домъ да съзидаять отъ развалини му посрѣдѣ еднж врѣменнж дървенж чърковж!

Познамянити търговци и други лица, ако и да не бѣхж задоволни отъ тая постыжкж князя Вогорида, нѣ съ надѣждж, чи за въ бждащность това това дѣло ще ся поправи и ще зѣмни народно направление, пожертвахж изобилно и дѣло ся почна такъ. Нѣ Тома, чьловѣкъ отчаянъ и не добраго поведения, трѣбаше да докара йеще по-голѣмо незадоволствие и раздоръ между народу! Онѣ почна да разнося несмыслено и за нужди си отъ пожертвувания грошове, щото за малко врѣмья дойде въ утяснение и нѣмаше да плати ежеднѣвнимъ работникамъ! А князь Вогоридъ не му даваше ни боткж! Работившии въ Българская народна чърковж почнхж да роптаятъ и да разносятъ гласове, кои не приносѣха чьсть Българомъ. Тома прибѣгна йеще на по зло срѣдство. чрѣзь печята народная чъркови и съ своя подписка, къту главни управитель и намѣстникъ отъ страни князя Вогорида на тая работж, почна да вземж съ тяшкж лихвж пари отъ разни лица не Българи, кои драговошно давахж, знаящи чи въ таково общенародно дѣло нѣщхъ имъ пропадна пенѣзи и чи единъ днь добродушни и чьстний Български народъ ще имъ ги изплати, нѣ и то не можяше да иди за дълго врѣмья, защото то нѣмаше никакви источники зидаемая такъ врѣменно народна чъркова и защото сички знамянити търговци и други лица бѣха ся отгѣглили и не давахж нищо въ помощь. Това злоупотребление бѣ ся разчюли по България и по други мѣста, отъ дѣ бѣха убадили разни лица да спомогнхъ, и тии къту чювахж, чи това не е народно дѣло, нѣ чьстно и мѣсто на кое ся зидаеше е подарено само устно безъ никакви званично потвърдени записки отъ странж правительства по закону, и нѣщхъ нищо да помогнхъ. Така, Тома,

дошавшъ въ крайно утяснение и унуженъ отъ разни заимници да имъ плати, не знаящи що да стори! Князь Вогоридъ трѣбаше да чюе и ся извѣсти за тия безчѣстни постыжки и да дойди въ съзнание чи негово прѣдприѣтии е погрѣшно и не излиза на край и съ единъ цѣль народъ въ тѣй-зи врѣмена не ся играй тжй лесно! Това трая повѣчь отъ двѣ години и не можяше да или по далѣко; трѣбаше дългове да ся платятъ, работа достигна до правитѣлства, а нѣмаше отъ дѣ! Нѣкои си же отъ Цариградски Българи, направихж тайно едно прошение до княза Вогорида и проводихж му го съ двама прости Българи. Главно му же съдържание бѣше, чи Българский народъ, къту си е издѣйствуваль самъ да му ся даде високо царско повелѣние, да си съзидае народнж чърковж, не можи вѣки да търпи, това дѣло да ся управа отъ безчѣстни странни чловѣци чястно и дя нѣма никакъвъ народенъ видъ, да ся убезчѣстя же съ томъ Българское народчо имя, и сж рѣшени да ся събиржть множество Българи, да иджть подъ Царский палатъ и да извикать сички едногласно противо княза Вогорида; нѣ да стори добрѣ князь Вогоридъ да придадѣ дѣло на управлѣние цѣлому народу и проч. Съчинивши то прошение найдохж едно тясно врѣмя княза Вогорида, кога му ся бѣ зѣло отъ управлѣния Самошкоое княжество и влияние му бѣ отпаднажло мало при Порта. Това прошение дойде къту гръмъ на князовж главж и съ нестерпение почна да вика, чи онъ желае народное добро, чи придава сичко народу и онъ не ще ся мѣси вѣки на нищо! Князь Вогоридъ повелѣ тутакси да ся напишжть призовитѣлни писма съ чърковний печитъ и да ся повикжть сички знамянити Българи живѣящи въ Цариградъ въ урѣченъ день въ народная чърковж, дѣ ще бжди и негова свѣтлость, та да ся наряди тоза общо дѣло по желаняя народу, кое и ся изпълни незабавно.

Въ него днь, кога стана това знамянито народно Българско събрание, имаше чловѣкъ да да види нѣщо вѣлжко-лѣпно. Сички знамянити Българи търговци, чисто по европѣйски облечени, рядомъ бѣхж наседали въ съборная чърквнж стая, коя нарочно за това бѣ ся оставила неразрѣшена отъ прѣжде бившаго тамъ Вогоридоваго дома; подиръ тѣхъ идѣхж сички старейшини (у с т а б а ш и) разнихъ занятнихъ Българск (хъ обществахъ въ Цариградъ кои прѣдставяхж общества си въ

сие народное събрание и коимъ най-много сми дѣлжни за издѣйствія високаго царскаго повеления. Послѣ идѣхъ нѣколко си отъ ученая часть Българи, обитаящи тогда постоянно въ Цариградъ. Старий князь Стефанъ Вогоридъ сѣдѣше носрѣдѣ, придруженъ отъ свита си, кой първи отвори рѣчь заседания, говарящъ на турски языкъ по следному главному съдържанию: „Азъ съмъ родомъ Българинъ, какъ то е всѣмъ вамъ познато и всѣкоги съмъ отъ сърце любилъ рода си (!); сега же ищъ да му бѣдъ въ ползъ и желание ми е това свято дѣло да напрѣдва и да ся украси, какъ то е прилично одному народу! Отъ моя же странъ азъ оставямъ вамъ да нарядити сичко както трѣбва и следова и азъ щъ ви би за всегда въ помощь, притомъ прибави, кѣту съ възторгъ и умилно слѣдния: „Мое желание е послѣ смърти ми тукъ да ся погрѣбе тѣло ми, и надъ гроба ми, послѣдни отпѣвъ на Български гласъ да ся отпѣе!“ Засѣдатели поблагодарихъ князю Вогориду за неговъ великодушень приносъ Българскому народу, за негово общаемо защитение, изразивши ся, чи Българский народъ за всегда ще помни единородника си князя Вогорида и ще му бѣди признатѣленъ ради приноса, при томъ прибавихъ, чи тии молятъ Бога да му продѣлжи еще животъ за славъ и ползъ Българскому роду! Послѣ того прочете ся едно кратко изложение въ кое бѣ написано подъ какви условия приемжтъ Българи управлѣние сего общаго дѣла отъ княза Вогорида. Князь и цѣло засѣдание слушахъ съ вниманиемъ, и кѣту ся прочети, князь попита: „Съгласнили сте сички на това?“ Засѣдатели же отговорихъ: „Сички сми съгласни и единодушно желаеми спорядъ това да ся изпълни и после прибавихъ чи това изложение трѣбва да ся подпиши и потвърди отъ всѣхъ въ сжщое врѣмя того засѣдания.“ Князь Вогоридъ, безъ да размисли много, зѣ и подписа първи и поздрави любезно народа, отидѣ си у дома; а засѣдание слѣдова си дѣло и далше. Поглавное и поважное съдържания того изложения бѣше слѣдно: 1: Народъ приема врѣху си управление чъркви, нѣ има да отговаря и отвѣщава за ония дѣла, коихъ той ще върши до него днь на татакъ, а за онова що ся е вършило до него днь, има да отговаря само тогава, кѣту ся разглѣда и удобри отъ всѣхъ чи то е вършено дѣйствително за ползъ на народная чърковъ. 2. Приносъ

дома Вогорида Българскому народу, да ся направи писменно и да ся потвърди и одобри отъ надлѣжния власти; и проч. ?

Сичко заседание подписахъ сие изложение и послѣ избрахъ нови надзиратели и управители, отъ търговцевъ, отъ занятыхъ обществахъ (еснафъ) и отъ ученая часть, а Тома и Николчя Евитома изключихъ за всегда отъ това народное дѣло взѣвши отъ рѣци имъ чърковни печатъ, книги и сичко друго. Първаго изключихъ, кѣту иностраннаго и не Българина, а втораго кѣту недостойнаго и неистинаго родолюбца Българина. Така и сички други чърковни слуги и чловѣци, освѣнь священниковъ, въ сжщо врѣмя изключихъ и биде сичко наново нарядено. Въ сжщо врѣмя събрахъ и едно значително количество спомоществование отъ нѣколко тысячи грошове, да ся расплати по настоящему работникъмъ, кои чѣкахъ отъ толко врѣмя и обезпокояваха того и онаго. Въ това сжщо засѣдание ся рѣши да ся отбержтъ нѣколко учени Българи и да ся опрѣдѣлятъ да съставятъ закони по коимъ трѣбаше вѣки да ся управа народная Българска чъркова въ Цариградъ, а тии избрани Българи бѣхъ слѣднии: Отець Неофитъ Рилски, кой въ него врѣмя бѣ учитель славянскаго языка въ богословское училище на Халки (въ Царигрдъ), днешни провъгласенъ отъ народа Български Архиепископъ Иларионъ Стояновичъ, Георги Золотовъ отъ Калоферъ, Захария Струмски отъ Кюстендилъ, Гаврилъ Кръстовичъ отъ Котилъ, К. Рановъ отъ Самоковъ, Александръ Стойловъ Ексархъ отъ Желѣзникъ (Загара), Николай Чалжковъ отъ Пловдивъ Гавриль Морovenовъ отъ Копривщицъ, Никола Тапчилещъ отъ Калоферъ, и пишящий настоящее описание. Тии въ растояние на нѣколко мѣсеци сжбираящи ся въ частни засѣдания въ чърковни тогавашни съборни стаи и расждающа писаное или прѣдлагаемое отъ всѣкиго между имъ, съставихъ и написахъ закони и полисваши ги, положихъ ги въ чърковни ковчегъ (касса), дѣ ся пастряхъ и съхранявахъ други чърковни записки и книги (дефтери). Главное съдържание на тия закони, кои ся съдържавахъ въ 33 члена, бѣше: Какъ да ся отбиржтъ годишни надзиратели въ общое народни събрание по вишегласие, какви лица, колко отъ търговци, колко отъ занятни общества, колко отъ ученая часть, дльжность нихна, вѣтрѣшния урядби и правление чърковни и проч. Новое сие надзирательство ся постара, да ся наряди въ писменни

грамоти отъ странж правитѣлства принося дома князя Вогорида, защото Вогоридъ само словомъ бѣ подарилъ дома си Българскому народу. Той домъ на мѣсто кого ся зидае днѣсь народная Българска чъркова, въ старостъ е принадлежлялъ фонариотскимъ нѣкимъ князѣмъ, а за нѣкакви си пристѣпления Отомаскж Порта, по тогдашнимъ обичаямъ, наказавша ги смъртия зѣха имъ сичко движимо и недвижимо иманье и домъ сей билъ подаренъ нѣкому си богатому Еврейну Шапчию, нъ и него по истому начину наказавша Порта, подарила го е князю Вогориду. Въ Турция же бѣ законъ всѣко подарено мѣсто отъ странж правитѣлства, послѣ смърти и въ живота йеще оному кому ся е подарило, зѣмало ся е назадъ, та за тая причина князь Вогоридовъ принося Българскому народу не бѣше добъръ и обезпеченъ. Новое надзиратѣлство разсжди, чи по законамъ князь Вогоридъ трѣба да ся прѣдстави при надлѣжний власти, дѣ ся изпѣлнѣять такива работи и да кажи, чи е предалъ домъ си, и така да ся напишѣть и потвърдѣть надлѣжни о тому записки.

(За форма — понеже продажбата трѣбвало да стане на опредѣлено лице — домътъ билъ прехвърленъ на почтения Христо Тапчилеша, отъ когото пѣкъ се взела записка, че домътъ принадлежи на българския народъ. На Вогорида май не било приятно това, но нѣмало що да стори, склонилъ противъ волята си. Новото надзиратѣлство имало доста неприятности съ оня Тома, който билъ заплелъ работитѣ.

Отъ 1853 до 1859 г. българската черква не напреднала никакъ, мисълта за независимо свещенство се потайвала, поради Кримската война. Парижкиятъ договоръ и Хати-хумаюнътъ отъ 1856 г. пробудили отново народния духъ. Нѣкои българи подали тогава едно прошение до Султана — „Общій гласъ на Българията за решение то на Восточнии въпросъ“ — гдето се искало гражданско и политическо равноправие на българитѣ, народно духовенство и единъ върховенъ черковенъ началникъ на българитѣ, независимъ отъ грѣцката патриаршия. — Тукъ, недовършена, се прекъсва статията.)

IV
Дунавски Лебедъ
(1860)

Индже-войвода и Кърджалиитѣ

(Дунавский Лебедъ, брой 6 и 7, отъ 19 и 27 октомврий 1860)

Народна пѣсень (отъ 60 години)

Горо ле, горо зелена!
Имашъ ли водж студенж,
Имашъ ли сѣнкж дебелж,
Кѣту за нази юнаци?
Нажалила ся гора-та,
Гора-та и планина-та,
И на гора-та листе-то
И на поле-то трѣве-то,
Заради Индже войвода.
Доръ бѣ Индже младъ иргень
И гора-та бѣ весела,
Весела и нарядена:
До сѣко дърво и юнакъ,
На сѣка долчинкж и байрякъ,
Подъ тѣнкж елхж бѣлъ чадъръ,
Подъ чадъръ Индже войвода.
Отъ какъ сж Индже ужени
Нажалила сж е гора-та
Гора-та и планина-та
И на горж-тж листе-то
И на поле-то трѣве-то,
Заради Индже войвода.
Какъ зачу Индже тжсъ дума,
Той си на Коля думаше:
„Колю ле башъ-байрактарю!
„Събирай Колю юнаци
„Се съсъ босняшки калпаци,
„Чи ги въ планинж заведи

„Чи ги рядъ рядъмъ наряди:
„До сѣко дърво и юнакъ,
„На сѣкж долчинкж и байрякъ,
„Подъ тѣнкж елхж бѣлъ чадъръ,
„Подъ чадъръ Колю-байрактаръ;
„Чи менъ ми е младо булче-то,
„Гряхъ мя е да го затрия,
„Срамъ мя е да го оставя,
„А дващъ срамъ до го поведж.
Коло на Индже думаше:
„Бре Индже млада войводо!
„Менъ сж юнаци събрани,
„Събрани йеще отбрани
„Самъ двама трима ше чякамъ,
„Никола отъ Никополе
„И двама братя Мусинци.
Доръ туй Колю издума
Ето и Никола дофтаса
Съсъ двама братя Мусинци,
Чи разви Колю байряци,
Поведе отборъ юнаци,
Чи ги въ планинж заведе,
Чи ги рядъ рядомъ наряди,
Подъ сѣко дърво и юнакъ,
На сѣкж долчинкж и байрякъ,
Подъ тѣнкж елхж бѣлъ чадъръ
Подъ чадъръ Колю байрактаръ.

(Пѣяна отъ Българи колонисти въ Влашко, а подслушна отъ А. Андрѣева.)

Забѣлѣшка

Тая пѣсень ни ся изпроводи отъ одного приятеля отъ Букурещъ и ние я обнародвама сжшо какъ то ни е проведена. Лице же кому ся пѣе отъ народа е твърдѣ познато въ България и можи ся каза че е почти обща пѣсень за сички Руманци (Тракийци), Загорци и отъ чясти Македонци Българи. Ние щѣмъ каза нѣщо си въ кратцѣ читателѣмъ за Индже войводж, въ кое врѣмя е билъ и отъ кои мѣста и какъ е послѣдовала неговата смъртъ; а то сичко сми научили и издирили отъ нѣкой си старци, кои помнятъ йеще него врѣмя и лично сж' виждали того войвода.

(Следъ като дава една обща характеристика на народнитѣ пѣсни, които дѣли на баснословни, исторически, любовни и юнашки, Раковски продължава:)

Индже-войвода е билъ въ врѣмя Кърджалиевъ и съвоювалъ съ тѣхъ, какъ то многи старци го помнятъ йеще, и многи пѣсни ся пѣятъ о тому, н. п. кога сж' дошли Кърджалии на Жерунж, Индже-войвода, кой е билъ съ тѣхъ питалъ нѣкого си Гочя Жерунянина, какъ е заварденъ Котилъ, отъ дѣ можи да ся влѣзи и проч.¹ Нѣ нека дадемъ читателѣмъ си и едно понятие за Кърджалии и тѣй да кажимъ послѣ и Индже-Войводино родословие.

Турское царство, послѣ войны си съ Французи въ Египетъ, въ лѣто 1794. въ врѣмя Султанъ Селима, наслѣдника Абдулъ-Хамида, почна да мисли и то за прѣобразование првления си. Нѣ турский народъ, неприготвенъ за такова нѣщо, видѣ това прѣобразование за едно безбожно и противоислямско нѣщо и тѣй силно ся упълчи противо тогдашни прѣобразователи Султани и министри и почна да ги убива и дави; а подпоркж и подкрѣпление нахождаше въ бѣснующее тогда яничерско тѣло. Отъ Селимовсе врѣмя турский народъ ся раздѣли на двѣ противни страни, на прѣобразователи и на старо-вѣрци. Първи бѣхж твърдѣ малко и слаби, да извършятъ такова едно важно прѣдприятие, ако и да имахж на страни си и самага Султана; защото турское войнство, кое ся състоѣше

¹ Народна пѣсень отъ Котелъ за това вж. въ Периодич. Списание 1873, кн. VII-VIII, 115, както и вариантитѣ у А. П. Стоиловъ, Показалець, I—II, № 441.

тогда отъ сами Яничери и отъ разсѣяни въ държавж спахии, бѣше ведно съ нарса, противная странж.

По България йоще нѣмаше въ тѣхъ времена паши, нито управители отъ Цариграда послани, какъ то днѣсь, нѣ владѣяхж помѣстнии спахии и други Турци, подъ именемъ Аяни, субаши и чяри-баши = събиратели старихъ войниковъ Българь за царскж службж. Тии, незадоволни отъ Султана и отъ негови сѣмишленници, нови прѣобразователи, отстжпихж на всѣкъдѣ и освоихж всѣкий по окржжие и обльсть, и никакъ нѣщѣхж да признавжтъ Султанова власть. А Цариградъ бѣ освоень отъ Яничери. Тии вѣнкашни управители ся назвахж Деревеглери = независими! Най-знамянити отъ тѣхъ бѣхж, Мустафа байряктарь отъ село Тръстеникъ, близо до Руси (Русинъ градъ, отъ Русж кръчмарицж, коя ся е най-напрѣдъ тамо установила, а по турски Рухчукъ), кой завладѣ русинское окржжие. Той учрдивъ власть си въ Руси и подчинивъ себѣ сички други окржжни Деревеюеве, отстжпници Султанови, подигна ся и отидѣ въ Цариградъ съ разни войски отъ България, между коимъ ся находдахж и Българи, кабадаи = юнаци зовими, и свали отъ прѣстола Султанъ Мустафа, наслѣдника Селимова кого Яничери удавихж. Той Мустафа байряктарь стана великий везиръ въ Цариградъ, нѣ и него послѣ изгорихж жива Яничери въ палату му; защото ся бѣ вдаль въ разкошность и не можѣ да прѣдвари необузданое движение того безряднаго тѣла, и зацо то той бѣ ся съединилъ съ Султана и търсѣше способъ да ги изчисти и уничтожи. Той, ако бѣ слушалъ негови отъ България войводи, кои го съвѣтовахж, да излѣзи отъ вѣнъ Цариграда и тогава да дѣйсвува, не бѣ пропаднжлъ въ това зло. Нѣ разкошность го бѣ привзѣла вѣки и не можяше да ся отдалѣчи отъ привлекательная хубость на прѣкрасния робинки, коихъ му за тая цѣль бѣхж набавили и подарили тогдашни цариградски велмжжи, съгласнии съ яничърская странж. Второй бѣше страшни отстжпникъ Пазвантооглу въ Видинъ, кой разби многобройнж султановж войскж, и, установившъ владение си въ Видинъ, направи и пенязи, пазванчета названи (сфанци въ нѣмски кузници наковани). Негово войнство, а най-паче конница му, било е съставено отъ Българи шумковци (ускоци). Подиръ Пазвантооглу ся е явилъ нѣкой си Хасанъ-ага въ Разградъ, кого Турци наричяхж Гяуръ-Хасанъ. Той е билъ и гонитель

Делиевъ, кои ся сж' скитали по България и ся глобили, угнятѣвали бѣднаго народа и зѣмали ся дишъ-хакъ, т. е. кѣту сж' ѣли и пили, искали сж' да имъ ся плаща и за зжби имъ трудъ! Гяуръ-Хасанъ ги ловиль и кѣту имъ изваждалъ зжби съ клѣщи, пушалъ ги да иджтъ въ Азия отъ дѣто сж дошли. Трѣтии бѣше Мехмедъ-Али-паша отъ Кавалж, кой усвои Египетъ (Мьсжръ) и кому потомци йеще владѣять тамо подъ сузеренство В. Порти. Четвертий е билъ знамянитий Тепе-Деленъ Али-паша въ Янина. Освѣнь тѣхъ и всѣки Аянинъ, субашъ и татарски Султанъ (Ханъ), бѣхж постали въ окржжие, си независими владѣтели. Въ него размирно и безвластно врѣмя ся е появило въ България страшно кърджалийско врѣмя.

Тии кърджалии ся явили най напрѣдъ въ Хаскою близо до Узунджова, въ Драмж и въ окрѣстния села. И днѣсь йеще тамошни Турци ся назовавжтъ отъ Българи Кърджалии, кои сега ся скитжтъ по България та продаватъ платно, памуци и духанъ (тютюнъ). Тѣхенъ главатаръ е билъ изпърво нѣкои си Емина-ага-Еманджикъ отъ Хаскою, а послѣ ся сж' разсѣяли и скитали по разни мѣста, пилѣяще свѣтъ, подъ прѣдводительствомъ на разни други главатары, какъ то Кара-Феизъ, Кушанчала и други. Тя злодѣйска чета ся е умножяла и до 25,000 тисяци, кои раздѣлени по разни мѣста, глобили, събличали и горили сж' села и градища; много же народъ посѣкли и поробили! Тии сж' били подпомагани отъ цариградски Яничери и то пѣклено бѣснило е траяло близо до 20 години въ България. Турское правительствѣ, т. е. тогдашни Султанъ и негови съмысленници прѣобразователи нѣсж' можяли лесно да побѣджтъ това бѣсно съмище; понеже цѣль почти турски народъ е билъ съгласенъ съ тѣхъ злодѣйци, а най-паче раздѣлившии България Дерѣ-беюве подкрѣпляли сж сие безвластие, да ся ползуважтъ отъ смжтное врѣмя, нѣ най-послѣ правительствѣ е успѣло да изпроводи по нѣгдѣ си отъ Цариграда управители, челоуѣни привързани Султану и да измѣсти Дерѣ-беюве. Тии нови султанови управители бѣхж нѣкои си паши, кои успѣхж да придобиятъ на стрѣнж си часть отъ турскаго народа, да ся упълчатъ противѣ общѣе безвластие и да дѣйствуважтъ въ полза правительства, а най-паче противѣ Кърджалии, коихъ злодѣйство съ почишло вѣки да ся простира безъ разлика и на Турци и на Българи. Нѣ то число не бѣ доволно да докара общия миръ въ турскж Европж.

Това ради султанови тогдaшни управители оборжжих и сички почти знамянители села и градове българи и, съединивши ся Турци съ Българи, почнахъ да ся биятъ най-първо убранатълно съ Кърджалии, а послѣ и да нападътъ на тѣхъ. Много села сж' били обградени съ зидове, по коихъ е имало на малко разстояние стражарници (табии) съ вириди (мъжгали), да пушкжтъ отъ тамо въ врѣмя нападания неприятеля; а по нѣкои си мѣста сж' имали и гърмила (топове) черѣшови, съ желѣзни скоби свързани, и трѣби, да давжтъ вѣсть.

Кърджалии сж' били сички конници, и нѣсж' имали гърмила; тии водили съ себѣ си и многи блждници жени, а най-паче циганки, кои сж' били облѣчени съ мжшки дрѣхи, оборжжени и всадници; а и много Българки сж' на силж грабили и водили ги съ тѣхъ си. Тя злодѣйска збирщина мало по малу ся е умалѣвала и най- послѣ е била съвършено разпрѣснжта и угасена. Послѣ Султанъ е почнжлъ да покорява и ДЕРЕ-БЕЮВЕ, съ разни срѣдства, т. е. кое съ бой, кое съ придумване, А кѣту ся изтрѣби яничьрское тѣло въ Цариградъ, устрой са днѣшноое рядовно войнство.

Между Кърджалии имало е и знамянито число 'отъ Българи подъ прѣдводителствомъ Индже-Войводи. То число ся съставили по слѣдному начину: Познатий въ уста българскаго народа Индже-Войвода е воювалъ по гори и прѣди Кърджалии съ 70 дружинж, какъ то идруги и много горски чети имало въ него врѣмя подъ прѣдводителствомъ на разни други Българи войводи, кои ся ползувахж отъ общаго безвластия.

Кърджалийски главатарии Турци, кѣту ишахж да умножжтъ зганъ си, прибирахж сѣкиго въ отярди си безъ изключения народности, стига да е билъ склоненъ на злодѣйство. Тогава Индже-Войвода е съсрѣдоточилъ около си 500 Българи и, смѣсивъ ся съ Кърджалии, билъ е и той единъ отъ първи главатарии Кърджалиевъ. Черни же Колю отъ село Умарюво при Загара билъ му знамяносець (байряктаръ). Индже-Войвода е билъ високъ, тънакъ въ кръста, хубавецъ и юнакъ чьловѣкъ, родомъ отъ Сливена, по свидѣтельству на нѣкои си старци, кои сж' го виждали и йеще го помнятъ; а други казвжтъ, чи той е билъ родомъ отъ Попово-Село срѣщу високоое Зрѣнище (Бакаджикъ), близъ Каранова (Карнобатъ). Той водилъ по нѣкогашъ и жена си ведно, коя е била отъ Сливена попска, дщера. Казвжтъ чи кѣту родила жена му едно мжшко дѣте

той зѣлъ да го милва, и кѣту го подхвърлилъ съ една сирѣчка на въздуха, съ другъ си потѣглилъ сабя и го присѣкалъ на двѣ! Послѣ хладнокрѣвно изрѣкалъ жени си: „хайдутину дѣте не трѣбаа.

Смъртъ Индже-Войводина ся случила такъ:

Едно кърджалийско станище било на село Гююмлии въ Новаишко окръжие (Казаа) на лѣтовище подъ шатори, кому главатари били Кара-Феизъ, Дели-Кадиръ и Индже-Войвода; всѣки же отъ тѣхъ ималъ по 500 войници. Индже-Войвода пусналъ кликачи (телали) да викътъ по сичко станище: „Кой то ся надѣва коню си и ножю си съ него да иди на плячкж“, а онъ самъ ся е упралилъ при вишерѣчни главатари да ся здрависа съ тѣхъ за отхожденье си. То е било срѣщу празника Св. Троици. Кара-Феизъ и Дели-Кадиръ му рѣкли; „Недѣй ходи утрѣ на плячкж, защото е вашъ голѣмъ празникъ и можи да ти ся случи нѣщо зло“ а онъ имъ отговорилъ „азъ съмъ ходилъ толко години по гори и нищо не ми ся е случило“. Тако ся е оправилъ съ нѣколко войници на село Урумъ-Ени-Кюю, близо до Айтось при Черно море, да го упляни. Тамо е достиглъ рано, додѣ йеще народъ е билъ въ чърковж въ день Св. Троици, и кѣту е нападнлъ ненадѣзби, заградилъ народа въ чърковж и уплѣнилъ го, т. е. зѣлъ имъ нанизи и скжпоцѣнни украшения. Послѣ ся е разположилъ по кжщи имъ сж дружинж си, да тършува и обира. Въ кжщж, въ коя е онъ отишалъ, ишло едно свинарче Българче и носило еднж кжсж и ветж пушкж на рамо си, съ чирешови скоби стегнжтж. Индже-Войвода почнлъ на присмѣвъ да пита свинарче, защо носи тая пушкж и да му я искж; а то ся е съпротивило, кѣту му съ поржчаниемъ изрѣкло, чи той не си дава пушкж никому! Индже-Войводи то било стидно и почнлъ, кѣту на глумж, да гони свинарче изъ двора съ коня си, кой е билъ бѣлъ. Свинарче бѣгало и ся въртѣло изъ двора, до дѣ му дошло на правъ ударъ, и кѣту запрѣгнжло, ударило е Индже-Войвода изъ узадѣ въ плѣшкж, и смъртоносное зърно излѣзло отъ лѣвж му мамж (цицж). Индже-Войвода е паднлъ отъ коня си, а дружинж ся затекли да убиятъ свинарче; онъ обаче имъ извикалъ да го не убивжтъ, нѣ да му го докаржтъ живо. И така кѣту му го докарали живо, казалъ е. „Азъ съмъ много майки заплакалъ, а ти

разплака моятъ, блазе ти!“ Послѣ му е далъ даръ 500 гроша и повѣлѣлъ е дружинѣ да го не убивжтъ!

Дружина сж' отнесли Индже войводино тѣло въ село Гююмли и сж' го тамо закопали; а други казвжтъ, чи въ Мѣнастиръ св. Троици, кой е въ Одрински пѣтъ близо до Новаи; тии думжтъ, чи Индже войвода по обичаю си отишалъ въ празниченъ единъ день на игроводъ (хоро) въ село Урумъ Ени-Кюю съ нѣколко си дружинж, а единъ Гъркъ, къту ся заключиль у тѣхъ, хвърлилъ тайно прѣзь прозорицж съ пушкж си, та го удариль, а Индже войводина дружина съсѣкли того Гърка. Нъ това не е вѣрно.

Послѣ смърти Индже войводи осталъ е черни Колю главатаръ на Българи; нъ тии вѣки нѣсж' ходили съ Кърджалии, какъ то прѣжде, нъ раздѣливши ся на войводства, по 30, 50 и по 12, момци, всѣко войводство, т. е. горска чета, ходили лѣтъ по гори за плячки, а зимѣ сж' сѣдѣли въ Хаскюю повѣчь около Еминъ-ага-Еминджикъ, кой е билъ главный управитель Кърджалиевъ и газда всѣхъ злодѣевъ, кому сж' приносили плячки. То е слѣдовало тамъ нѣколко години, до дѣ отъ Цариграда изпроводеная воиска отъ Султана и събраний Нефрамъ — помощъ отъ всѣко село воиници Турци и Българи, отишли противо Еминъ-Ага-Еминджикъ въ Хаскюю, кой е побѣгнжлъ отъ тамо и ся заключиль въ село Гидиклии, дѣ е имало окопъ, крѣпость; нъ и тамо стясненъ отъ царски войски, уловенъ е живъ и отрѣзана му глава. Тогава ся е вѣки конечно развалило кърджалииское гнѣздо и ся сж' разпрѣснжли по разни мѣста.

Едно знамянито отдѣлѣние отъ тѣхъ е ударено и разбито близо при Старж-Рѣкж въ Търновски пѣтъ отъ Сливена въ буйния гори, отъ Котлянци Жерунянци и други; а нѣколко чети сж' успѣли та сж' отишли въ Видянь при Пазвантооглу, подъ прѣдводителствомъ Кушанчалж, между коимъ сж' били и много Българи. А чърни-Колю е отишалъ въ Влашко или въ Сърбия, дѣ по-вѣчь отъ вишепомянжти Български чети сж отишли. Ние смя имали случаи въ 1854. год. да видимъ лично брата чърни-Колювъ въ село Умарюво. Той бѣше единъ високъ бѣлобрадъ старецъ, живаго поглѣда и здраваго тѣлосложения. Отъ него испитахми много работи, цѣлж нощъ ся разговаряхми съ него. Онъ же знаеше тѣчно дѣ е починжлъ брата му. Индже войводова жена е живѣла

послѣ много години въ Сливенъ. А имя Индже му е дадено; защото е билъ тънакъ и високъ; за кръстително имя нѣмами извѣстия.

Такъвъ е билъ Индже воивода, кому ся и до днѣсь пѣять разни пѣсни. . .

Въ тѣхъ кърджалийски размирни времена множество села и градища ся упостишихъ въ България и жители имъ прибѣгнхъ и ся населихъ по Влашко и Молдава, а най-паче въ Русия, дѣ и днѣсь йе ще живѣять и тжжно въздишеть за милое си отъчество! Многи же сж' прибѣгли и по други странни мѣста.

Отъ тѣхъ размирни времена има приселени въ Русия цѣли Български села. Около Одессж само пять шесъ, Кубанка, Кошново, Хаджилжкъ, Катърджии и други. Тии сж' по-вѣчь Руманци (Тракийци) Българи, а Катърджии е повѣчь отъ Калоферъ и окръстни му села. Въ Бесарабская же область има 40. и више села, между коимъ има и отъ тѣхъ кърджалийски времена и отъ други разни, кога Русия е имала бой съ Турци йе ще отъ Катеринено врѣмя. А 40. други села останахъ въ Молдавж въ отстжпеное отъ Бессарабия мѣсто въ послѣдни Парижки миръ. Послѣ ся нахожджть и въ Каръмъ и въ други Русийски мѣста много йе ще Български цѣли села. А най-жялно е чи и въ Херсонская губерния и около Николаево и Харьковъ ся нахожджть заробени Българи, кои изъ начяло сж' минжли къту приселци (колонисти) и дало имъ ся колонишко право, кое отъ послѣ е уничижено и подчинили сж' ги тамошни Панове за роби, коихъ наричяють по Руски крестияни или крѣпостнии. Тии послѣдни сж' изгубили почти матерни си языкъ, ония стари обряди и обичаи си и достигли сж' въ най-жялостно състояние! А и другимъ никакъ не ся допуща Български языкъ въ училища, какъ то е свободно нѣмскимъ колонистамъ, нѣ налага имъ ся Руский, щото съ врѣмя и тии щжть ся слѣ въ Руси. Бѣдна България! Колко е притърпѣла и колко й синове ся сж' разсѣяли и разпръснали по разни странни мѣста, дѣ не имѣящи никакво народно си покровитѣлство слѣли сж' отъ нужди въ разни други народи.

V

Преселение въ Русия

(1861)

Тази брошура е напечатана анонимно, безъ означение на мѣсто и на година — по всѣка вѣроятностъ въ Букурещъ, прѣзъ май 1861 г. Тя има заглавие; „Прѣселѣние въ Русия, или Руската убийствена политика за Българити,“ 15 стр. Въ архива на Раковски се пази оригиналниятъ ракописъ на брошурата, съ подписъ на края „Единъ Българинъ“. Поводъ за написването ѝ дава съглашението между Русия и Високата Порта, да се изселятъ българитѣ отъ Видинско и отъ други мѣста на България въ южно-руските земи, като се замѣстятъ тѣ съ татари отъ тамъ. Ферманъ въ тоя смисълъ билъ прочетенъ и въ Битолско. Но, докато македонскитѣ българи отказвали да напуснатъ отечеството си, видинскитѣ — подбуждани отъ руски агенти и насърдавани отъ турското правителство и отъ подкупени български орждия — захванали да се изселватъ вече. „Това е едно чисто убийство за български нашъ бѣденъ народъ отъ страни Русии“, възклицава Раковски — и съ пламенно слово и съ дѣла иска да осуети вредната агитация. Сърбия сжщо била недоволна отъ настанването на татари въ пограничнитѣ ѝ области („това е разерило сички Сърби,“ пише Раковски въ писмо отъ 21. V. 1861), затова министъръ Христичъ отпусналъ на Раковски срѣдства за отпечатването на брошурата, насочена противъ преселването (срв. Касабовъ, Моитѣ спомени, 17), а самъ Раковски — оставяйки грижитѣ по печатане и корегирание на брошурата на Теодоси Икономова, който отишелъ за тая цѣль въ Букурещъ (за да не се изложи Сърбия предъ Русия, като се напечата брошурата въ Бѣлградъ) — заминалъ да действува лично въ Русия, та дано отклони рускитѣ власти отъ тѣхното намѣрение.

Върѣки обещанието си, генералъ Стремоуховъ въ Одеса не прекратилъ политиката си на преселване, и тогава Раковски открива чрезъ колонитѣ на в. Дунавски Лебедъ новъ походъ противъ Русия — въ духа на издадената и прѣснатата между българитѣ въ Ромъния и въ България брошура, която не закѣснява да упражни своето влияние. — Тукъ даваме цѣлата тази полемическа, страстно написана брошура, като я раздѣляме на две части, съ особени заглавия.

1

Руската политика за българитѣ

Нѣма по-свѣто нѣщо на свѣта отъ мило-то отъчство всѣкому

Чловѣкъ да е първи пжтъ видѣлъ небеснж тж свѣтлинж, привързанъ е на него мѣсто като отъ нѣкоя-си очарователнж силж, коя-то го тегли непрѣстанно тамо, що-то може ся каза, че тя сила става въ него като единъ естественъ нагонъ. Всѣки, кой ся е за малко врѣмя само отдалечавалъ отъ мѣсторождения си, познава тжя сладкж наклонность, която съ никакви рѣчи не може ся исказа пристойно.

Чловѣци-ти, до де сж още живѣли въ диво състояние и сж ся прѣселѣли отъ единъ прѣдѣлъ на други, скитающ и ся, не сж усѣщали толкова тжя наклонность къмъ мѣсторождение-то си; нѣ откакъ сж почнжли да ся заселятъ и да живѣять постоянно на едно мѣсто да си правятъ кжщи и покжщнини, да зидаять храмове, да ся молятъ Богу, да си сѣятъ лозия, градини, ниви и проч, отъ тогава тя наклонность ся е преобърнжла вѣки въ силна любовь и въ тѣхнити сърдца е станжла една страсть, щото всѣки да предпочита да жьртвува и животъ си, отъ гдѣто да пропусти другиго да потѣпчи мило-то му мѣсторождение и у общо отъчството му.

Чловѣкъ же, кой-то ся скита отъ едно мѣсто на друго, оставя мѣсторождение-то си пусто и не ще да знай нищо за общо-то си отъчство, той е подобенъ на една безсловесно животно, кое-то живеи на свѣта само и само да ся прихрани. Такива чловѣци сж укорени отъ всичкия свѣтъ и назоважтъ ся съ прѣзрѣние скитници!

Руско-то правителство, кое до сега лъстъше наши-ти добродушни Българи съ сѣкакви лукави и лъжовни обѣщания, днась вѣки открива було-то си и явно показва убийствениж-тж и злобниж-тж си политикж камъ тѣхъ. То е наумило и труди ся съ сички-ти безчестни и лукави срѣдства да разори и опустоши мило-то ни отъчство Българи и да уникакви нашж-тж народность, само-то намъ скжпоцѣнно и свято наслѣдие!

Русско-то правителство съ прѣдателски начинъ е успѣло да издѣйствува фирманъ отъ Портж-тж, въ когото му ся допуща да прѣселѣва Българи-ти въ свои-тѣ умразни пустини. Отъ него подкупени безчювствени нѣкои-си Българе скитжтъ ся по бѣдниж България и мамятъ простодушнаго народа да ся прѣсели въ Русия, като му правятъ много лъжовни и мечтайни обещания! . . .

Въ видинскж-тж бѣдниж область тии народоубийци сж успѣли да придумжтъ и измамятъ множество челяди, и въ Видинъ ся е отворила явна канцелария, дѣ ходятъ тии окаяни Българе да ся уписвжтъ за прѣселѣние въ Русия, като имъ давжтъ и нѣщо-си пари да ги заловятъ по-добрѣ и като ги изплашвжтъ лъжовно чрѣзъ подкупници-ти си и отъ страни ушъ турскаго правителства, че ако не сж прѣселятъ въ Русия, щжтъ ги прѣсели послѣ на силж въ Азия! Лъжа лукава! само да измамятъ простаго народа да ся прѣсели.

Длъжность свята камъ мило-то ни отечство налага ни да открийми простодушному народу, какво нѣщо е тая Русия и нейно-то мжчителско монголско правителство, и какви вѣчни мжки ги чѣкътъ, ако ся тии излъжятъ и иджтъ да влѣзжтъ въ нейни-ти желѣзни нехти. Нѣ прѣди да дойдемъ на той-зи прѣдмѣтъ, нужда е да покажемъ въ кратцѣ нашимъ братьямъ, какви неприятѣлски сношения е имала тя още отъ стари врѣмена съ наши праотци и какъ ся е сѣкоги старала да ги завладѣй, какви же злини имъ нанесла до сега за наградж що сж я тии кръстили и първи-ти начяла образования и дали.

Послушайте, братия Българе, а особито вие отъ видинскж область!

Руси-ти сж били единъ най-дивъ и най-варварски народъ, какъ-то сж си и досега остаили такви-зи най-голѣма-та имъ чясть.

Българе-ти сж ги най-напрѣдъ покрѣстили, дали имъ сж писменность, священно-то писание и първото образование.

Това е познато вѣки отъ сички свѣтъ и тѣхни-ти учени го признавжтъ. Нѣ какво благодарение сж отдали тии Българомъ за това благодарѣние? Ето :

Разорили и завладѣли волжанско то имъ пространно царство и порусили до сушь тамошни-ти Българи, кото имъ наложили на силж языкъ си.

До врѣмя-то Великаго Симеона, Царя Българскаго, южни-ти страни Русии, кои-то днесъ назовавжтъ Мала-Русия, сж били населѣни се отъ Българи, съставяли сж чясть отъ Българско-то обширно Царство, нѣ и тии сж паднжли въ Руски-ти мжчитески ржци и диесъ сж до сушь порусени. Освѣнъ история-тж, коя свидѣлствува, тѣхенъ языкъ, пѣсни и обичаи сж още живи доказателства на това. Тии още не приемжтъ да ся назовавжтъ и Руси!

Руско то Царство отъ врѣмя то князя имъ Свѣтослава (969 — 976) е почнжло да ся усилва и да напада явно на Българи-ти. Той Свѣтославъ, като го бѣхж наѣмнжли съ заплатж Българе-ти, да дойде да имъ помогне противъ Византийци-тѣ и противъ Царя имъ Петра, Симеонова Сина, защото той бѣше ся сродилъ съ Византийци-тѣ и държѣше тѣхнж-тж политикж, той руски князь Свѣтославъ, шомъ влѣзи въ Българя почнж да плѣни и граби, поиска му ся даже да я завладѣй, шото ония, кои-то го бѣхж призовали на помощъ, обърнжхж ся противъ него, изгонихж го отъ България съ помощъ-тж на Византийцитии най-послѣ Българе-ти въ Южна Русия, на Днѣпра рѣкж, избихж му сичко войнство и него самага.

Отъ врѣмя же того Свѣтослава до врѣмя Великаго Петра, Българе-ти никакви приятелски сношения не сж имали съ Руси-ти. Великий Петъръ първи е почнжлъ да мисли какъ да распространи владѣние-то си въ България и той е начнжлъ да интригува противъ Влахо-Богдански-ти князеве, кои бѣхж до него врѣмя Българе, а имянно противъ Кантимира, Молдовскаго князя. Той злочестиви князь, измаменъ отъ рускж-тж злобнж и лъжливж политикж, биде унужденъ да остави молдавско-то Княжество и да прибѣгне въ Русия отъ дѣ-то намалко останж да го прѣдаджтъ неприятелъмъ му Туркамъ!

Отъ тѣхъ врѣмена, като почнж да слабѣй Турция, Русии почнжхж да минувжтъ Дунава и да разорявжтъ бѣдно-то ни отечество. Колко-то пжти руски-ти войски минували

Дунава, най-голъми опустошения и разорения е прѣтърпело наше-то бѣдно отъчство. Отъ еднж странж необузданно-то тогавашно турско нерядовно войнство е плѣнило, клало, грабило и робило Българи-ти, а отъ друга странж руски-ти войски по-свирѣпи и по-немилостиви отъ Турци-ти, опустошавали сж лозия, ниви, грабили овци, говеда и горили Български-ти градове и села! А кога сж ся вращали, или побѣдоносци или побѣдени, карали и отвличали сж на силж нѣколко-си тисязци български домородства и заселѣвали сж ги въ обширни-ти си пустини! Отъ тѣхъ врѣмена ся нехожджтъ чякъ въ харковскж-тж губерния множество заробени Българе, кои още не сж си изгубили съвсѣмъ языка; тии сж днесъ крѣпостни и: роби, кои-то ги продавжтъ притяжатели имъ (спахии) единъ другиму си като овци и говеда!

Въ 1812 л. кога бѣхж минжли руски-ти войски въ България и бѣхж достигли до Шуменъ, отъ еднж странж Русия издаде прокламация на Български языкъ (печатжнѣ въ Букурещъ) и възбуждаше Българи-ти да станжтъ противъ Турчина, а отъ друга странж горѣше градища и села имъ и на силж прѣкарваше нѣколко-си тисязци челяди прѣзъ Дунава! . . Въ тѣхъ врѣмена сж изгорени отъ Руси-ти: Разградъ, Арбанашково велико село, Свищовъ, Рухчукъ и други много градове и села, коихъ-то развалини и разсипи още до днѣсь ся вижджтъ! Много же старци помнятъ и проповѣдвжтъ съ кървави сълзи тѣхъ врѣмена.

Въ 1828 л., кога-то Дибичъ прѣмина Балкана и достигнж до Одринъ, пакъ сжщо-то послѣдова. Отъ еднж странж подбудихж нѣкой-си Българи, да земжтъ участие въ боя и да ся смразятъ съ Турци, а отъ друга немилостиви-ти Руси като свършихж работж, опустошихж като скакалци тѣхъ мѣста; отъ дѣ-то поминжхж, отвѣкѣхж пакъ нѣколко-си тисязци домородства Българи въ пустж си Русия! Множество отъ тѣхъ разорани сели въ Румания и отъ тжя странж на Старж-Планинж ся още и до днесъ вижджтъ въ бурянь и трънакъ обрасли!

Въ 1854, пакъ щомъ минжхж подъ Силистрж, незабавихж да издаджтъ прокламация, подписанж отъ Паскевича и искахж да подбудятъ Българи-ти да ся дигнжтъ противъ Турчина, а отъ другж странж бѣхж приготвили и закони, по кои-то да владѣятъ Българи, ако чърна сждбина бѣ я

покорила тѣмъ.¹ Нъ щомъ ся видѣхъ побѣдени, незабавихъ да ся ползувжтъ отъ обичнж-тя си хищъ (ловъ), и тжй отвлѣкѣхъ пакъ съ себе си тринайсетъ тисязши домородства въ Бассарабия.¹

Всѣкоги ꙗко проклята Русия, коги е имала бойꙗ съ Турци, лъгала е бѣдни-ти простодушни Българи, че ушъ за тѣхъ отварѣ такъвъ бой и че ушъ тѣхъ иде да освободи! Нъ нейна-та цѣль всѣкоги е била да имъ разоре мило-то отъчство и да ги прѣселѣва малко по-малко въ земя-тж си. Нейна-та злобна политика ся познава твърдѣ добрѣ и отъ това, що тя ни въ единъ си договоръ съ Турция нищо добро не е спомянжла за Българи, ако и да е имала най-добри удобства на това. Тя всѣкоги е само своя-тж ползж гядала, а собствено за завладѣлни-ти си планове е имала грижж, какъ по-добрѣ да ги положи въ дѣйствие. На това тя, освенъ лукавшини, безбожно е употрѣбјавала за орждие и православиж-тж вѣрж и ползувала ся е отъ побожни-ти и простодушни-ти Българи, кои-то въ тѣхъ врѣмена сж гядали на нея като на еднж спасителкж!... Тя най-много е противодѣйствувала, въ послѣни-ти дни, и на нашъ священъ за духовенство въпросъ и употрѣбила е сички лукави срѣдства да уничтожи това народно искание, та да останжтъ Българети пакъ подъ грѣко-фенерско-то духовно робство; защото тя знай, че ако Българети добиятъ независимо си священство, то не ще и вѣки допусти да мами и разорѣва българский бѣденъ народъ, какъ то е до сега е струвала и днѣсь струва.

Сега вѣче отъ какъ я побѣдихъ Европейци-ти подъ Севастополь и и открийж слабостъ-тж прѣдъ цѣль свѣтъ, тя обърта вѣки другж политикж и съ пари и лъжи мами простодушни-ти Българи въ мирни и тихи врѣмена да ся преселятъ въ нейни-ти умразни пустини, да ги зароби вѣчно!

¹ Че Русия е нѣмала подобни намѣрения и не е издавала такива закони, нито пѣкъ е на сила отвлечала българитѣ тогава, твърдятъ—противъ Раковски — Н. Х. Палаузовъ и Ив. С. Ивановъ, въ показанята си за преселването на българитѣ отъ Силистренско въ 1854 г. Вж. Периодическо Списание. кн. LI (1895), 309 нат., 318—319. Срв. и свидѣтелството на генералъ Меньковъ, С б Н У. XIV (1897), крит., 45—47.

Кжде отивате, българи?

Българе-ти, кои ся изльгахж и отидьхж въ 1828 л., като усѣтихж, какво робство ги чѣка, по-голѣма-та чясть остахж въ Влашко и Богданско и отъ тамо ся върнххж на задъ още прѣди тѣнзимата въ Турско, въ врѣмя Султана Махмуда, кой-то испроводи тогава и одного си чиновника съ пари да имъ помогне. Това бѣ издѣствуваць покойний князь Ст. Богоридъ. Сжщо и ония, кои бѣхж минжли въ 1854 и отишли чякъ въ Бессарабия, като видѣхж русско-то робство, върнххж ся на задъ въ 1856 л. помогнжти отъ паришкия миръ. Кждѣ отивате вие, мили братия, видински Българе! Знайте ли вие, Русия каква е? Знайте ли какво робство и какви вѣчни мжки ви чѣкжтъ тамо? Защо ся не посвѣтувахте съ ония Българи, кои-то сж били тамо, да ви раскажятъ, кждѣ и въ каквж ямж искате да ся хвърлите? Ето какви злини ви чѣкжтъ тамо:

Като ся прѣселите отъ той-зи въздухъ (хава), на кого-то сте родени и научени, съ ваши-тѣ жени и малки дѣчица, до дѣ идете на онова мѣсто, половина ви щете измрѣ и погинж по пхтя, а до дѣ привикнете на тѣхъ блюдкави горчви пустински води. Богъ знай, колко ще останете! Това е вѣки знаино отъ цѣль свѣтъ, че коги чьловѣци-ти или животни-ти си мѣнятъ въздуха, на когото сж ся родили и научили, трѣба непрѣмѣнно да пострадатъ съ живота си. Земѣте примѣръ Татари-ти, които сж прѣдъ очи ви, и вижте, колко сж измрѣли и колко още мржтъ отъ какъ сж ся прѣселили! А и тии сж дошли на добъръ и здравъ въздухъ, на плодпитж и веселж земя; ами вие, като идете въ ония диви пустини, дѣ-то нѣма ни вода студена, ни шума зелена, ни трѣва цвѣтовита, нѣ едно пусто отъ бузалькъ покрито диво поле, дѣ-то не може чьловѣкъ нити еднж трьнка да види израслж! Сички въ такова едно мѣсто ще ся разболѣйте и повѣчь-то отъ васъ ще измржтъ! Какъвъ тяжкъ грѣхъ вие, мили Българи, земате отъ горѣ си? Можете ли понеси вие той-зи грѣхъ? Вие ставате убийци на дѣца-та си, на домо-родства-та си! Можете ли вие въ тѣхъ голи и диви пустини да направите тутакъ-си кжщи, да набавите покжщнинж и да ся закрилите отъ онжя свирѣпж и лютж зимж, коя-то става

по тѣхъ диви мѣста и ще ви наиде безъ покривъ? Я! смилете, за колко години и съ какви разноски и трудове можете направи ония кжщи, покжщнини и потрѣбни пригради, кои-то сте тукъ наишли отъ бабж и отъ дѣда, или сте сами съ толкова мжки направили? Ами отъ дѣ ще земате и вещество (кересте) за тѣхъ, като тамо е пуста и страшна пустиия и не расте нито търне, какъ-то казахми? Тамо не ви остава друго, освѣнъ да си ископайте дупки въ земя-тж и да живѣйте като къртици (слѣпи мишки), или да си ископайте гробове и да ся закопайте живи! Дѣ оставжтъ ваши-ти хубави лозия, ливади, ниви и райски градини? Дѣ остава оная зелена и гжстолитна шума, оная гжста гора и прохладни-ти ѣ сѣнки? Нѣма вѣки да ги видите, нъ ще ги сѣнувате на сѣнъ и ще си уплаквате дни-ти!

Тия пари, що ви обѣщава и ви дава сега лукаво руско правителство, за да ви измами, сж нищо при такива потрѣбности и нужди, кои-то ви чѣкатъ тамо и тия сж твърдѣ лесно разносятъ. Съ тѣхъ пари Русия ще ви завържи съ желѣзни вериги тжй силно, що-то като станете нейни чѣрни робове, ще ги заплащате вие и потомци-ти ви съ кръвь-тж си и съ живота си? А ето какъ ще ви настанятъ щомъ идете тамо: Ще ви продаджтъ и сподѣлятъ на нѣкои-си спахии (помѣщики), кои-то като ви опрѣдѣлятъ по еднж чястъ земя, да си направите го-прости и по-бѣдни още и отъ цигански колиби, ще ви каржтъ на силж съ кнута (бичь руски) деня и ноция да имъ работите като коние, само за едно облѣкло и за еднж прѣхранж! А и то какво пусто облѣкло и прѣхрана? Кожи необработени и черенъ като земя хлѣбъ! Вие ще бждете тѣхни вѣчни роби и тии ще ви продаватъ единъ другиму си, като добиткъ, кога-то имъ сѣкимне! О! какъвъ срамъ за васъ! Тамо нѣма уплаквание прѣдъ никого си; защо-то отъ онова мѣсто, въ кое-то ви заклѣщжтъ единъ пжтъ, не можете ся вѣки мръдна на никждѣ!

Я! смислѣте, мили Българе, какъвъ тяжкъ грѣхъ навлачате нъ себе си, като отивате сами самовоно да заробите домородства та си? Дѣ оставяте дѣдови и бащини си гробове? Тѣхни-ти души и сѣнки щжтъ ви прислѣд-а дѣ-то идете и щжтъ ви всѣкоги мжки душевно, като ви говорятъ:

„О, неблагодарни синове! Дѣ оставихте наши-тѣ кости? кой ще ни прилива и посѣщава гробове-ти, като ни вие

оставяте! Ние сме ви родили и отхранили, оставили сме ви долове, лозя, ниви, ливади и други домашни потребности, а вие, о неблагоприятни синове, оставяте сичко да зпустѣй и отивате въ онѣя пустж и умразна земя, за да си пжхнете вратове-ти въ желѣзень яремъ! Каква нужда, какви насилия ви накарвжтъ на това скитничѣство? Знайте ли вие, че ние сме прѣтърпѣли по-вѣчь отъ четирь стотинъ години отъ Делии, отъ Кърджалии, отъ Капжсази, отъ убийства и грабежи — и пакъ сме увардили бащино си свято огнище. А вие, днесъ, кога вѣки сичко ся прѣобърнж въ миръ и тишинж и настажж добри времена, за голи само обѣщания що ви прави Русия, бѣгате и ся прѣселѣте, ставате убийци на себе си, на жени-ти си и на дѣца-та си! О! Ваши-тѣ души на онѣзи свѣтъ щжтъ ся казни за това въ вѣчнж-тж мжкж и въ пѣкъла! А тѣла-та ви ще теглятъ на той-зи свѣтъ отъ руско-то робство и съ кървави сълзи ще прѣкарате злочестий си животъ!“

Не е ли срамота за васъ, о видински Българе! да ви замѣнявжтъ съ Татари-ти и правжтъ съ васъ трамжж, като съ нѣкои-си коние или волове! Я! вижте ги тѣхъ Татари, въ какво бѣдно състояние ги е докарала немилостивая Русия! Тии, мислите отъ добринж ли сж ся прѣселили отъ тамо? Не можете ли, окаяни, да разсждите до толкова и да разберете че и васъ ще ви докаржтъ още въ по-жлостно и по-окаянно отъ тѣхъ състояние! Тии, какъ-то ги гледате, просятъ и чѣкжтъ други да ги прихранятъ и до сега сж измрѣли половина-та имъ! Не ще ли испатите и вие сжщж-то! Нѣ ти ся намѣриж между васъ народъ земеделски и работливъ, ама вие въ руски-ти диви и голи пустини, при кого ще прибѣгнете и отъ кого ще поищите нѣщо-си? . . .

Отъ каквж неволя ся прѣселявате? Я, размислѣте прѣди пятнайси години какво е било въ България, а сега какво е. Въ царствување-то Султана Абдуль-Меджида отъ день на день ся ублажава състояние-то на рѣя-тж, и ако по-нѣгдѣ-си още ся остали нѣкои си злоупотрѣбления, тии не ставжтъ по царскж воля, но и тии полекж-лекж щжтъ ся изтреби и изглади. Въ кое же царство не ся нахожджтъ злоупотрѣблѣния, чиними отъ чиновниковъ? Въ Русия чиновници-ти най-голѣмисвирѣпства и варварщини чинжтъ надъ бѣдния народъ, и мислите ли, че то сичко дохажда до царски-ти уни? Никоги!

А въ Русия, освѣнъ голи-тѣ и диви-тѣ и пустини, какъ-то казахми по-горѣ, чѣка ви онова тѣжко робство. отъ кое никоги не можете ся вѣки отърва!

Можете да кажете, че ви заплашвѣтъ, и вие затова ся прѣселѣте; това е една ваша най-голѣма слабостъ, ако ви съ едно голо и просто заплашване оставите бащино си свято огнище, кжщи и покжщнини, имане и добитѣкъ, такъвж пло-довитж и благорастворенж земя, коя наши-ти онѣй-зи храбри и славни праотци съ толкова кърви сж добили и бранили и прѣславно имя оставили, — да оставите сичко това блажен-ство и да идѣте на пусти мѣста, дѣ-то ви чѣка най-голѣма бѣдностъ и още вѣчно-то робство! Тая ваша постжпка, ако я направите, отъ всѣкиго ще ся укори и вие ще бждете укорени и поржгани отъ цѣлъ свѣтъ.

Никакво заплашване, никакво насилие не трѣбва да ви поколебай отъ мѣста-та ви, на кои-то сте ся родили и отхра-нили, на кои-то сте найшли толкова добрини отъ славни-ти си прадѣди и на кои-то лѣжатъ и почивѣтъ нихни-ти кости. Никой не може да ви насили да оставите имане-то си, нѣ и ако такава нѣщо-си ся испитжтъ да ви направѣтъ, кое-то никоги невѣрваме да бжде, вие трѣба, като юнаци, да прѣд-почетете да пролѣйте крѣвь-тж си надъ гробове-ти на дѣди-си и бащи-ти, а нѣ да бѣгате като жени и мършави чѣловѣци.

Трѣбва да знайте още, че Н. В. Султана не допуша, а и европейски-ти сили не оставѣтъ такива насилия да станжтъ надъ християни-ти; тия врѣмена вѣки минжжж, кога-то ся допушажж такива бѣснила. Примѣра нѣка бжде на това вамъ Сирия, дѣ-то щомъ ся появи такава нѣщо, Султана и евро-пейски-ти сили тутакъ-си испратихж войски въ помощъ бѣднимъ Християнамъ, умирихж сиико и наказахж съ най-лютж смъртъ убийци-ти християнски. А що трѣба Сирия за примѣръ, и вие сами видински-ти Българе, знайте и помните още, че прѣди нѣколко години, щомъ ся появяхж и между васъ размирици, Н. В. Султана и други-ти сили неоставихж неубузданн-ти нѣкои си Турци да ви исколятъ и мжчатъ, нѣ тутакъ-си ся сичко умири, а отъ тогасъ насамъ, не можете го отказа, въ вашж видинскж областъ много по-добрѣ станж и не ви вѣки тжй мжчатъ спяхии и други Турци, какъ-то е било отъ по-прѣди.

Ние ся надѣйми че ще дойдете въ съзнание и щете послуша гласа на единъ вашъ съотъчественникъ, кой-то ви казва и съвѣтова сичко това отъ чистъ българскъ душа, и ако сте ся нѣкои-си написали да идете въ пустъ и варварскъ Русия, ще ся откажете отъ тѣя лудость, коя-то ще ви зароби съ дѣца-та ви и жени-ти ви вѣчно. А ония, кои ся ви на това излъгали и наклонили, ще ги изгоните изъ помежду си, като подкупени орждия руски и като чърни прѣдатели милаго ни отъчства.

Съ надѣжда, че щете послуша тия спасителни за^{те} васъ рѣчи, и щете прѣстанъ отъ сега нататакъ за напредъ да ся селите или разбѣгвате по чюзди земи, оставамъ вашъ съотъчественникъ, молитствующъ ви здравие и вразумление отъ Бога.

VI

Българскиятъ въроизповѣдень въпросъ

(1864)

Тая книга, печатана въ два стълбца, на български и на ромънски, излиза първоначално въ бр. 1—10 на в. Бждушность, издаванъ отъ Раковски въ Букурещъ. Пълното и заглавие е: „Български въроизповѣдень въпросъ съ фанариоти тѣ и голѣмая мечтайна идея панелинизма. Отъ Г. С. Раковскаго.“ București 1864, 111 стр. Подъ надслова идатъ като мото: — „Твое спасение отъ тебе зависе. — Помогни си и Богъ ще ти помогни.“

Наскоро следъ отпечатването на това първо издание излиза едно второ, което има за мото думитѣ на Неофитъ Бозвели: „Ахъ! свята должность! ти, която у всички тѣ въ уста словомъ ся нахождашь, а весма редко у нѣкой си дѣломъ ся изпълнѣвашъ! За то ся порабощаваме отъ Грековладици и отъ Грекомани фараонитски толико години! . . . (Отецъ Неофитъ Петрувичъ Котлянецъ въ писма си.)“

Планътъ на Раковски въ тая живо, а намѣсти и съ хуморъ написана историкополемична книга, която образува сѣкашъ продължение отъ излѣзлата четири години по-рано „Българскиятъ за независимо свещенство въпросъ“, е следниятъ. Авторътъ излага най-напредъ, какъ се заражда движението за българско духовенство въ началото на XIX вѣкъ, като се спира обстойно на опита за покатоличване, свързанъ съ комичната история на Йосифъ Соколски; връща се после къмъ най-старитѣ времена, за да изтъкне, че омразата между българци и гърци датувала още отъ заселването имъ на Балкански полуостровъ; разкрива коренитѣ на панелинизма, който целѣлъ да претопи варваритѣ въ гърци, още отъ епохата прѣди Рожд. Христово; отбелязва опититѣ за

погърчване на българитѣ отъ страна на византийцитѣ чрезъ християнството и чрезъ кървави и продължителни войни; изтъква, какъ и следъ покоряванесо на Византия отъ турцитѣ гърцитѣ не изоставили идеята на панелинизма, а използвали всѣкакъ влиянието си предъ властѣта, за да унищожатъ първо българската патриаршия въ Търново и после оная въ Охридъ. На край, той се обръща съ позивъ къмъ сънародницитѣ си за борба противъ гръцкитѣ домогвания, като чертае и най-важнитѣ задачи на нашето народностно движение.

1

Движението за българска народна черква

Българский народъ, какъ то е познато, отъ нѣколко години насамъ събуди ся вѣки отъ дълбокий и несвѣстний сънь гръколудия, въ кого бѣхж го приспали и упоили гръкофенерское священство, еленски тѣ иступлени учители и етеристи¹ за изпълнение на голѣматж тж имъ мечтайнж идея Панелинизма. Тии имѣящи изобилни и разнообразни срѣдства, а най-паче похитивши, съ прѣдателство, священная власть надъ Българи тѣ и насъ всички тѣ други православни въ Турско народи, употреблѣвали сж вѣкоги вѣрж тж за оржде не само личния си користи, нъ и за удушение и подавление на други тѣ народности! Тии бѣхж успѣли до толкова въ това си прѣдприѣтие, щото въ всички тѣ почти Български Чъркови и училища гръцкий языкъ бѣ ся вѣдвориль и успѣхъ имъ бѣ почнжлъ на много мѣста да ся чювствува явно.

Много клѣтници, заблждени Българи прѣдпочитахж вѣки, вмѣсту матернаго си языка, да говорятъ гръцкаго, а най-срамотное, чи тии криялж йоще и народное си имя Българинъ!...

Това заблждение бѣ достигло до такъвъ единъ стжпень крайности щото всѣкъ, въ жили тѣ кому йоще течеше любовности българска кръвь, мислѣше чи то вѣки е невъзможно нѣщо, такава едно зло да ся прѣдупрѣди и искорени! Нъ що не може да извърши единъ народъ когато онъ постоянствува

¹ Етерия — таенъ съюзъ за освобождение на Гърция.

на свѣтия си народни права! Въистинж чи сичко; стига само да има добри, рѣшителни и истинни родолюбци двигатели и прѣдводители!

Българи тѣ както казахме, уборавивши ся отъ това дълго заблжжение, поискаж най-напрѣдъ мирнимъ и законимъ пжтемъ да докажатъ фенерскому патрику, чи тии нѣщжтъ вѣки да тѣрпятъ това безаконие надъ себѣ си отъ страни гръко-фенерсаго чюздаго за тѣхъ священства, нѣ искжтъ да добиятъ свои права независимаго си священоначялничества, коихъ сж не давно и послѣ падение си подъ турская власть имали. Нѣ фенерский Патрикъ, вмѣсту да удовлетвори нихни праведни и законни искания, кату единъ священь пастирь Христоваго стада и кату всесвятѣйший человѣкъ, какъ то ся онъ самъ подписва, напротивъ той ги отласна съ най голѣмое грубянство и почна да гони по-първи и познамянития учени и богати Българи, клѣветящъ ихъ прѣдъ отоманская власть за бунтовници! Многи Българи пострадаж въ дълбокия и влажня турски тъмници и въ заточение въ Азия, дѣ нѣкои си заплатихж люто и съ живота си!

Отъ другж же стрнж свободни тѣ Гърци въ Еладж, явно и званично официално рѣшихж въ сѣвѣта си, да ся прѣдузѣмжтъ мѣрки и да ся дѣистува живо противъ развитие то Българския народности навсѣкадѣ, а особито въ Тракия и Македония названи отъ тѣхъ мѣста, дѣ обитава отъ памяти вѣка българский народъ, изключаеми нѣкои си разпѣстрени мѣста отъ нѣколко си търговци Гърци и краиморски градища.

Заповѣсти ся дадохж тайно по сички тѣ консули, подконсули и гръцки агенти да ся упълчатъ и противодѣистувжтъ сасъ сички тѣ познати сплѣтки и лукавщини противъ това българско народно движение. А въ Цариградъ ся испроводи, нарочно за посланикъ новъ, нѣкои си Г. Ринери, кату достоенъ ушь дипломатъ да противодѣистува прѣдъ Отоманская Портж и да подпомага фенерское священство. По сички тѣ мѣста дѣ ся нахождаж гърци, погърчени Арнаути и Романи всенародно ся упълчихж противъ той-зи български вопросъ и почнаж противодѣиствия на всѣкадѣ. Гръцкая же сичка преса почна съ най-безобразенъ, неи само събственъ начинъ, да напада на български народъ, какъ то и съ явни прѣдательства и клевети отъ еднж стрнж да вмѣсва панславизма, това мечтайно плашило за западнж Европж, отъ кое българ-

скии народъ никакво понятие нѣма нито прѣзь ума му минува! Отъ другъ же стръж да казва прѣдателски Порти, чи това българско движение не е за вѣроисповѣдень въпросъ, нѣ противъ султанская власть, крие ся обаче подъ това вѣроисповѣдно було! Разни смѣшни брошури ся издадохъ врѣху тои-зи български въпросъ, коихъ само гръцки тѣ иступлени глави можахъ да родять!

Борба та между Българи тѣ и Гърци тѣ, а най-паче между погърчени тѣ заблждени, ся распростръни на всѣкадѣ и постана всенародна. По нѣкои си градища какъ то на пр. въ Пловдивъ (погърчено Филипополисъ) станахъ и боюве въ чъркви тѣ, когато Блгари тѣ изхвърлихъ гръцкия языкъ отъ чъркви тѣ си!

При сички тѣ тия звѣрски гонения Българи тѣ не изгубихъ народное си усърчение, нѣ йоще повѣчь ся распалихъ. Тии ся убранихъ камъ Отоманская Портъ и доказахъ и, чи тя нѣма никакво право да ся вмѣсва въ вѣроисповѣдни имъ дѣла и права и да дава първенство самимъ гръко-фанариотамъ надъ сичкия други поддани и православни народи.

Това го доказахъ отъ сами тѣ стари султански берати коихъ сама тя, Отоманская Порта, въ Хатихумаюна си отъ 1856, на ново пакъ потвърдѣва за сички си поддани народи, прѣдъ цѣлаго свѣта и подъ ѣмство то на поржчителки тѣ за неинъ тж цѣлокупность велики Европѣиски сили, кои, какъ то е знаино, твърдѣ малкъ грижъ имахъ за положение то му въ дѣйствие, ако и въ парищкии договоръ (1856) ся обвѣзахъ за това!

Нѣ Султанови тѣ министри подкопувани изобилно отъ Патришкая касъ, лъскаеми же и придумвани отъ прилѣпени тѣ при тѣхъ подлизници и за разни имъ мисии готови изпълнители фанариоти, не давахъ никакво внимание на това, а и нити отказвахъ права та на Българи тѣ врѣху тои-зи имъ народенъ въпросъ.

Това ся влѣчи тжи нѣколко си години, до дѣ най-послѣ българскии народъ, увѣренъ чи Султана нѣма никакво право, а и нито можи тжи-лесно въ днѣшии вѣкъ да ся вмѣси и нападни на тѣхъ съ вѣоржженъ ржкж, заради тои-зи имъ вѣроисповѣдень въпросъ, рѣши ся и силомъ истири и изгони гръцки тѣ владици отъ по-главния мѣста; отказа имъ всѣкъ заплатъ и всѣко вмѣсвание въ вѣроисповѣдни тѣ му дѣла, а

състави себѣ врѣмenni правления отъ миряни и Българи попове да управлятъ чърковния му дѣла. Въ сичкия же български чъркви и училища ся въведи пакъ българскии языкъ, а мечтаинии панелинизмъ почна да си збира краища та отвѣдъ Вардарь-рѣкж и подалѣчь около Олимба. Това състояние има сега какъ трае непрестанно по-вѣчь отъ три години. Въ това разстояние ся испратихж отъ сички тѣ окръжкия пълномощни прѣдставители съ наставление отъ страни народа, да изявжтъ Султану, чи българскии народъ, вѣренъ, въ поданство то си камъ него, никакъ неще вѣки да търпи безаконая священиа власть надъ себе си гръко-фенерскаго священиа, кое злоупотрѣблѣвж вѣрж тж му и крачмарски я продава развратнимъ людиемъ, нѣ ищи непрѣменно свое независимо българско священиачялничество, основающъ ся на свои си свягии народни права, признаваеми и почитаеми и отъ сами тѣ завладѣтели Султани, а уборени и похитени съ лукавство и прѣдателство нѣ по отколѣ отъ прѣди единъ вѣкъ отъ гръко-фенерскаго священиа. Съвременно же народа избра и всенародно провъзгласи себѣ два священиачялника, митрополити бивши, Илариона и Авкестия родомъ Българи родолюбци рѣшени же да принесжтъ и свои животъ жъртвж заради милаго си народа, какъ то го и дѣломъ показахж при заточение си. При томъ ся призвахж и сички учени священи лица Българи, да зѣмжтъ участвие въ тои-зи народенъ въпросъ.

Фенерская патриаршия, кату видѣ такова едно движение отъ стръни българскаго народа, почна най-напрѣдъ да дѣйствува при отоманская власть, да проводи на заточение двама та българскии священиачялници и съ томъ ушъ да уничтожи това движение. Нѣ защото не можаше тжи лесно да извърши такова едно неправедно нѣщо, противъ воля тж на единъ цѣлъ народъ, а най-паче защото англиискии посланикъ Г. Булверъ, подпомагаше тогава българскии въпросъ, едно да не би могла католишкая пропаганда да успѣе въ България, а друго дано би могли протестански тѣ мисионери да напрѣдовжтъ тамо, подпомагаеми отъ английско то правителство. Фенерская Патриаршия ся нахождаше въ отчаивание, а най-паче кату глѣдаше чи това българско народно движение отъ день на день ся по-разпаля и зѣма голѣмо прострянство. Та намисли да прибѣгни на друго едно срѣдство, т. е. да

употрѣби пакъ вѣрж тж за орждие противъ вѣрж тж! Тя издади писменно проклятие (афоризмо-анатема) противъ българския священоначалници и противъ цѣль българский народъ! На български тѣ священоначалници ся отнѣмаше всѣко священо достоинство и свободж тж да Богуслужать, чрѣзь лъжовни укорения, клевети и такива безобразни нападения на тѣхъ, коихъ и най-развратни тѣ чловѣци бихж ся постидили да изговорять! Такива патришки писма ся изпроводихж по сички тѣ епархии, съ заповѣсть да ги прочтжть по чъркви тѣ, какъ то и въ народнж тж Българскж чърквж въ Цариградъ. Българи тѣ далѣчь отъ да ся уплашжть отъ такива патришки анатеми и афоризми, какъ то ся сж плашили, нѣкогашъ, събрахж ся по сички тѣ чъркви и кату ги изгорихж тържествено, викахж гръмогласно: проклѣтъ да е фенерский патрикъ! проклѣто да е фенерское священство сасъ сички фенерски родъ!... Послѣ истрихж отъ сички тѣ чъркви патришкое имя да са нигдѣ вѣки не вижда, а въведохж да ся спомянува имя то на наши тѣ народни священоначалници. На многи мѣста изгорихж и грѣцки тѣ остали книги, да ся не намѣрва вѣки такава зараза. Въ Пловдивъ (Филибе) това народно тържество стана наи рядовно и наи сяино; Митрополита Пловдишки, Паисии, ако и роденъ въ Цариградъ на Фенерь, обаче чловѣкъ честенъ и правдолюбивъ, отъ начяло йоще того въпроса съедини ся съ Българи тѣ и зѣ наи-живо и наи-дѣятелно учястие. Тои достоуважаемии мжж, кату събра почти сички тѣ священни лица отъ Епархиж тж, тържествено изчети и доказа, чи Патриарха фенерски, спорядъ развратно то си и противоевангелско повѣдение, по апостолски тѣ правила е проклѣтъ и изверганъ отъ чина си, общенародно го проклѣ, народу викающу гръмогласно: проклѣтъ да е!

Патришкая тая глупа постжпка въ мѣсто да сполучи цѣль си, напротивъ тя раздръзни йоще повѣчь народа и борба та почна йоще по яростна. А въпроса Български отъ вѣроисповѣденъ почна да става политиченъ и да възбужда живо дипломатско то внимание на посланици тѣ великихъ силъ въ Цариградъ. Тукъ ся борѣше православие, католицизмъ и протестантизмъ! Руски посланикъ трѣбаше да защити цѣлокупность православия, кату едно отодавно исклучително право Русии и то съ върховная св. власть въ лице вселенаго Кон-

стантинополскаго Патриарха, какъ то е то всѣкоги бивало частно и званично, а особито въ Андриянополския договори съ отоманская Портж (1829). Францушкии посланикъ трѣбаше да подпомогни пропагандж тж въ България, коя не можаше да напръдова до дѣто Български тѣ священоначалници стояхж въ Цариградъ и управлѣхж тои-зи народенъ въпросъ, съдружно съ испроводени тѣ отъ страни народа прѣдставители и други въ Цариградъ находѣщи ся търговци Българи; щото за него, какъ то и за другиго заточение то на Български тѣ Священоначалници идѣше въ прѣдмѣта. Отъ поплашвание то и отъ отчаиването на Българи тѣ ся учякваше или да пристанжтъ борбж тж съ патриаршия тж или да ся примиржтъ, кату имъ ся даде нѣщо си право, за кое ся готвѣхж и проекти, или да приѣмнатъ прѣдлагаемая уния, подъ покривало на коя ся криеше католицизма, Английски посланикъ Г. Булверъ имаше съвсѣмъ противоположно дѣствие въ тои-зи въпросъ. Нему идѣше въ прѣдмѣтъ, да подпомогни народное Българско искане и да поддържи Български тѣ священоначалници, нѣ изискваше ся нѣкакво си сближение на Българскж тж народнж чърквж съ Англиискж тж и съ други тѣ и раздѣления. Нѣ такова едно нѣщо не бѣше лесно да ся изпълни при такива обстоятелства. Врѣху това състояние на работи тѣ издѣистува ся султанско ираде да ся проведятъ Български тѣ священоначалници на заточение!

Гласоносъ зловѣстия ся раздади тутакъ си по сички тѣ Българи въ Цариградъ и всѣкъ съ народенъ възторгъ изрѣче: да не даваме да изпратятъ священоначалници тѣ ни на заточение! да ся упрѣме на тая неправеднж постжпкж! що сж тии виновати? Ние народа сме ги избрали и ако е то вина то сме ние сички виновати и трѣба сички да отговаряме за тая народнж постжпкж!

За нѣколко само часове множество народъ, отъ разни съсловия ся стекохж въ Българскж народнж Чърквж на фенеръ и обградихж народнии имотъ, дѣ обитавахж священоначалници тѣ ни. Народа рѣши да постояествува и да не даде священоначалници тѣ Отоманскии власти да ги проводи неправедно на заточение. Високая заповѣсть (ираде) ся донеси отъ одного чиновника министерства иностранихъ дѣлъ, кои бѣ испроводенъ да изпълни тая заповѣсть.

Народа ся упрѣ и не му дади да ся приближи при священоначалници тѣ, изговарящъ ся дързостно, чи нии ако сме Султанова рая (поддани) по право то завладѣния, нѣсме и рая грѣко-фенерскаго священства съ кое вѣки прикжсахме единъ пжтъ за всегда всѣко сношение! Чиновника си отидѣ безъ успѣха, а народа рѣши да принощува тамъ и да стои тамъ до дѣ то зѣми тая работа единъ удовлетворителенъ конецъ. Бѣше же множество велико, по-вѣчъ отъ пять тысящи людие, кои стоѣхж тамо постоянно да вардятъ, освѣнъ ония кои дохождахж и си отхождахж! Управителя полиции доведи множество джандарми и нѣколко военни отдѣлѣния и иска да заплаши народа съ саби и съ шпанганети,¹ нѣ народа си стоѣше непоколебаемъ и викаше грѣмогласно, отварящъ си гърди тѣ: удрѣте! ние сички щемъ умрѣ и тогава по мъртви тѣ ни тѣлеса щете приведи нашитѣ священоначалници! до дѣто сме живи, не даваме ги, тии не сж виновати! Управителя полиции, неможавъ нищо да стори, остави еднж военнж обсадж по сички тѣ улици, да прикжса сношение то съ народа, кои отъ всѣкадѣ идѣше и ся стичаше около народнж тж Българскж Чърковж.

Това трая тжи около цѣлж недѣля. Народни тѣ прѣдставители въ това растоianie ся събрахж и направихж едно прошение камъ посланици тѣ на велики тѣ сили и кату отбрахж едно посолство отъ нѣколко си мина, проводихж ги да го принесжтъ и да ся прѣдставятъ лично, молѣщи ги да зѣмжтъ въ внимание Българскии той-зи народенъ въпросъ и да видятъ на явнж тж неправдж, коя имъ ся прави срѣдъ Цариградъ, прѣдъ очи тѣ на посланици тѣ на сички тѣ Европейски велики Христьянски и образовани сили! Нѣ дипломация та коя бѣше рѣшила вѣки, какъ то више казахме, хода си връху той-зи Български въпросъ, приѣ прошения та и народно то посолство безъ да имъ даде никакви надѣжди! Народа не можеше да остане тжи за всегда да принощува по улици тѣ, трѣбаше малко по малко да ся разиди. Оставихж ся само осемдесять души да пазятъ священоначалници тѣ ни, съ рѣшение да постоянствувжтъ до край и въ случаи насилствия да ся притече пакъ отъ всѣкадѣ народа. Управителя полиции и единъ военни паша, кату видѣхж това, доведохж йоще

¹ Шпага, дълго оржие съ две остриета.

нѣколко си военни отдѣленія и кату обсадихъ силно сички тѣ улици и затворихъ всѣко сношение съ народа отвънъ, убержжихъ множество джандарми и войници и пустихъ ги въ тѣлѣснѣ борбѣ съ осемдесятѣхъ Българи. Борба та започна съ юмруци и тласкания та отъ двѣ ти стрѣни. Българи тѣ кату ся видѣхъ стѣснени отъ множество то, кое ги прѣвозхождаше многократно, заловихъ ся тясно единъ други съ ржцѣ тѣ си и направихъ кату еднѣ веригѣ около Българскіи Имотѣ, съ надѣждѣ да издържѣ борбѣ тѣ додѣ ся стиче и другии народѣ. Нѣ тѣхна та надѣжда не ся изпълни, отъ причини тѣ коихъ више казахме. И тѣи множество то прѣудолѣ и разкъса тая веригѣ отъ ржци и слѣдъ малко наши тѣ свѣщеноначалници ся гудихъ въ еднѣ военѣ отъ флотѣ тѣ враницѣ, коя бѣ приготвена на пристанище то Българскіи Черкви, и отведохъ ся въ параброда, кои нарочно чѣкаше на моста на Галата и кои ги отнеси на заточение, еднѣго въ Брусѣ а другиго въ Измитѣ.

Българскіи тѣ свѣщеноначалници, далѣчь отъ да ся смѣтятъ и най-малко отъ това си положение, тѣи ся показахъ вистинѣ народни человѣци и по лице имъ ся виждаше краска задовољствия, кое само една истинна родолюбива душа усѣща, кога то страдае за милая си народность. Тѣи благославѣци народа усърчвахъ го да постоянствува до край за народное си право. Тѣи издадохъ и едно завѣщание, въ кое казвахъ народу, чи тѣи сѣ готови да притѣрпятъ сички тѣ мъжки и най-лютая смѣрть за народа си и чи народа трѣба да постоянствува единомушно и да ищи права та си, кои непрѣменно щѣтъ му ся дади единъ день. Това завѣщание ся напечати съ злати слова въ нѣколко си тысящи листове и ся разлади по сички родѣ. Малко по-рано отъ той-зи знамянитѣ случаи въ Цариградѣ, кои ще остана вѣченъ въ стрѣници тѣ на Сългарская народнѣ повѣстность, висока заповѣсть бѣ ся издѣйствовувала отъ Патриаршия тѣ фенерскѣ, да ся испроводи на заточение въ Атонская Горѣ, вишепомянати българолюбець Паисіи, Пловдивскіи Митрополитѣ. Тая заповѣсть ся занеси тайно и Пловдивскіи паша управитель, ненадеино грабна человѣка и, кату го съдружи отъ еднѣ многоброинѣ вѣорженѣ свитѣ отъ воинци, испроводи го тутакъ си на заточение. Народа въ Пазарджикѣ, близо до Пловдива, кату усѣти това нѣщо, събра ся множество и му отдади наи голѣмая честь, кату

едному священому отцу, прокливающъ патрика фенерски, за тая противоевангелскж постѣпкж. Народа го съдружи пешъ и нѣколко си чяса далѣко отъ Пазарджикъ. Паисии въ тоизи случаи, далѣчь отъ да ся покажи назадоволенъ отъ това си положение, усърчаваше и онъ народа, благославящъ го отъ сърдца и наговорящъ го да постоянствува на святия си народни права!

Цариградскии турско-фенариотски кабинетъ ¹ видѣшъ такова едно възвълнение Българскаго народа, унужди ся, отъ еднж странж да даде голи надѣжди прѣдставителѣмъ, чи ще удовлетвори ушь народное желание и чи това заточение ушь било нужно да стани (!) за нѣкакви си рѣчи коихъ тои само знаи, нъ слѣдъ малко врѣмя чи ще ги пакъ възвѣрни въ Цариградъ. А отъ другж стрѣнж искаше удобно срѣдство, какъ да усуети тои-зи народенъ български въпросъ, безъ да послѣдова нѣкакво си всеобщо движение, кое отъ вѣроисповѣдно можеше да стани и другояче.

Срѣдства та же коихъ избра тои-зи турско-фенерски кабинетъ бѣхж слѣдния 1) Продължение времени, кое разстѣвива и убива постѣпенно всѣко народно движение, водимо безъ върховнж тайнж или явнж власть. 2) Подзаплашание на народни тѣ прѣдставители въ коимъ ся срѣдото аваше временно правление то того въпроса. 3) Впосѣвание раздора и несъгласия между Българи тѣ да би дошли въ раздвоение. 4) Подпомагание и подкрѣпявание на исуитская пропагандж, коя бѣ ся появила прѣди и тогава вѣки работѣше сасъ сички тѣ безчестни срѣдства и начини подъ управление то Г. Бриниона, Г. Боре и Г. Хасуна, Арменокатолишкаго Патрика въ Цари-

¹ Ние даваме това имя Цариградскому кабинету основаючи са на слѣдния: на по-много то мѣста днѣсь при Европѣиски тѣ дворове посланици тѣ Отоманския Порти сж се фанариоти, какъ то н. п. въ Лондонъ Г. Мусурисъ, въ Берлинъ Г. Арис архисъ, въ Петроградъ Г. Конеманосъ, въ Атина Г. Фотиадисъ, негли и по други мѣста. А въ Цариградъ при сички тѣ почти турски миѣистерства ся нахожджтъ около всѣкого паша и знамянитаго чиновника въ раз и други служби и служатъ имъ съ наи-голѣмая привърженосъть и готовосъть за изпълнение на все що имъ ся заповѣда! Освѣнтъ того въ хареми тѣ турски фанариоткини тѣ имжтъ наи-добаръ пристѣпъ и, при други-тѣ разнovidни услуги що вършятъ, многожди и тѣ ся вмѣсватъ въ политически спѣтни, а наи смѣшное чи многожди патришкоое сѣдалище новаго Рима зависи отъ тѣхъ хубавици!...

градъ, да впоcъятъ вѣроисповеднии раздоръ и раздвоение между тои-зи добаръ и невиненъ български народъ! Поляшкии же комитетъ не пропусти врѣмя да земи участие и тои въ това почтено дѣло, разположивъ доволни количества за разноски и пустивъ свои тѣ емигранти кату на жятвж въ България, дѣ мѣчаеше, подиръ приѣмване то католицизма отъ Българи тѣ, да състави еднж новж Полшж и отъ тамо да дѣйствува за освобождение стария! Такавъ бѣше плана на турко-фенерския кабинетъ и сички тѣ тия, мислѣше, чи му иджтъ въ прѣдмѣтъ и тжи почна да дѣйствува. Нъ отъ сички тѣ тия въ ни едно не можѣ да ся успѣ освѣнь въ продължение то на врѣмя то и то пакъ не подпълно, нъ само въ едно временно раcтлѣивание, какъ то щемъ видѣ по долу.

Прѣдставители тѣ бивши йеще въ първое си разпаление и въ купѣ не можахж тжи лесно да ся убоятъ отъ безосновни заплашвания, ни ти блистателни тѣ обящания да ги съблзнятъ, щото да даджтъ поводъ на впоcъвание раздора и несъгласия между си и слѣдователно между народа. По него врѣмя сичко идѣше добрѣ и съгласно; възторгъ любородности на всѣкадѣ владѣеше; постоянство, съгласие и братска любовь бѣше лузинка та на това народно движение. Движения знамянити станахж по нѣкои си мѣста върху изгонение то на владици тѣ, а особито въ славнии и нѣкогашъ прѣстолни български градъ Срѣдецъ (София), дѣ жители тѣ му показахж чи сж истинни потомци на славни тѣ си стари юнаци прадѣди! О! каква бѣ то тогава мила добрина! отъ всѣкадѣ въ България не слушаше са друго освѣнь единъ гласъ, една воля: Независимо священоначалничѣство! прѣдставители тѣ да докажатъ Султану народни тѣни права! да даджтъ меморандумъ по сички тѣ кабинети великихъ силъ чрѣзъ посланици тѣ имъ въ Цариградъ. Съгласие и постоянство братия! тои-зи е само правии и истинии пжтъ чрѣзъ кого можимъ да добиемезависимоесисвященоначалничѣство, кое сж ни грѣкофанариоти прѣдателски похитили и пр.

Католишката пропаганда и Йосифъ Соколски

Исуитская пропаганда ся отби и отхвърли отъ цѣль Български народъ съ най-голѣмое прѣзрѣние и похуление. Въ неинж тж история тая и стрѣница остаще въ вѣки зачърнена за безчестни тѣ срѣдства и прѣдателства коихъ то агенти тѣ и употрѣбихж при отоманская портж да би могли да заплашять и докаржть въ отчаивание българскии народъ та да приемни католицизма имъ!

Никоги Римъ-попъ не е билъ тжи смѣшно излъганъ и тжи стидно пониженъ, какъ то въ той-зи случаи. Агенти тѣ на тая пропагандж въ България избиржть едного простака и безкнижника старца инока отъ Габровски манастиръ Соколския планини, именемъ Йосифъ, давжть му имя Соколски и прѣдставять го за едно важно и знамянито лице българскаго священства! Съдружава го Г. Боре съ двама отчаяни злочестни Българи и завождатъ го въ Римъ да го ржкоположи свети Петровии наслѣдникъ за българо-католишки патрикъ! Поляшкии комитетъ прави контребуции за разноски тѣ и тржби лъжовно чрѣзъ сичкж Европѣискж пресж прѣдъ цѣлаго свѣта чи три милиона и половина православни Българи вѣки пригържли католицизма и чи други тѣ остали скоро щжть слѣдова истое! Папа та отъ голѣмая си радость за успѣха и отъ любовь камъ новообратени тѣ си Българи призовава Дѣда Йосифа на обѣдъ, дѣ е билъ и бившии Неаполитански царь Францъ II ведно съ царицж тж си. Дѣдо Йосифъ не знаи другъ языкъ освѣнъ български и турскии, што то присжтствие то Г. Боре е било необходимо нужно за тълмачъ. Съджть на стола да ѣджть, Дѣдо Йосифъ неще да ѣде! изговарящъ ся съ прѣзрѣние чи той не е католикъ да ѣде благо въ петъкъ! Г. Боре се унежда да изяви святѣишему отцу що говори Дѣдо Йосифъ. Св. отецъ повелѣва да ся донесе постно ѣстие. Обѣда слѣдова и продължава. Дѣдо Йосифъ ся чуди и удивѣва за тънкж тж и крѣхкж тж снагж на Францувж тж царицж. Подирь обѣда доносятъ сладки работи въ скжпоценни сждове и подава ся отъ слуги тѣ сѣкому да си зѣми. Дѣдо Йосифъ въ нея минутж приказва отломки отъ своя тж история, чи прѣди иоще да стани калугерь, когато билъ главатарь на еднж хаидушкж четж и носилъ имя Стоянъ воивода, билъ ся

съ единъ черенъ и страшенъ арапинъ и най-послѣ успѣлъ та убилъ съ ятагана си неприѣтеля си арапина! Движението на ржкж тж му присбърта сждове тѣ съ сладки тѣ работи! Какво ли впечатление е дало то святому отцу? а какъвъ ли тълмачъ е билъ Г. Боре въ такъвъ случаи и за такива разговори? Вѣроятно чи святии отецъ е казалъ: и Христови тѣ ученици бѣха прости и безкнижници рибари, а Павелъ бѣше разбойникъ и Петаръ тѣгли ножъ и удрѣза ухо то одному Еврѣину, нѣ кату получихж даръ Божии успеха въ посолство то си; и той-зи простъ и безкниженъ Българинъ, кату получи моя тж дарбж, която само азъ имамъ право да давамъ на той-зи свѣтъ, кату наследникъ Христовъ, той ще успѣе да убърни сички български родъ въ католицизма и да го подчини подъ мои царски папски прѣстоль... и тжи сцена та си слѣдва. Подирь нѣколко дни заведохж Дѣда Иосифа въ чърквж тж нѣколко си кардинали да го ржкоположатъ. Свѣтъ зрители ся стекохж на тая триумфалнж церемоня. Накарахж Дѣда Иосифа да изчете католишкоє Вѣрою, той соромахъ незнаи да чете! четохж други за него! Додѣ времѣ да му брьснжтъ връхж на главж тж, мустаци-тѣ и брадж тж, спорядъ католишкия обрядъ, Дѣдо Иосифъ ся упре, почна да вика и не дади да ся изпълни това нѣщо на неговж тж бѣлокосж главж, изговарящъ ся гнѣвомъ прѣзрѣниемъ чи той никакъ нѣще търпи да става горжгание на свѣта въ стари тѣ си години! И това ся ригълна отъ кардинали тѣ, се за Христово то имя! . . .

Папа та биде изльганъ въ свои тѣ златни надѣжди и въ своя тж силж. Негова та дарба далѣчь отъ да подѣиствова въ Дѣда Иосифа, какъ то Христова та въ безнижни тѣ апостоли, тя зѣ напротивъ другъ ходъ. Стариин фанатизмъ ся възбуди въ Дѣда Иосифа иоще отъ обѣда, дѣ видѣ чи папа та ѣде благо въ петакъ! Усилванье то, да му убрьснжтъ поне бѣлокосо то теме, разяри го иоще повечъ и той не мислѣше вѣчь друго освень какъ да ся изтръгни отъ ржцѣ тѣ на католици тѣ. Той сироманъ мислѣше вѣки чи е влѣзалъ въ нехти тѣ на сатана и страшний пькаль бѣ вѣки отворенъ прѣдъ очи му да го погълни подирь смъртъ тж му . . .

Папа та обдарѣва Дѣдо Иосифа съ скжпоценни подарки, ива му и нуждния документи кату българокатолишки патрикъ идпроважда го въ Цариградъ да управля новообратеное стадо въ католицизма! Дава и декориции (кавалерии) на ония клѣт-

ници Българи, кои го бѣхж съдружили во Римъ какъ то и нѣкимъ другимъ отъ по-знамянития двигатели на тая злочестж пропагандж въ България. Поляшкии комитетъ зема сички тѣ нуждни мѣрки, да ся приѣмни Дѣдо Иосифъ блистателно, кату доди въ Цариградъ и да ся припознаи и снабди съ ферманъ отъ отоманская портж, кату званиченъ българо-католишки патрикъ! Сичко това ся изпълни хубаво и сяно и много вѣки отъ агенти тѣ сънувахж злати мечти, особито Поляци тѣ. Нѣ Дѣдо Иосифъ, далѣчъ отъ да се поколибае въ стари тѣ си мисли отъ такавж еднж честь и славж, коя му ся отдаваше отъ сичкия католишки свѣтъ въ Цариградъ, особито отъ знамянители тѣ и богати тѣ армено-католици, съ които можаше и да ся разговаря на турски языкъ, тои ся впусти въ едно морно замишляние и искаше срѣдство да ся отърве отъ тая яма въ коя бѣ паднѣлъ безъ ди си ще. Тои си напомнѣше прѣминалии си животъ, кого е ималъ въ младость, кату прѣд-водитель свободния чети въ хаидутство то си, по зеленж тж шумж дѣ е билъ кату единъ малакъ горски царь и дѣ е казнилъ злоупотрѣблѣния та на угнятателитѣ милаго си народа. Студена та горска вода и животворящии въздухъ, зелена та морава, прохладни тѣ сѣнки и сички тѣ други горски природни добрини, бѣхж за него едно наи-голѣмо блаженство на свѣта. А отъ послѣ неговии животъ въ Соколски манастирь, на върхъ Стара-планинж, съзиданъ отъ него при едни студени и бистри извори, дѣ бѣше приминѣлъ по голѣмая чясть живота си, игумень на тои-зи манастирь, почитаемъ не само отъ околешния Българи, кои го имахж кату единъ сжщи отецъ и надъ коихъ онъ имаше неогранично влияние, нѣ и отъ сички тѣ други българи кои духождахж тамо на поклонение, тия сички тѣ не можахж да излѣзжтъ отъ глава му и тои виждаше себе падналъ въ едно наи-голѣмо злочестие. А наи-главно е чи негова та съвестъ непрѣстанно го гризѣше и не можаше даже и да спи! Тои си думаше чясто въ себѣ си: какъ азъ въ стари години да станж католикъ! какъвъ отговоръ ще давамъ богу! Папа та и кардинали тѣ насъни го гонѣхж кату едни страшни злотворници Вѣщици и тжи онъ нѣмаше никакво спокоиствие, ни тѣлестно ни душевно!

Дѣдо Иосифъ ся находдеше въ това жалостно състояние, а агенти тѣ на пропагандж тж полагаха сичкж тж си дѣятел-ность, чрѣзъ органа си кого издавахж въ Санъ-Бенедето въ

Цариградъ и чрѣзъ скитници тѣ си коихъ бѣхъ пустили по сичкъ България и кои повѣчъ бѣха емигранти Поляци, растржбѣючи чи сичко вѣки е свършено и чи за малко врѣмя не ще остани Българинъ кои да не влѣзи въ кошарж тж на святи Петровии намѣстникъ!

Комитетъ новъ ся състави въ Парисъ, подъ имя то Б ъ л г а р о к а т о л и ш к и К о м и т е т ъ, нѣ състоѣщъ ся се отъ емигранти Поляци и отъ нѣкой си побожни отъ ултрамонтенская партия Французи. Работа та пораста, достигна чакъ до Парисъ! Помощи, числа знамянити, ся събирахъ отъ той-зи комитетъ за мечтайни тѣ новообратени въ католилизма три и половина милиона Българи! Народа же български, далѣчъ отъ да ся поколибае въ такива разорителни за народность-тж му мисли, слѣдваше си борбж тж съ гръко-фенерско-то священство и съ нѣколцина отъ отчаяни тѣ и заблждени тѣ Българи, кои подкупени съ количества отъ пропагандж тж бѣха ся прилѣпили при нея и сълѣиствувахъ и. Нѣ тии, за добрж честь българскаго народа, не бѣхъ нѣкои си знамянити и важни лица, щото да можтъ да повлекатъ подире си чясть поне отъ народа. Тии ся състояхъ отъ нѣколко си недобровъзпитани и развратни чловѣци, отъ нѣколко си банкрути (михлюзи) и отъ нѣколко си неопитни млади българчета, какъ то ся намиржтъ такива между сички тѣ народи.

Главни тѣ агенти на пропагандж тж пазѣха строго, да ся неприближи нѣкои си отъ добри тѣ и истински Българи при дѣда Иосифа та да му убърни ума. Нѣ съсъ сичко то това строго пазенье, нѣкои си родолюбци успѣхъ та ся приближиха.

Дѣдо Иосифъ едвамъ дочѣка такова едно нѣщо и тугакъ-си рѣши да побѣгни и зарѣжи католици-тѣ. Подиръ едно размишление, дали въ Сърбия или въ Романия да бѣга, намѣри ся за понеопасно да бѣга въ Русия. Единъ день Дѣдо Иосифъ, кату съблѣчи патришки тѣ си дрѣхи и кату събра сички тѣ папски документи, султански берати и други работи шо имаше, гуди ги въ еднж простж торбж, ублѣчи си старо то калугерско расо, зѣ си тояшкж въ ржкж тж и отиди право въ парахода, кои бѣше готовъ да тръгни за въ Одесж, дѣ и благополучно достигна. Отъ тамъ той написа оправдание си прѣдъ народа, иска прошкж за погрѣшкж тж си и исказа сички тѣ лукавшини съ кои то го бѣхъ измамили

пропагантисти тѣ. Това оправдание ся напечати въ поврѣмяное съчинение „Български Книжици“, кое ся издаваше тогава въ Цариградъ.

Пропаганда та остана замаяна, кату чи бѣ ударена гръмомъ! тичахъ на самъ, тичахъ нататакъ агенти тѣ и да търсятъ Патрика си, нъ той бѣше вѣки далѣчь и неприближимъ за тѣхъ! Слѣдъ малко врѣмя извадихъ едно друго лице, съвсѣмъ непознато отъ Българи тѣ, именемъ Арабаджииски? Нъ смъртоносния ударъ вѣки бѣ даденъ за пропагандж тѣ и Българи тѣ нѣмаше вѣки що да правятъ върху това освѣнъ едно ничтожно прѣзрѣние.

(Отъ пропагандата се оттеглили тогава и нѣколкото младежи, които били близки до нея, в. България спрѣлъ, а самъ Д. Цанковъ, „първи двигателъ на тая злочестъ пропагандж“, се настанилъ на турска служба въ Свищовъ, гдето — споредъ Раковски — шпиониралъ българитѣ и вършалъ предателства. „Такавъ биде конца на исуитская пропагандж въ България“.

Между това българскитѣ пълномощни представители въ Цариградъ, вмѣсто да постоянствуватъ за искането на народа — независимо свещеночаліе, пристанали да се образува една смѣсена комисија отъ българи и гърци, та да се изравни спорътъ. Съставили се нѣколко проекта отъ дветѣ страни, и върху единъ отъ тѣхъ, по одобрението на Али-паша, министъръ на външнитѣ дѣла, се почнали преговори. Заседанията повели къмъ безкрайни прения безъ никакъвъ резултатъ, тъй като ловкитъ Али-паша явно лѣстѣлъ българитѣ, а тайно си плетѣлъ кошника съ фанариотитѣ. Най-сетне захванало да се вдига глухъ ропотъ по цѣла България противъ представителитѣ въ Цариградъ — едно за тѣхната мудностъ, а друго за превишаване на пълномощията и уговаряне поширока програма за преговори съ гърцитѣ, извънъ възобновата на българската духовна иерархия. И намѣсто да си дадатъ оставкитѣ, тѣзи пълномощници взели да пѣятъ чрѣзъ вестника си „стари пѣсни, кои други прѣди него, подкупени отъ фенерская патриаршия. пѣяхъ чи Българитѣ ушь нѣмали приготвени и учени челоувѣци за свещеночалници и такива други клевети!“ Посещението на тѣзи пълномощници у фенерския патриархъ засилило недовѣрието къмъ тѣхъ, и всички подозирали, че постѣпката имъ „не е чиста.“

Раковски излага подробно случката въ гр. Русе, гдето пашата накаралъ българския свещеникъ да се подчини на гръцкия владика, но народътъ не позволилъ това и направилъ шумна манифестация. После той минува на въпроситѣ: какво трѣба да се прави по-нататкъ и отъ кого трѣба да се очаква помощъ въ борбата противъ Фенеръ? На тѣхъ той отговаря „съ онова исто българско чистосърдечие, съ онии исти народенъ гласъ, кои всѣкоги е между вамъ трѣбилъ истинния народни ползи, истинния пжть кого трѣбва да слѣдвате, да би дошло до едно сходно днешному вѣку развитие, а чрѣзь него до ваше старо величие и славъ.“ Раковски съветва: да не се допуска отново въдворяването на гръко-фенерското духовенство въ България, защото ще почне старото гонение и предателство, стариятъ раздоръ и развратъ. „За васъ нѣма вѣки народностъ, нѣма вѣки нѣравствеиъ живогъ, ако допустите такъжъ еднъ вагабонскъ гръцкъ зганъ и такова едно ново наводнение панелинизма надъ васъ си!“ И Раковски излага историята на омразата между българи и гърци още отъ най-стари времена, характеризувайки древнитѣ гърци като разбойници, развратници и шовинисти, които искали да елинизуватъ всички варвари. Съ цитати отъ Платонивия Кратилъ, Ксенофона и речника на Скарлатъ Византийски отъ 1852 г. доказва, че елинската народностъ и елинскиятъ езикъ били примѣсени съ много чужди елементи, поради което нѣмало тукъ нито основание за гордостъ нито сила за независимостъ. Изложилъ завладяването на Гърция отъ римлянитѣ и увеждането на християнството, той цитува мѣста отъ Amédée Thierry, Histoire des fils d'Attila, за да покаже, че Константинъ Великий билъ славянинъ отъ Нишъ, и очертава борбата за надмощие между византийския патриархъ и римския папа. Отслабень Римъ, гърцитѣ обърнали погледъ къмъ българитѣ, за да водятъ съ тѣхъ разорителни войни, догде ги завладѣятъ и догде унищожатъ народността имъ. Но надеждата имъ за покорение и еленизация могла да се смѣта, въпрѣки всички усилия, осуетена — както признавалъ това и гръцкиятъ историкъ К. Папаригопуло.)

Най-близки задачи на българския народъ

Отъ казани тѣ и изложени тѣ до сега нека всѣкъ благодаразумень Българинъ види и узнай, отъ дѣ происходитъ тая гръцка умраза и гонение противъ насъ, каквж цѣль имжть гръци тѣ и какви срѣдства сж употрѣблѣвали и употрѣблѣвжтъ днесъ да би могли да я достигжтъ. Това не е друго освѣнъ едно вѣчно общенародно и наслѣдствено гръцко съзаклетие противъ насъ Българи тѣ, да гонятъ и унищжтъ нашж тж милж народность, да бл могли, на той-зи начинъ, да увеличатъ и укрѣпятъ своятж си.

Що ся изисква сега отъ нашж стрнж да противоположимъ на тия наши непримирими и вѣчни враждебници? Отговоръ на той-зи въпросъ е твърдѣ лесенъ и всѣкому Българину по воля и по сърдце, а прѣдъ цѣлаго свѣта праведенъ: Да ся бранимъ братя съ сички тѣ възможни срѣдства и жьртви. А тя наша отбрана друго по-силно оржие не може има освѣнъ слѣдния:

а!) Разпространение то на българский ни языкъ на сѣкалѣ дѣ живѣять Българи чрѣзь чъркви, частни и народни училища и читалища чрѣзь списания на языка ни и чрѣзь непрѣстанни о народности ни проповѣди.

б!) Вдхновение то въ сърдца та на млади тѣ любовь тж камъ наукж тж и образование то, подпомагание чястно и общо ускждяющимъ срѣдства за изучване то, а най-паче подиръ окончавание ти имъ науки тѣ, поддържание да би могли да ся занимавжтъ въ книжовное поприще и принесжтъ полза роду ни.

А най главн е и най-важное: възобновление то народнаго ни священоначалничества и конечно то прикжснование на всѣко сношение съ гръцко то въ общѣ священство, безъ измѣнение прадѣднаго ни вѣройсповѣдания; понеже и най-малкое промянение, въ положение то въ което ся находи днѣсь народа ни, ще докара жалостно то и печално то разорение възживившия ся ни народности.

Вѣроизповѣднии ни въпросъ е днѣсь за насъ най-голѣмо то дѣло, кое то трѣбва да занимава всѣкого Българина и да натяжава на него не само кату една отъ най-святи тѣ му длжности, нъ кату единъ въпросъ отъ кого зависи смъртъ та

или живота Българския народности. Отъ подобнж дължность подбудени, написахме настоящая книгж, изложивши въ кратцѣ главни тѣ чърти того въпросъ начяла течения му до сегашно то му положение и обящавши да покажимъ срѣдства та кои то трѣбва да употрѣбимъ, за рѣшението му.

Тия же срѣдства зависвжтъ отъ насъ Българи тѣ, а не отъ друго. Ние трѣбва да ся съгласимъ въ едно общо мнѣние и дѣйстие, трѣба да изпждимъ отъ сички тѣ мѣста Българий остали тѣ гръцки калугери въ общѣ и да постоянствуваме на наше то праведно исканье т. е. на въобновление то народнаго ни священоначалничьства. Ако постжпимъ на той зи начинъ, нѣка всѣкъ бжди увѣренъ чи щѣмъ доби непрѣменно нашето исканье! А колкото за Отоманско то правитьлство чи не можи, и ако да иши, силомъ да ся вмѣсва въ той-зи нашъ вѣроизповѣденъ въпросъ, то отъ досегашно то му поведение вярху тойзи прѣдмѣтъ, всѣкъ видѣ и е уверенъ на това.

При томъ прибавяме чи не трѣба вѣки народа да чѣка нищо добро отъ прѣдставители тѣ, понеже тѣхното поведение ги показа вѣки явно чи тии не били народни чѣловѣци, нито сж мислили за народното добро. Тии сж споразумѣхж съ гръко-фенерци тѣ и издадохж народни тѣ ни ентереси, нѣ по нѣкакво си убѣждение, нѣ подкупени чисто отъ тѣхъ и отъ покровители тѣ имъ православни, кои ишжтъ на всѣкъ начинъ и да ся удържи върховная власть православия надъ всички тѣ православни на турско то царство, въ лице то гръко-фенерскаго патрика, защото тѣмъ тжй иди добрѣ и износи на политикж-тж имъ, коя то сж имали и имжтъ до сега на Вьстокъ.

VII

Документи по възстанието

(1861—1867)

1

Планъ за освобождението на България

Съставенъ въ Българдъ, къмъ края на 1861 г., когато се очаквало да избухне война между Сърбия и Турция. Оригиналътъ, подъ заглавие „Планъ“, се пази въ архива на Раковски. — Ив. П. Адженовъ, Записки отъ живота на Р. свит. III А, 33 нт., печата единъ по-пълненъ текстъ, „Планъ за освобождение Българий“, нова редакция, подписанъ отъ 25 ноемврий, която не се намѣри въ архива на Раковски и която при това е издадена доста неточно. Отъ нея даваме подъ черта по-важнитѣ добавки и отклонения.

Народний духъ на всѣкадѣ е приготвенъ за въстание противъ Турковъ. На това ся отдавна работило, а особито тая последня годинж. Приготовление ся е състояло въ томъ, всѣки да си купува оржжие, баруть и куршумъ до колко му е било възможно. Освенъ едно чясть Видинское окржжие, що нѣмжтъ оржжие, въ остали окржжия почти на пять единъ имжтъ, а по нѣкои си мѣста и сички. Тии окржжия край Дунава сж' следния.¹ Свищовъ, Рухчукъ, Силиста, Тулня и Варна на Чърно Море. А по вжтрѣшность, Врацж, Севлиево, Ловчя, Троянь, Габрово, Търново, Шумень, Разградъ Тия мѣста сж' отъ тая стрънж Балкана. А отъ другая стрънж Балкана сж', кату ся започни отъ Чърно Море отъ Ахило и Бургасъ се по край Старж планинж слѣдня главни гра-

¹ Въ новата редакция следватъ най-напредъ градоветѣ Видинъ, Ломъ и Никополъ; по-нат., следъ „А по вжтрѣшность“, е добавено още „покрай тая странж Балкана и вжтрѣ сж слѣдня.“

лица. Айтось, Карнобатъ, Ямболъ, Сливенъ, Казанлъкъ, Шипка, Габрово, Калоферъ, Карлово, Сопутъ, Коприщица, Клисурса, Самоковъ, София,¹ и проч. Въ Тракия же Филиппополъ, Стара и Нова Загора, Чирпанъ и проч. кои съставятъ близо до 500 села² Български.

По главни тѣ тия³ градове ся сж' съставили тайни комитети, кои разпро(стра)нѣвжтъ между народу за това въстание чи на пролѣтъ ще стане непрѣменно и сички чѣкжтъ първий синялъ да имъ ся даде. Движението може да стане съ успѣхъ на слѣдний начинъ. Единъ добръ орженъ полкъ, отъ 1000 добри избрани и укървавени въ бой люди,⁴ съ два горски топа, съ 4 тобуши и 4 трѣби и съ два хирурга и сто конници, да ся впусни тайно прѣзъ Княжевецъ въ Балканский хрѣптъ и да маршира по Балкана право за Търново, кату ся дадѣ синяла на всѣкадѣ да ся дигжтъ, съ еднж прокламация или съ други нѣкой си знакъ, да присѣкжтъ телеграфи тѣ, и да затворятъ пжтица та на пощи тѣ. По той-зи хрѣптъ, до Черно то море балкана е заселенъ почти се отъ Българи, и твърдѣ малко турски или смѣсени села ся находждтъ. Нигдѣ нѣма крепость по тия мѣста, ни то нѣкои си пунктъ е завардинъ отъ рядовно и нерядовно турско войнство. Нѣколко билюкъ башии съ по 10 или по 20 чьловѣци ся скитатъ по тѣхъ да ги управлятъ и да събиржтъ даждие и проч. Първи градъ що иди на той-зи пжтъ е⁵ Враца подъ Балкана, безъ крепость и 18 часа далѣчь отъ Видинъ, кои трѣба непременно да ся привзѣми.

Тая чета ще слѣдова се изъ Балкана, кату подига на оржие сички тѣ села и ся умножава всѣка минута. А битки ще има съ селци турци, кои сж' убѣднѣли до крайность. Догдѣ достигни до Търново, дѣ само 800 низама има, и крепость нѣма, ще има най-малко 150 хиляди на кракъ мжжие,

¹ Въ новата редакция още: „Златица, Пердопъ, Пазарджикъ, Габровецъ (Балкански пасажъ), Рила, Жумая, Вѣтрень, Ихтиманъ, Вакарель.“

² Въ новата редакция: „повече отъ 700 села.“

³ Въ новата редакция: „По най-више отъ тия главни.“

⁴ Въ новата редакция: „отъ 1200 людие, отъ коихъ 100 да бжджтъ конници и 100 артилеристи.“

⁵ Въ новата редакция: „що иди на срѣщж кату ся трѣгни по тойзи хрѣптъ отъ Княжевиць.“

отъ коихъ 40 хиляди въоръжени.¹ А кату успѣе да продирѣ до Черно то море, и подигне сички тѣ срѣдъ Балкански села, и ония що сж' въ подножие то и отъ двѣ тѣ стрѣни на Балкана, броятъ на подигнати ти ще ся качи и до 500 хиляди мжжие, тогава навѣрно можтъ ся брои сто хиляди пушки за бои.

Въстание то споредъ умножение то си ще ся разпростира и ще състави планове тѣ на битки ти съ турци тѣ. Нѣ главно то правило ще бжди хандушки горски боюве. Колко то турци по села та и по градове тѣ ся приладжтъ, ще имъ ся зѣми оржие то, и ще имъ ся респектува чѣсть, вѣрж и имотъ, а колкото стоятъ противни ще ся избивжтъ за примѣръ на други тѣ. Главно то² управление на сички тѣ въздигнати мѣста ще ся дава отъ той-зи полкъ, кой отъ сегашни тѣ граници Сърбий, кату трѣгни, първа му грижа ще бжди да има задыстражие добро, и да държи непрѣстатно сношение съ Сърбское главно управление отъ кое ще зависи, кату състави една времена поща, до колко то му допуща мѣсто то и време то. То ще си състави и временно правление отъ най-достойни и опитни людие.

Той-зи полкъ шомъ ся впусти въ Балкана, главна та му работа щѣ бжди това

1) Да си състави едно врѣменно управление.³

Да бърза колко можи единъ день по-скоро да стигни въ Търново.⁴

2) Да засѣче и развали сички ти главни Балкански пасажи.

3) Ще държи непрекъснати сношения съ Сърбско то Върх. Правитѣлство, кату състави една временна поща до колко то му допуща мѣсто то и време то.

¹ Въ новата редакция: 100 и 30 хиляди „добрѣ въоръжени т. е. съ пушкж, пишовъ и ятаганъ, а топове ще има осемъ, зети отъ Ту; цитѣ.“

² Отъ тукъ нат., 8 реда, до думитѣ „опитни людие“ включ., е зачертано въ ръкописа отъ самия Раковски.

³ Тая точка е вмѣзната допълнително, край първоначалната точка 1: „Да бърза“ и пр. Въ новата ред. е добавено „и военни по нуждитѣ законъ“.

⁴ Въ новата редакция тая точка е замѣнена съ 5: „Да състави...“ и допълнена после съ точка 3.: „Една елементарна военна експедиция...“

4) Кату достигни и завладѣй Търново, да испрати едно отдѣлѣние да освои Свищовъ и ди си отвори сношение съ Влашко.¹

5) Военний врѣменъ рядъ ще бжди, войводи, тысящници стоници и педесятници.

6) Колко то турци ся покорятъ.²

Турски крѣпости има край Дунава само 4. Видинъ, Рухчукъ, Силистра и Варна на Чърно го море. А на вжтрѣ има двѣ. Бѣлиградчикъ при Видинъ, нѣ ничтожна, и въ Шуменъ, коя е по новии крои и доста добрѣ завардена. Нѣ тѣ отъ Балкана ся зѣма лесно. Отъ тия крѣпости, само въ Видинъ има повише войнство, до 5—6 хиляди воини, а въ други тѣ по-малко,³ нѣ отъ никоя крѣпость не можи ся дигна рядовное войнство, да остави пункта си и да доди въ непристѣпнии Балканъ. Въ Нишъ тоже крѣпость и малко за сега войнство.⁴ Въ София има до 150. души, нѣ и тия не могжтъ доди въ Балканъ. Турско то правитѣлство до дѣ състави и управи въ Балкана само десять хиляди воини, трѣба най-малко да минать два мѣсеца, нѣ той-зи полкъ съ 15 дни ще стигни въ Търново, а за мѣсець сичкия Балканъ ще бжди подигнжтъ, и Сищовъ на Дунава усвоенъ. Отъ Македония помощъ турци не могжтъ доиди, ни ти Арнаути, зашто то и тамошни ти мѣста сж, разбудени и нѣщжтъ остана мирни.

Щомъ ся появи такава нѣщо, отъ Влашко ще доиджтъ нѣколко легиона Българи, съ добри офицери, които сж' днѣсь въ службж Влашкж. А отъ Гръция има да доджтъ много

¹ Допълнено после въ новата редакция: „Сищовъ нѣма никаква крѣпость нито войнство Турско, а християнитѣ въ града и по селата ся десять пжти повечѣ отъ Турцитѣ.“

² Тая точка е въ новата редакция развита така: „Да издадѣ прокламации на Турски и Български языкъ, за Турцитѣ ако колятъ Християнитѣ, по селата, колкого села Турски паднжтъ въ ржцѣ немилостиво ще са исколятъ и изгорятъ и чи който Турчинъ сж предаде и положи доду оржие, ще му сж респектувж вѣрж, честь и имотъ, а който ся съпротиви ще изгуби главж и все.“

³ Въ новата редакция: „нѣма повѣчь отъ 1000 или 1500 война.“

⁴ Въ новата редакция: „Въ София и Нишъ може да има, на двѣтѣ мѣста не повѣчь отъ 4 хиляди войска турскж.“

Българи, кои сж' тоже тамъ въ службж и ся произвѣстени, и синяла¹ може лесно да имъ се даде.

Сички ти волентери кои служихж въ послѣдния бой въ Руссия и две години сж' ексерсирахж² въ военно искусство, чясть сж' разпръснжти по България, а чясть ся въ Влашко и на първи синялъ сж' готови.³

Нѣколко хайдутски чети тоже ся произвѣстени и тии първи ще ся найджтъ въ Балкана.

2

Позивъ къмъ българитѣ за възстание

Съставенъ въ Бѣлградъ къмъ срѣдата на 1862 г., слѣдъ образуване на българската легия и въ очакване да избухне война между Сърбия и Турция. Отлиотографиранъ, този позивъ е трѣбвало да се прѣсне между сънародницитѣ при навлизане на легията въ българскитѣ предѣли. Печатанъ е той най-напрѣдъ въ II. изд. на Българскитѣ хайдутти, 38. Тукъ възпроизвеждаме позива, запазенъ въ архива на

¹ Сигналь, знакъ.

² Обучаваха.

³ Въ новата редакция тоя пасажъ е промѣненъ тѣй — и следъ него краятъ, който липсува въ запазенія ржкопись:

„Сичкитѣ волентери Българи кои въ 1854 год. бѣхж съставили Българския легионъ и сж добрѣ ексерсирахж въ военное искусство или чясть има въ България сега, и чясть въ Влашко, сички ще ся заловягъ отъ оржжия на първо движение.

Нѣколко хайдутски главатары и чети имъ ся произвѣстени вѣки, това лѣто и тии първи ще ся найджтъ по Балкана.

Сърбское Високо правителство само дозволение да даде и да снабди тойзи полкъ съ баруть и олово, та за съставянье то му тукъ въ Сърбия, то можи да бжди съ най-голѣмж лѣснинж и да бжди готовъ до Марта за марширанѣ. Сичка тая възможна тайность, хитрость ще ся употрѣби да не би нищо да ся узнай отъ неприятелитѣ додѣ доди назначения чясть да сж подигни.

Тойзи планъ въ направлението си, толкова йеще по-много ще ся подпомогни и успѣха му ще бжди неизбѣженъ, ако Високото Сърбско правителство отправи едно отдѣление къмъ Нишъ и къмъ Видинъ да забави турскитѣ войски.

Само трѣба отъ сега да сж работи дѣятелно на това, и да ся приготватъ незабавно нѣколко главни офицери Българи изъ Влашко.“

Раковски. — Че „народниятъ войвода“ се е разочаровалъ скоро и не е мислилъ вече да пръска прокламацията си, показва писмото му до Панайотъ Хитовъ слѣдъ помириенето на Сърбия съ Турция. „Ако не сте са подигнале“, нарежда Раковски до приятеля си, „то пазете се да се не побуни нѣкой градъ или нѣкое село, защото изъ Сърбия нѣма нищо да бжде.“ П. Хитовъ, Моето пътуване по Стара-планина. Букурещъ 1872, 36.

Мили братя Българи!

Время доиде вѣки и ние да съкрушимъ тяшко то иго на наши тѣ мжители невѣрни Турци! Що е нашъ животъ въ това безчъстно робство? Не е ли всегдашна тяшка тягота? Коя милж добринж имаме подъ това люто османско владѣние? По добрѣ, братя, една сладка маломинутна за свобода см ртъ, а нѣ дълговѣченъ рабски животъ подъ тия безчеловѣчни Турски мжки!

Ставайте, братя, на оржие мало и голѣмо за нашж тж милж свободж и независимостъ! Турско то царство вѣки пропадва. Тии сж вѣки изгубили военни духъ, тии сж ся вдали въ разслабж и разкошность, тии сж осиромашели и уголѣли; нѣмжтъ вѣки срьбро и злато: тѣхно то число сравнитѣлно съ насъ е ничтожно; тии не можтъ въ еднж нуждж да съсрѣдоточжтъ на едно мѣсто значително число воинства. Примѣръ да бжде намъ Ерцеговска та и Чърногорска та война, дѣ нищо не можтъ да сторжтъ толкова время! Що стоиме Българи! За коги чѣкаме? Европа и цѣлъ просвѣщенъ свѣтъ сж разположени да съдѣйствувжтъ за нашж тж свободж, нѣ трѣба ние да почнимъ и да покажимъ чи сме вѣистинж достойни за свободж. Трѣба да покажимъ чи въ нашитѣ жили тече йеще старо Българска юнашка кръвь и чи мжители тѣ нѣсж я съвсѣмъ испили! Турци сами проповѣджтъ явно падание си и готвжтъ ся отъ първи ударъ да бѣгжтъ въ Азия.

Единъ всеобщи и силенъ ударъ ще реши нашж тж славнж бждушность, кату разгони и истрѣби мръсни тѣ кръвници мусулмани отъ наши тѣ прѣдѣли! До коги, братя, вѣки да търпимъ безчестие, грабитѣлства, убийства и тяшки угнятения отъ Турскж тж звѣрскж невѣрность? Ето весь Балкански

полуостровъ въ огнь запаленъ. Наши тѣ Единородни и Единовѣрни братя и съсѣди храбри Чърногорци и Сърби, сички на оржие храбро и побѣдоносно биятъ, сѣкжтъ и трѣбятъ общия неприѣтель, старъ кръвникъ турчинъ! Може ли да бжди и за насъ по-добро друго благоврѣме отъ това? Нека никой не мисли чи свободж ся добива безъ кръвь и безъ скжпоцѣннж жъртвж! Нека никой не чѣка отъ другиго да го освободи. Наша та свобода отъ насъ зависи! Нека всѣки запиши дълбоко въ сърдце то си за святж възторгнж рѣчь — свобода или смъртъ и съ пламенъ мечъ да върви въ бойно то поле подъ знамяна на непобѣдимия Български Левъ; а Божя всесилна дѣсница намъ ще помогни!

1-го Августа 1862.

Народний войвода

Г. С. Раковский

3

Законъ за народнитѣ горски чети

Съставенъ отъ Раковски въ Букурешъ, съ дата 1 януарий 1867 г. Този законъ иска да постави организацията на българскитѣ хайдути на по-здрави начала, и той наистина служи за ржководство на войводи като Панайотъ Хитовъ, Хаджи Димитъръ, Стефанъ Караджа и Филипъ Тстю, които минуватъ съ чети въ България. „Условихме се (съ Тотю), пише П. Хитовъ, Моето пжтуване, 89, да ходиме подъ една команда, да си напишеме законъ... Покойни Раковски ни написа единъ малакъ законъ и научи ни какъ да работиме, за да имаме по-добаръ успѣхъ.“ Отъ срещата си съ Раковски въ 1866 г., гдето билъ четенъ и „привремениятъ законъ“, Ф. Тотю излиза съ единъ бунтовнишки идеалъ, който разширява предишното частично отмѣщение, и съ решение да поведе хайдушка чета, която да бжде протестъ съ оржие предъ цѣль свѣтъ и доказъ, че българскиятъ народъ е зрѣлъ за свобода. Срв. Ф. С. Симидовъ, Прочутия Ф.-Тотю войвода II, 1900, 286, 360. Вж. и Хр. Македонски, Записки, 1896, 28; Б. Пеневъ, Г. С. Раковски, 1917, 118. —

Оригиналътъ, по който печатаме тукъ, се пази въ Архива на Раковски. Изданието у Ив. Адженовъ, Записки отъ живота на Р. III, 41 нт., предава една малко допълнена редакция, но не е точно.

Привременъ законъ за народнитѣ горски чети за 1867. лѣто

Върховно то народно Българско тайно гражданско началство, кое то ся състои, за тая годинж, отъ седемъ лица: отъ прѣдсѣдателя, подпрѣсѣдателя и отъ пять върховни свѣтника, въ събрание то си, подирь едно дълго и зрѣло размисление рѣшава и издава слѣднии законъ:

1-о Народни тѣ горски чети имжть да се прѣдвожджть и управлявжть всѣка една отъ одного прѣдводителя подь имя то Войвода и отъ одного знамянохца (байряктаря), кой то ште бжди подь заповѣсть тж на Войводж тж.

2-о Войводи тѣ ште ся дѣлятъ на три стжпена, т. е. тии ште бжджть първостжпени, второстжпени и третостжпени; тжй сжшто и знамянохци тѣ имъ.

3-о Първостжпени тѣ и второстжпени тѣ Войводи штжть ся назначава отъ Върховно то Народно Началство; а трѣтостжпени тѣ, какъ то и знамянохци тѣ штжть ся назначава отъ главнога войвода, кату подь управление то штжть ся подложени сички тѣ чети, кои то штжть ся оправи за 1867 г. въ Старж-Планинж и другадѣ до дѣ то борави негова та власть.

4-о Всѣкъ първостжпенъ и второстжпенъ войвода, е длженъ да събере и състави своя тж дружинж,¹ кату ги закълне и имъ прѣдложи слѣдни тѣ святи обязанности:

¹ Текстътъ у Адженовъ вмѣква тукъ съдържанието на точка 5. по-долу, която допълня така: „като направи единъ рядовенъ списъкъ: Първо на мѣсторождението имъ, на възрастжтж имъ, на истинното имъ имя и прѣзвима, женени ли сж или нѣ и на сичкитѣ тѣлѣсни чѣрти отъ личностжтж имъ; Второ да ги приглѣда и придири добрѣ: какви книжа и записки имжть отгорѣ си и по колко пари. Третьо да ги съблече и приглѣда, има ли болни въ тѣхъ отъ свѣтовни болести, които тутакси ще изключва, и да не би нѣкои си обрѣзанъ (сюнетлия) мухамеданецъ ся вмжкнжлъ между имъ; това ще се испълнява отъ Войводитѣ не само тука нѣ и на всѣкадѣ когато ся съставятъ четитѣ

— Кой то има желание да постъпи доброволно въ народни тѣ горски чети трѣба да ся съ клѣтвж откажи. 1-о отъ пиянство; 2-о отъ лъжя; 3-о отъ кражбж между дружинж тж; 4-о отъ курварство; 5-о да бжди на сичко послушливъ на Войводж тж и на знамянохца си; 6-о да не причини никакво си несъгласие чрѣзь раздорни клюки и клевети между дружинж тж; 7-о да не можи на никакъв начинъ да ся отдѣли отъ четж тж до дѣ то не ги разпусни Войвода та; 8-о да ся задоволи на оная заплатж коя то ште намѣри за добро да му даде Войвода тж. —

Кой то приѣмни сички тѣ тия условия и ся обвържи съ прописанж тж клѣтвж за пълно то имъ съхранение, само той можи да бжди приѣмнжтъ въ народни тѣ чети; иначе никой никакъ не ште ся приѣма. А ако ли же нѣкой си приѣмни съ клѣтвж тия обязанности и ся съпричисли въ народни тѣ горски чети, а отъ послѣ пристъпи еднж само отъ тия святи обязанности, въ такъвъ случай Войвода та ведно съ знамянохца имжтъ пълнж власть да го накажатъ тутакъ-си съ смъртъ, кату го обличятъ и докажатъ прѣдъ сичкж тж дужинж. Ако ли той, подирь пристъпление то си, успѣе да отбѣгни ненаказанъ отъ Войводж тж и отъ знамянохца си, тогава войвода та, чрѣзь срѣдства та кои то располага, длженъ е да изяви тутакъ-си на други тѣ чети, кои то сж длжни да употребятъ обшто сички тѣ възможни срѣдства, да го накажатъ смъртия. Ако ли же и отъ тѣхъ сички тѣ отбѣгни ненаказанъ, тогава остава тая грижа на Върховно то Народно Началство да изпълни свята си длжностъ.

5-о Всѣкъ Войводи е длженъ да има списакъ рядовенъ на четж тж коя то прѣдвожда, т. е. мѣсторождение то му, истинно то му имя и прѣзимя, възрастъ та му, жененъ ли е или нѣ, какъ то и сички тѣ черти на личность тж му.

6-о Ни единъ инородецъ и иновѣрецъ неште ся приѣма, подѣ никакъвъ начинъ, въ народни тѣ български горски чети за тая годинж.

7-о Първостъпени тѣ Войводи имжтъ власть и право да съставятъ нови чети въ гори тѣ и да имъ назначавж(тъ) Войводи трѣтостъпенаго чина, кату ги подложятъ подѣ прописанж тж клѣтвж и подѣ настоящему закону.

8-о Сички тѣ войводи сж длжни да слѣдовжтъ направления та и наставления та кои то ште имъ дава Главнии

Войвода, кому подъ главно то управление сички тии ште бжджть.

9-о Върховно то Народно Началство ште обуружи сички тѣ чети и ште имъ набави сички тѣ нуждни потрѣбности за похода имъ; какъ то ште имъ улесни хода и минуванье то за въ Старж-планинж и обратно; при томъ ште ся стараи и грижи за тѣхно то безопасно зимовиште.

10-о Коя то друга чета българи би ся появила въ Старж-планинж, ако тя не покажи знака и лузинкж тж, коя то ште ся раздаде на народни тѣ горски чети отъ Главнаго Войвода и ако тая друга чета не приемни да ся подложи подъ настояштии Законъ, всѣка отъ народни тѣ горски чети е длъжна да я удари и разбие; ¹ а турски тѣ чети въ обштѣ ся удрятъ и разбивжть до истрѣбление.

11-о Войводи тѣ имжть пълна власть да казнятъ смъртия всѣко придатѣлско пристжпление, било сторено отъ дружинж тж на горски тѣ народни чети, било въ обштѣ отъ кого и да е другиго българина.

12-о Главнии Войвода е длъженъ да държи неприкжснати приписки съ Върховно то Народно Началство и да дава отчетъ на всички тѣ си движения и дѣла въ похода си, какъ то и въ врѣмя потрѣби и нужди да испроважда незабавно нарочно чьловѣци, чрѣзъ срѣдства та кои то онъ по особни тѣ наставления разполага.

13-о Въ случай смърти (не дай Боже!) Главнаго Войводи, второстжпении първи войвода ште постжпи на негово мѣсто и ште слѣдова сжштѣи ходъ на дѣла та, коихъ то е слѣдовалъ онъ. На мѣсто же второсжпенаго войвода ште постжпи знамяносеца бившаго Главнаго Войвода; а знамяносеца второстжпенаго войвода ште бжди знамяносецъ Главнаго Войвода. Ако ли ся прилучи смъртъ второстжпенуому Войводу, тогава Главнии Войвода ште постави на негово мѣсто своего знамяноохца, а знамяноохца второстжпенаго войводи ште

¹ У Адженовъ тая точка става 16. Тя е допълнена въ начало: „сички тукашни чети“, и въ края: „и грижи не само за . . . зимовище, нъ и за новосъставенитѣ отъ тамо чети“.

² У Адженовъ допълнено: „Ако ли не сполучятъ да я разбиятъ длъжни сж да извѣстйявжтъ вѣрнитѣ Българи жители да я и тия прѣслѣдовжтъ кату еднж ненероднж и разбоиническа четж.“

постави себѣ знамянохца; на негово же мѣсто ште наряди най-достойнаго момка отъ между дружинѣ тѣ. Ако ли ся прилучи смърть трѣтостпени войвода, какъ то има власть изъ ново да ги съставятъ и назначаватъ, тѣ и въ такъвъ случаи ште имѣтъ сѣштѣ тѣ власть. Нѣ въ такъвъ случаи прописаната клѣтва трѣба да ся подновѣва.¹

14-о Никой Войвода не можи да си върни назадъ до дѣ ся не срѣшни съ Главни Войвода и до дѣ ся не споразумѣятъ съ него за обратно то миниванье.

15-о Сички тѣ Войводи сѣ длѣжни до първи позивъ Главнаго Войвода да притичятъ незабавно на онова срѣдоточие дѣ то ги онѣ призове. Ако ли нѣкои си не послуша той-зи позивъ и не доиди тутакъ-си тамо, таковий ште ся смарта за народенъ прдатель и ште ся казни смъртия.

16-о Ако нѣкои си отъ дружинѣ тѣ дигни рѣкѣ противъ Войводѣ тѣ или противъ знамянохца или противъ и кого да е отъ четѣ тѣ, сички съгласно сѣ длѣжни да го накажатъ тутакъ-си смъртия. —

Смъртѣ тѣ Клѣтва

Обряда на смъртѣ тѣ клѣтвѣ, съ коя то ште ся кълнатъ постѣпвающи тѣ въ народни тѣ горски чети момци, е следни: Ште ся поставя единъ столъ или друго извишено нѣшто, спорядъ мѣсто то и врѣмя то, камъ истокъ слънца прѣдъ кого ште ся исправи бждоштий да ся кълне, гледающтъ камъ истокъ; на стола ште ся полага отъ дѣснѣ стрѣнѣ кръсть, а отъ лѣвѣ святое Благовѣствување (евангелие), отъ дѣснѣ же и отъ лѣвѣ стрѣнѣ кълнаштаго ся ште стоятъ двама войводи или двама знаменохци или двама избрани момци отъ дружинѣ тѣ съ голи ножове склучени надъ главѣ му, дѣснѣ му рѣка ште бжди положена на кръста, а лѣвая му на святое Благовѣствување; а едно трѣтьо лице, стояшто прѣдъ него, ште чѣте велегласно клѣтва та и кълнающтий я изговаря рѣчь по рѣчь:

¹ У Адженовъ още: „Ако ли Главни Войвода ся находитъ далѣчь въ такиви случаи, тогава дружината чрѣзь общо съгласие т. е. чрѣзь вишегласие ще избере себѣ временнаго Войвода отъ помежду си, додѣто ся срѣщнатъ съ главни Войвода и го онѣ одобри.“

— Заклѣвамъ ся днѣсь ^к прѣдъ Бога на чѣстний кръсть и на свято то Благовѣствованіе чи штж у държя сичкитѣ святи обвѣзаности които ми ся съобщихж и четохж въ закона. Свѣтлото слънце нека ми бжди свидѣтель, а храбритѣ юнаци съ остритѣ си ножеве да бжджть мои казнители въ мое то пристѣпление. —

Кату ся испълни той-зи обрядъ, заклѣвший ся ште ся прикрѣсти три пѣти и ште цѣлуни чѣстний кръсть и свято Благовѣстованіе, а свидѣтели тѣ на клѣтвж тж му штж го поздрави брадски и штжть го причисли въ народнитѣ горски чети. —

1867. Голѣмъ-Сѣчко. I.

VIII

Писма на Раковски

1

Литературни и научни планове

До Ив. Кишелски, Москва

3 май 1858, Одеса

Любезний ми съотечествениче [Г. Юв. Кишелски!

Ваше отъ 22 прошедшаго мѣсеца получихъ.¹ Нейказана е войстиннж моя радость за братское къ мнѣ ваше съжаление и разположение; благодаря ви сърдечно. Азъ приятелю, страдахъ много и еще днѣсь страдая! Нъ сладкое чювство любовродности, кое не зная какъ ся е вкорянило въ мое сърдце, дава ми усърдчение да прѣзираамъ всѣко противно обстоятельство и да слѣдувамъ мое нужно поприще. Нъ виждамъ че отъ днѣнь въ днѣ пропадамъ и изгубвамъ срѣдства, за да мога да свършж, не онова ще желая, нъ онова що можж и ми иди отржки! Сега въ Турско ми е затворенъ вѣки съвсѣмъ пжтъ! Въ Австрия также, а въ послѣдно врѣмя и въ Влашко, Богданско, гдѣ ся трудихъ, и бѣхъ уже успѣлъ да ся състави едно Българско Книжевно Общество, то есть да сж' събиржтъ пенязи (пари), за да ся обдържи учрьдничество (редакция) българско въ Белгия, коя да издава

¹ Въ това писмо, отъ Петербургъ, Кишелски пише между друго на Раковски: „... ако желашъ любезнейший другъ и соотечественикъ да ся воспользовашъ сасъ сичитѣ права русскаго поданнаго, вмѣстѣ и да ся воспользовашъ сасъ нѣкой си филологически науки, които въ университетъ Московски процвѣтаватъ, то молята напиши ми и азъ колкото мога ще ся постарая за средствата, които ще Ви ся необходими за да живѣете въ Москва... Въ Москва въ кратко время можете да добиете истинно славянско радущие и нанстина ще ся удивите, като ги видите чи сжрцата имъ пламятъ сасъ истинна православна славяно-болгарска лжбовь — Ако доидите въ Москва десять хиляди вжти по голямо добро ше направите нежели да сти въ самата Турция или на друго мѣсто.“

Българскъж Дневницъж, на Францушки и на български языкъ, за да възбуди въпросъ въ цѣлж Европж за нашего бѣднаго народа. Нъ... черна сждбна, коя ся е люто опльчило противо мене, и отъ младости послѣдува, и гони вся моя дѣла съ нѣслѣждение, на мое горко разорение, внезапно разруши мое послѣдно прѣдориѣтие, и едва ся спасихъ въ Русийская Православная Славянска земля. Слава Богу! че ся найдѣ родолюбивий Г. Н. Мироновъ Тошковъ, та мя приѣ у дома си, иначе Богъ зна що щѣхъ да пострадая! Тои родолюбивий вѣстинж българинъ, много мя удѣлжи. За рускоподанство, струва ми ся може лесно да бжди, защото, азъ нѣсьмъ туркоподаникъ, азъ 'сьмъ гръцки поданикъ одавно еще, когда бѣхъ въ Атини, и отъ нѣго врѣмя никоги нѣсьмъ припозналъ турска власть, и съ гръцки пашапорти додохъ тукъ. За това азъ дадохъ прошение, и може бити да ся сполучи. Нъ между тѣмъ азъ ся занимавамъ, и приугоговлявамъ двѣ списания за напечатаніе, коя ми ся обрѣче Г. Н. Мироновъ, да напечати на свое иждивление. Едно е Зборникъ краткъкъ отъ най стария Български пѣсни съ любовна моя обширни замѣчания, исторически, баснословни и за языка български, на всяка пѣсенъ. Тии сж разрядени, на басословни, царски, исторически, любовни, и юнашки, и свадбени, или сватовски пѣсни, На края имамъ приложено, какви условия сж' имали българии съ турци когда сж пропаднжли подъ нихно иго, и какво празление и проч. То ще бжди скоро готово за напечатаніе.

Второ мое списание е подъ насловъ, Иступлений Дервишъ, или, Вѣсточний въпросъ. Тома си прѣдставлямъ азъ еднаго дервиша отъ бекташийская сектж, кой ся разговаря съ двамина французи, кой мждрувжтъ за турское прѣобразуваніе и напрѣдваніе, и ся вайкжтъ за Рашитъ Пашовж напраснж смъртъ. Дервишъ имъ приказва, че той кѣту ся напилъ единъ день хашишъ, и кѣту ся принесаль иа онзи свѣтъ, слушалъ Султанъ Махмуда и Рашита, какъ ся разговаряли за турское прѣобразуваніе и проч. Въ него списание цѣль моя е да докажж главная събития въ Турция, отъ врѣмени Махмуда даже до смърта Рашита, и днѣшное състояніе Турции, фанатишкая и прѣобразовательная партия. Въ заключение казвамъ и мнѣние отъ българскж странж, какъ трѣбва да ся рѣши вѣсточний въпросъ.

Трѣто списание готвя, Българско Беснословие, и четверто Зборникъ отъ Български древности. Тия списания за 6. мѣсеци, ако работа постоянно можтъ бити готови за печатаня. Горский мой Пжтникъ е готовъ напечатанъ въ Новий Садъ, нъ ускжденъ отъ срѣдства за да го откупя, стои тамо нераздаденъ. Само единъ „ексампляръ“ имамъ у мене. Нуждни ми сж' 500. корбонци за него и трѣба да търся срѣдство, нъ щѣли го найдж Богъ знае!

Моя цѣль и мисль е кѣту свѣрша и напечаа тия моя списания и кѣту ся раздаѣ Горский Пжтникъ, да мож да идж въ Белгия да почна да издавамъ Българская Дневницж, и Дунавский Лебедъ. А най-важное че въ Молдавж 'сьмъ откриль нѣколко важни старобългарски древности отъ койхъ само три грамоти зѣхъ, и нѣколко виписки. Нъ главное, кое може да разясни нашж история, не можахъ ни то да припишж, ни то да зѣма нѣщо. То ся нѣколко грамоти, принесени отъ Червеноводж, разваленъ днѣсь градъ, близо до Кади Киои, укржжие Рухчушко, отъ цѣ и Рухчушкии епископъ носи имя Ἀγιος Γεωργίου. Тамъ има и стари монети, и български знамянь (байрякъ). Нъ тии какъ да е нѣщжтъ ми отбѣгна, ако 'сьмъ живъ.

Оъ изложения виждашъ моя мисли кои сж' и че полезно ми е да ся нахождамъ въ Одесж, зашто то и отъ България мога многи нѣща да получавамъ и съ разни лица дописки да имамъ съ Влашко, и Богданско и проч.

Ако ти е възможно за въ Одесж да ми изработишъ нѣщо обдържане, за еднж годинж понѣ, и за Горский Пжтникъ да го откупя и да го пусна да пжтува въ България не само мене щѣшь удѣлжи много, нъ и самому отъчеству щѣшь заслужи. А послѣ еднж годинж, ако сполуча планъ мой за Белгия добрѣ, ако ли нѣ, тогава мож да ся установя въ Москвж за да работа за българское народно просвящение по възможность.

А колко за филологическия науки, азъ въистиннж имамъ нужда отъ млого, нъ рядовно да слѣдувамъ кѣту ученикъ то е минало вѣки врѣмя за мене, кѣту слушатель може, само Санскритский языкъ желая да изучж, какъ то и татарская свойства. Мое неуморно упражнение надѣя ся да ми принесе голѣми ползи въ филологическое поприще, Секи е длженъ да принесе роду си колко му е възможно. Това е приятелю,

мое желание, кое Богъ зна ше ли ся изпълни, (или пакъ шжтъ ся разиди моя мисли къту сѣнки и сновидѣнія!

Отъ изложения може да упознаишь добръ мое положение. мисли и прѣдприятія, и да подѣйствувашь съгласно съ тѣхъ,

Азъ желаяхъ прѣди да идишь въ Кавкасъ да ся видимъ, и да ся разговорими, азъ съмъ увѣренъ че наши мисли трѣба да ся съгласжтъ въ точность за обшая цѣль, и ми ако ся съгласими, и рѣшими двама да дѣйствувами неуморно и постоянно за наше бѣдно отъчество можеми голѣми работи да извършими и нѣколко други подобни нами българи да найдеми. Здравствуй.

Твой искренний и вѣчный приятель

Г. С. Раковский

2

Нужда отъ наука и просвѣта

До Иосифъ Г. Дайнеловъ, Цариградъ 16 дек. 1860, Бѣлградъ

Любезнѣй Приѣтелю!

... Принесете сърдечное ми поздравление на сички тѣхъ наши родолюбци, българи, кои ся явиха толкова усърдни да подкрѣпятъ едно такова народно дѣло, а особенно и за оная наклонность и приятелско благоволение, кое иматъ къмъ мене. Кажете имъ йеже чи азъ додѣто ми държатъ крака и рѣцѣ и додѣто осѣщамъ и най-малкая умнж силж въ себе си, не ше пристана да работа въ полза народу си, кого съмъ отъ младости толь силно възлюбиль и отъ кого немамъ друго по-драгоцѣнно нѣщо на свѣта! Историчьски тайни кои съмъ открийлъ за неговж святж старинж докарвжтъ мя по нѣкогашъ въ най-голѣмъ вѣсторгъ, кой ся приближава до иступление и само то ми дава най-голѣмое наслаждение кое подхранва мое усърчение, тѣрпимость и рѣшитѣльность. Нѣ чловѣкъ не е ни ти отъ камень, ни ти отъ желѣзо, и многое страдание отъ день на день го убива и единъ день уморѣва нѣговж дѣятельность. Съ общо подкрѣпление всичко възможно можи ся достигна и получи!...

За проекта що ви изпратихъ вие онова що [мислите е и мое сжщо рѣшение, т. е. чи тя редакция за сега тукъ да бжди. Прочетете съ внимание писмо ми и щете видѣ чи азъ това ви пиша, нѣ дѣто ви казвахъ чи азъ нѣшж това дѣло да остане мъртво, то е, да ся съ время събержтъ тия, подписани спомуществувания и да се употрѣбятъ на тукашная редакция. Азъ съмъ предъ время йеще писалъ въ Браила о тому. А и въ проекту не е назначено рѣшително мѣсто редакции, нѣ оставено е да ся избере дѣ бжди угодно. Главно е само той вѣстникъ да бжди и на францушки языкъ. Азъ оставямъ по благорасжждение Цареградския родолюбцевъ да рѣшятъ онова що е полезно за народа ни по настоящему. Тии можтъ твърдѣ добрѣ да размислятъ, нѣ отъ другж странж ги моля въ имя народности, да ся постараатъ по-скоричко и да покажятъ по живж дѣятелность на това; защото една работа колко много ся продължава толкова по вѣчь и досадна става. Що е такава една работа за толкова родолюбци българи? Нека ся углѣджтъ въ наши неприятели Гърци и да видятъ какъ постжпвжтъ тии въ подобни си предприѣтия! Наши българи кату знаятъ твърдѣ добрѣ мои зли и добри дѣла мисля да ся сж увѣрили до сега чи азъ нищо не върша за собственж си полза. Азъ ако искахъ собственни ползи можяхъ и иеще мож да ги получа твърдѣ лесно, но то не е моя цѣль ни ти мой опредѣленъ ходъ, какъ то и више ви спомнихъ. Времена и обстоятелства сж такива, щото сега най-много трѣбж да ся работи въ развитіе на нашж народность, книжнини и въ народно съзнание. Народъ кой не можи да упознай себе си нищо важно не можи никогда извърши. Пятовѣчное несъзнание наше държало ни е кату единъ свѣсъмъ заборавенъ и непознатъ отъ свѣта народъ, насъ кои живѣйми срѣдъ Европж и кои прѣдъ 1500 годни сми давали императори и най-славни полководци на Византийское сѣдалище! Насъ кои сме давали закони на цѣлж днесъ просвѣщенж Европж, коя е тжнила не предъ много вѣкове въ най джлбокое невежество! А и на това несъзнание народно главна причина е била ненаука, той-зи най-голѣмъ неприятель чьловѣческаго рода! Ние трѣба да съкрушимъ главж того неприятеля си и да го махнимъ отъ помежду си! Безъ тая побѣдж нищо добро да не ожидавами отъ нигдѣ. Самая наука и просвѣщение ще докара всѣко добро и благоденствие въ нашъ народъ. Нѣ тая наука

безъ орждия не можи ся уведи между ни, ни ти сама отъ себе си ще доди да ни пригърни. Ние трѣба да жьртвуваме всѣки съ каквото можи за общоє просвѣщение. Отъ насъ ся изисква много и наши потомци ще има горко да разсжджтъ наши дѣла, ако не бждемъ сега ся покажимъ истинни българи въ тия просвѣтени времена, коги вѣки сички народи си отвориха очи и шествувжтъ напрѣдъ. Ние наши праотци не можемъ да усждимъ до толкова, защото прошедши вѣкове били съвсѣмъ други и то оправдава до нѣгдѣ си тѣхнж немарность въ просвѣщение и наука, нъ насъ нищо не ще можи да оправдає прѣдъ наши потомци, а напротивъ сичко ще ни люто и горко усжди, ако не покажимъ дѣятелность. Това сичко що сми до сега вършили е една най-малко и най-незначително начало, сравнително съ онова що намъ принадлежи и е свята длъжность да вършимъ отъ сега на татъкъ . . .

3

Необходимость отъ една българска религия

До Иосифъ Г. Дайнелозъ, Цариградъ

28 февр. 1861, Бѣлградъ

Любезний приятелю!

На ваши послѣдни писма ся отговорихъ потрѣбния. Сега отговарямъ на далѣписа ви отъ 26 настоящаго. Твърдѣ добрѣ сте сторили що ми телеграфисахте. Патриаршия съ тая си постѣпка изкопала сама себѣ гробъ. Нъ азъ имамъ други важни нѣкои си работи да ви съобщж върху нашъ въпросъ. Това мое днѣшно съобщение, ако и да е въ кратцѣ, обаче нека наши отъ того земжтъ поводъ и да узнаятъ на каквж точка ся възпира нашъ въпросъ.

Вие трѣбва да знаете въ общѣ какъвъ интересъ иматъ всѣка отъ великихъ силъ относительно на нашъ въпросъ, и сама Порта на какво можи да склони, да оставимъ гърци на страни то тяхно ся свърши вѣки. Това кату узнаятъ въ сщцность да си земите мѣрки за сполучение. Ето по моему мнѣнию или поправо досегашно ми откритие о тому.

1-о. Нашъ въпросъ е единъ малъкъ вѣсточенъ въпросъ. А на вѣсточни въпросъ всички сили ся интересувжтъ и нишно

старание е да отбиятъ на всѣки начинъ руссийское влияние въ вѣстокъ

2-о. Европа е убѣдена въ общѣ че Руссия чрѣзъ православия си има най-голѣмо влияние въ вѣстокъ и за това тии искжтъ на всѣки начинъ да се уведе между насъ или католицизъмъ или протестанизъмъ. На това ся и склонили и Портж или ще се трудятъ да я склонятъ. Колкото ние да ся трудимъ да убедимъ Европа чи българи не сж привързани Русии то е невъзможно. Тая идея ся вкоренила въ тѣхъ. Протестански сили колко и да помагжтъ за сега българъмъ, нъ тии никога нещжтъ тѣрпѣ да видятъ българи въ своя независимж йерархия въ православия.

3. Въ Европа е удобрено право чи всѣки чловѣкъ и народъ трѣбва да е свободенъ въ свѣсти и то правво не ся тжпчи лесно ни ти въ турско, какъ то знайте.

4. Ние българи сме окржжени отъ всички стрѣни отъ неприѣтели, никой не ще наше напрѣдванье, нъ всѣки въ общѣ ищида ся ползува отъ нашж слабостъ. Тукъ спаджтъ и всички славянски народи.

При такова положение, кату сме влѣзли въ еднж такавж голѣмж борбж, за да отбѣгнемъ всички удари католишки, протестански, гръцки и славянски, намъ не остава нищо друго, освѣнъ да ся отдѣлимъ отъ всички съ нѣкоя си новж отъ насъ измисленж малка ересъ религиознж. Тогавж всѣки ще тѣгли ржкж отъ насъ и Европа ще ни защити, кату покажемъ, чи ние имами особена за себѣ българскж религия. Такова едно нѣщо можи да ся въведе въ нѣкои си обряди и въ сами символъ и въ 9-и му членъ. Нъ тукъ ся изискува дълбоко размишленое и осторожность голѣмж, да не би нѣкакъ си да стани раздоръ и тѣ того между народу, нъ сички еденослушио и съгласно да приѣмжтъ това. На такова мнение сж многихъ славянь. Съобщете то а всичко нашимъ, а особенно нашему священоначалнику. Нека размислятъ добрѣ и зрѣло върху това и което намѣрятъ за добро да дѣйствувжтъ. Азъ прогждамъ голѣми спѣнки йеще за нашъ вѣпросъ порядъ вишеизложения причини. Можи нѣкой си да кажи чи съ томъ ще навлечемъ умраза православнихъ славянь, то и безъ того тии не ни сж приѣтели. А по-добрѣ чловѣкъ или народъ да знай явно, кои му сж неприѣтели, нежели дж има тайни неприѣтели, подъ видомъ приѣтелства.

Това не трѣбва да се види странно нашимъ, азъ излагамъ мнѣние си, нъ всѣкоги съмъ готовъ дѣто кажи народа и азъ тамъ.

Ако имамъ врѣмя съ сръбск. куриеръ ще ви пиша по-обширно о тому и ще ся потруда да развия по ясно това си мнѣние.¹

4

Политиката на Европа и българскиятъ въпросъ

До Иосифъ Г Дайнеловъ, Цариградъ 1 мартъ 1861, Българдъ

Любезний Пъриѣтелю!

Ваше отъ 22 прошедшего днесъ получихъ и благодаря ви за дадения ми извѣстия въ обширность о всѣмъ.

Вчерж ви писахъ съ Австрийская пощж и ви ся обѣщахъ чи щж продължи него си прѣдмѣтъ. Ето убо продължение му:

Тамъ ви говорихъ че ние бѣдни българи нѣмаи ни одного прѣтеля и чи сички ищжтъ въ разни отношения да ся ползувжтъ отъ нашж слабость. Нека пакъ ви разясня той-зи прѣдмѣтъ.

Въсточний въпросъ не е нищо освѣнъ чи всѣки отъ великихъ силъ ищи да ся ползува отъ слабости турск. държави, коя е дошла вѣки въ разтлѣйване. А защото всѣка отъ сили глѣда въ него златая баснословня яболжж и е убѣдена чи не и е възможно да я сама откъсни, трудятъ ся коя повѣчъ да ся приближи при нея, щото да изварди время и кѣту придѣбни другия, да ся ползува тя.

¹ Въ писмо стъ 11 мартъ 1861 до Дайнеловъ, Раковски пояснява: „Порта никакъ неще да пропусни намъ да имаи независимо священство, но тя желай или подъ Гърци да бждемъ или подъ други отъ ней завистни священства . . .“ (Освѣнъ това по Одринския трактатъ Патриархътъ има неограничена власть надъ духовницитѣ.) „Заради това азъ прѣдлагахъ оная точкж въ по-прѣдное си писмо, т. е. чи ние трѣбва да сми отдѣлни религиозно по нѣщо си отъ фанариотовъ и тогава они никаквж власть не могжтъ има вѣки надъ наше священства. Но то опрѣделете пакъ да бжди чисто Българско, а не папашко нито протестанско; защото н едно и друго сж народоубийствени за насъ. А другая точка сичко ще рѣши. Нищо безъ скжпоцѣни и жъртви не става. Това е брата мое послѣдно мнѣние.“

Прѣди съязнии Севостополски бой Руссия е била най-близо при тая злата яболкж и сички ся сж бояли чи тя ще я добие! Нъ отъ него время на самъ положение ся мѣни съвѣсмъ другче и къту ся ушъ наговорихж сички съгласно да я вардятъ и никой други да не можи да я притѣжава, освѣнъ настоящий ѝ господарь, обаче то наговоряне не биде искренно; защото ония точки на коимъ отгорѣ станаха тии уговори, освѣнъ къту не ся изпълнихж, нѣма и най-малкж наѣжда отъ стрѣни господаря ѝ да ся изпълнятъ; защото тии сж' такива, щото ако ся изпълнятъ негова смърть е неотбѣжна за твърдѣ малко врѣмя. А подирь негова смърть тая яболка естествено трѣба да остане пакъ притяжание на стари ѝ господари, коимъ Западна Европа никакъ не ще да даде бащино имъ достояние.

Въ дипломатскии дѣшенъ свѣтъ и въ Европейская общж политикж, коя ся управа отъ нѣколко си увѣнчани, нѣма ни чловѣколюбие ни любовь, ближнаго, ни вѣра, сичко е особна користь и лична полза! Правда по-силного днѣсь владѣе! Това е тжй истинно и нѣма друго. Сега да видимъ кой какъвъ интересъ има отъ насъ, кои за несчастье сме ся случили при корену на тая яболкж, нѣкогашъ наше притяжание.

1. Русия всѣкоги е искала и ищи тя да бжди или съвършенна господарка или подъ нейно неогранично влияние да бжди това наше старо притяжение. На това ѝ сж помагали всички прѣди Севостополскаго боя обстоятелства и до него врѣмя тя бѣше убѣдена чи ни ще ѝ отбѣгни тая богата кжца. Еднородие и едновѣрие жителевъ въобщѣ ѝ сж давали всички приемжества, какъ и общенародное наклонение всѣхъ православнихъ. Това бѣше твърдѣ добрѣ познато Западнимъ и то ги накара да прѣдприемжтъ съязний бой, кого и счастливо добихж.

2. Западнии къту откряхж Руссийская слабость, разумыава ся чи тии щжтъ ся труди на всѣки начинъ да уничтожжтъ конечно нейно влияние на вѣстокъ, на кое и успѣватъ отъ день на день, какъ то го вижда всѣки, кой сѣдова отъ близо ходъ днешния политики. Тии за да ся обезпичжтъ по успѣха си, рѣшили ся да разрушатъ вѣроизповѣдни съязъ, кой привързваше толко силно православни хритияни Руссии. Нъ съ това разрушение тии два силни удара добивжтъ, т. е. съврѣменно угасжтъ и възживившая ся въ насъ народность. Понеже

тѣмъ е твърдѣ добро познато, чи наша народность днѣсь само въ религия си чувстова народность. Нѣ ако и не би имали разрушение Руссийскаго влияния за прѣдмѣтъ си чрѣзъ той-зи начинъ тии пакъ ся бихж трудилъ чрѣзъ увождание религия си между ни да добиятъ влияние надъ насъ или по право да кажя, да си отворятъ пжть по между ни и съ врѣмя да ни удавятъ; какъ то ся сж толкова други славяни чрѣзъ той-зи начинъ удавили отъ нѣмци и отъ други.

3. Англия и Прусия, ако и да не имъ иди въ ползж католицизмъ, обаче, спрядъ мое мнѣние тии пакъ никоги нешжтъ търпѣ да допустжтъ да добийми ние независимо священство, какъ то го искаме и да си останимъ въ православие; защото тии знаятъ чи 6 милиона народъ въ Старопланински твърдини, кой други пжть бѣше за тѣхъ Бичъ Божи, имѣявшъ единъ языкъ, еднж вѣрж съ Руси ще достигни единъ день за тѣхъ едно голѣмо припятствие. Тии днесъ нешжтъ да ся подигжтъ и други народи, а най паче славяни, кои броятъ днесъ повѣчь отъ сто милиона народъ въ Европж.

Това е днешное разположение въ Европи къмъ насъ кой ако и да имами ушъ господарь, нѣ наша сждбина не зависи отъ него; защото той е достигналъ да го заповѣджтъ въ дома му други и да разполагатъ какъ то си щжтъ съ неговъ имотъ. За това негови къмъ насъ обѣщания нѣматъ никаквж основж и спорядъ тая причинж не може да ся рѣши нашъ въпросъ, и Богъ знае йеще какъ и коги ще ся рѣши. Това обаче не трѣбва да истудѣва и отчайва наши, нѣ йеще повѣчь трѣбва да ги усърчи и да ги накара да постжпятъ какъ то трѣба. Тукъ ще направя нѣкои си забѣлѣжки нашимъ, кои инкакъ не трѣбва да ги плашатъ.

Къту получихъ въ Недѣля тилеграфа за патришкая постжпкж, азъ не можихъ никакъ да си разтълкувамъ, какво усърчение има Караказанъ на такавж еднж постжпкж; защото знаящъ доорѣ хитролукавство имъ, никоги не си допушахъ чи тя е произишла отъ нѣкое си крайно отчаяние. Нѣ къту получихъ днешни куриеръ и прочетохъ въ журналъ де константинополь чи Вис. портж пртвърдила дѣла караказанскаго съборища, тутакъ си мя удари на сърце къту една стрѣла ядовита. Отъ тая портинж ся види вѣки званично чи тя никакво внимание неще да обѣрни на нашъ въпросъ, на наши протести, нѣ решава онова що е Караказанъ самъ по волѣ

си изработилъ въ познатое съборище, безъ да ще да знай за насъ българи. Тукъ ся види явно чи Порта си играла съ насъ до сега къту съ едни дѣца!...

Да даде Богъ да съмъ излъганъ на мисли си, нъ азъ другче не мсгж да истълкувамъ портинж постжпкж и караказанская дързость да призовава наши священоначалници къту себя подчинени и тутакъ си ди прибѣгва на екскумуникация. Освѣнъ кого имами ощи и примѣра на проводений отъ Варнж попъ, кого придади Порта патриаршии.

Порта е убѣдена чи българи трѣба да ся раздѣлятъ религиозно и чи то само е въ нейнъ политически интересъ. Това го видимъ въ сички издаваеми въ Цариградъ вѣстници нейни органи. Не зная сега Русский посланикъ въ Цариградъ, въ какво отношение ся находитъ съ нашимъ, нъ какъ и да е, той всѣкога ще ся труди българи да останжтъ подъ зависимость гръцкаго патрика. И мисля чи явная причина, коя може да имъ прѣдлага, да е следная: да ся нѣкакъ си ушъ българи не изнѣвѣтятъ отъ православия, къту добиятъ независима Иерархия! Нъ то е предложение, а въ сжщность друга е тайная причина коя за сега нещж развивамъ. При такива обстоятелства нашъ въпросъ сега ся находитъ въ най-голѣмж опасность и ако не ся постжпи дос. йно, сичко е изгубено! Раздвоение народа е неотбѣжно, а то ще докара горкое разорение нашия народности!...

Тукъ е сега питание, какъ трѣбва да ся постжпи? 'Азъ щж дамъ мнѣние си, кое можахъ да разсждя и оставямъ нашимъ да разсждятъ зрѣло върху това важно обстоятелство. Първо трѣбва ние да рѣшамъ веднжжъ за всегда юнашки да постоянствувами на онова що сме до сега искали. Нъ наше постоянство трѣба да си прѣдстави ония точки, кои само можтъ да го увѣнчатъ съ успѣхъ, кого сички сме желали и желайми. Ние трѣба религиозно да ся отдѣлимъ отъ сички, какъ то и въ първо си писмо ви явихъ мнение си. Тогава сме спокойни и отдалѣчени отъ всѣко влияние, кое други сили искжтъ чрѣзъ увождание религии си между ни да въведжтъ и кое е разорение народности ни. Тогава и православие остава на стръни, кое плаши Европа и й дава най-много поводъ да припятствува на въпроса ни. Тогива сме за всѣгда вѣки отдѣлени отъ лукави гърци, кои толкова неизцѣлими рани сж ни нанесли и йеще ни наноятъ. Тогива ставами

народъ български за себѣ и сички приготовления коихъ готвѣтъ противо насъ и наши сами славяни братия, да ся ползувѣтъ отъ нашъ слабостъ, оставѣтъ безплодни. Нѣ тукъ трѣба дълбоко размишление, голѣма осторожность, да не би нѣкакъ си това да стани чѣстно, нѣ всеобщо. Тая е една точка, на коя трѣба да ся върти и положи наше постоянство.

Друга точка е една силна демонстрация противъ портино отказване. Нѣ за тая демонстрация не зная наши дали щѣтъ се съгласи; защото май не имъ се ще такава нѣщо. Тукъ рѣчь ми е за наши богати и първенци. Колко за народа, азъ имамъ твърдѣ добри извѣстия, чи той въ каквото положение е дошълъ на сичко ще склони.

Това е мое мнѣние, Братия мили Българи, и моля ви въ имя отъчства да размислите добрѣ.

При томъ ви моля да ся нѣкакъ си неповрѣдите отъ такива мой свободни размишления. Врѣмя е такава што ще докара и дѣйствия имъ безъ да ги ние гонимъ и ищимъ. Нѣ тяшко и горко ще бжде за насъ бѣдни, ако тии дѣйствия ни намѣрятъ заспали!

Ние българи що сме остали до сега непознати Европейскому свѣту за нищо, двѣ главни причини сж: А). Чи никакво движение нѣсми направили до сега да покажимъ и ние чи сме народъ на свѣта; В). Чи въ книжовное пѣприще никакъ нѣсме ся явили Европейскому свѣту.

Само чрѣзъ тия двѣ срѣдства ся добива съжаление Европейскому свѣту. Примѣри сж прѣдъ очи ни, въ свободни Гърци, въ Сърби, въ Власи и въ други.

Единъ религиозенъ въпросъ и то не познатъ йеще какъ то трѣбж въ Европж, направи та ся чю и българско имя между образованому свѣту, между разполагающимъ днѣсъ съ сждбинж народу... Мислете по нататкъ.

Азъ мисля чи кѣту ви пиша съ той-зи начинъ, не ви излагамъ въ нѣкоя си опасностъ; защото съмъ увѣренъ чи писма ми нито ще попаднѣтъ въ нѣприѣтелски ржцѣ, а нито щѣтъ се чети и слуша прѣдъ такива. Най-послѣ сичко това що ви пиша е за послѣднью прибѣжище, ако Порта не удовлетвори наши праведно искане и ако не уцѣни наши най-законни и най-мирни досегашни постѣпки. Азъ мисля чи никое българско чисто сърце, подиръ такива борби, ще пристани до ся подчини гъркъмъ, то е по-люто отъ смъртъ!... А и нитѣ

да приѣмни да ся подложи кому и да е другому начялнику религии. Отъ насъ българи ся тѣгли днѣшная въ Европж. уведенж религиозна реформа. Тя е произишла отъ наши богомилци и ние сме дали най-голѣмъ ударъ папищашства: а сега да ся подложимъ подъ други реформи!...

За незчастие голѣмо чи наше прошествие не е описано отъ българско перо и въ самая му истинж, а то ние би имѣли на какво да ся гордѣйми и наше народно имя съвсѣмъ други отзиви би давало въ Европж. Тогава ние съвсѣмъ другче би оцѣнявали сами себѣ и всѣкж скжпоцѣннж жжртвж би приносили за милая си народность!...

Поздравляющъ ви братски оставамъ вѣчно вашъ искреннъ приѣтель.

Вашъ искр. приѣтель Г. С. Раковски

5

Двѣ нови начала на българската черква

До Йосифъ Г. Дайнеловъ, Цариградъ 17 мартъ 1861, Бѣлградъ

... Азъ ви бѣхъ испроводилъ двѣ обширни писма по Сърбск. Куриеръ на коихъ йеце не ми ся отговорихте види ся чи нѣсте ги йеце получили. Тамо азъ излагамъ въ пообширность мнѣние си о нашему въпросу. Сега виждамъ чи ходъ въпросъ е докаралъ до тамо дѣло. И дѣйствително нашъ въпросъ не можи се друкче отплѣсти отъ чюдное влияние освѣнъ чрѣзъ ония двѣ точки, коихъ ги въ тѣхъ си писма забѣлѣжавахъ.

Сега ви съобщавамъ йеце едно мое мнѣние, кое можи да служи за усвѣршение на еднж отъ тѣхъ точки.

Сички чъркови Християнски сж имали и имжтъ фанатическая идея да ся мислятъ само тий Православни и богоспасаеми, а други нечестиви и незнамъ какви! Ние Българи трѣба да пръвзгласимъ слѣдния двѣ началж нашия черкови.

а. Българская народна чъркова не признава никаквогѣ другигѣ исключителнаго началника Христовия Чъркови, освѣнъ

Иисуса Христа основателя ѝ. Неинъ же священоначалникъ ще бжди избираемъ и ржкополагаемъ отъ народа, какъ то е било въ врѣмя Св. Апостоловъ.

в. Българска народна чъркова съ сички християнски чъркови ще бжди въ любовь, тя сички ги почита за богоспа-саеми, къту варди свои си обряди и обичай въ точность. Тя исхвърля изъ книги си рѣчи нечестиви и фанатическая проклѣтия противъ другихъ, какъ то и молитви противъ неприѣтелевъ. Тя ся моли въ общѣ за сѣкиго християнина.

Тая точка, ако се въведе въ нашъ народнж чъркова тя само ще я извиши надъ сички други християнски чъркови и ще ни покажи прѣдъ образованому святу нѣщо си. Ни една отъ християнски чъркови не е отишла до тамо! Всѣка има съперница си и нечистива си! Ние трѣба да исхвърлимъ всѣко подобно нѣщо. И тогава освѣнъ като сме отдѣлени отъ всѣко влияние, кое днѣсъ припятствува въпросу ни, щѣмъ ся яви чловѣци понимающии ходъ днѣшнаго образованаго вѣка. Това е мое мнѣние о нашему въпросу въ кое положение е дошелъ той до днѣсъ. Нека наши размислятъ добрѣ тая точкж понеже е много важна.¹

Вашъ искр. приѣтель I. С. Раковски

6

Характертъ на Раковски

До Иосифъ Г. Дайнеловъ, Цариградъ 17 май 1861, Бѣлградъ

Любезный Приѣтелю!

Ваше отъ 10 текжщего днѣсъ получихъ. Това ви писмо много мя наскърби, кату виждамъ чи станжли работи съв-сѣмъ неприѣтни за еднж родолюбива душж, а най-паче къту

¹ Въ писмо отъ 21 мартъ 1861, до сжщия Дайнеловъ, Раковски бележи още по този въпросъ: „Тѣзи двѣ точки на наша народна чърква ще родятъ голѣмъ шумъ въ Европа да се говори за насъ. Наша народна Българска чърква съ това ся възвисява отъ сички други Християнски чъркви и ние щѣмъ привлечи съжаление всего образованаго свѣта. По тойзи начинъ наша народность и вѣра сж спасени.“

ние въ обще ся трудихме съ той-зи въпросъ да докажимъ и образованому свѣту чи и ние сме ушъ вѣки малко нѣщо по-узрѣли за политиченъ животъ и чи сме излѣзли отъ онова тжпо състояние подъ което сме били до сега потаени и никой даже не е щѣлъ да спомяне наше имя! Нъ тжко и горко намъ що сме ся днѣсъ нашли да водимъ невятаго Българскаго народа! Нъ прѣди да ви ся разйесня по-обширно за това що ищж да ви кажя въ тѣй-зи си нѣколко рядове и да додж на прѣдмета кой ви е толкова наранилъ, нека ви кажа първо за моето къмъ васъ отношение. Вие лично мя не познавате, какъ то и азъ васъ; нъ отъ писма ми що сте до сига получили отъ мене въ расстояние на 8 и више мѣсеца, трѣбва да сте разумѣли, каквж любовь и какво уважение имамъ азъ къмъ васъ. Вие видите сички ми писма, чи нѣсж приготвйени съ много мисленье писани, нъ въ нѣколко само минути, а и много пжти даже нѣсѣмъ ималъ врѣмя да ги прочѣтж, това всичко ви навождамъ за да ви докажа чи това щото ви сѣмъ писалъ то е самое истинно душевно чувствување камъ васъ и най-голѣмое мое довѣрние.

Сега е питане: отъ дѣ станж моя любовь, уважение и довѣрние къмъ васъ безъ да сѣмъ ви азъ нѣкогашъ виждалъ? Ето, азъ ако не бихъ упозналъ въ васъ отъ многобройни ви писма, одного искреннаго и родолюбиваго Българина, никогн не бихъ ся впустилъ въ такива обширни дописки съ васъ. Самое родолюбиво чюство мя привѣрза къмъ васъ до толкова, щото много пжти сѣмъ мислилъ, вѣрвайте Българский! Защо нѣмамъ срѣдство да подпомогна тому младежу и способному Българину, да или въ Европж да слѣдова нѣколко години науки и послѣ да ся върни въ милое на отечтво да му прине оная ползж коя сж ожидава отъ такъвъ единъ духъ!

Вамъ ви е станжло много мжно отъ тия писма що ся обнародвахж въ 32 брой, и азъ повѣчъ ви йеще уважавамъ за това защото глѣдамъ едно живо честолюбие въ васъ и чи отъ самая рѣчь ся гнусите. Нъ тя рѣчь мой любезний приѣтелю, не ся относи вамъ, а и нито йеще Господину X. Николаю; защото всѣко обнародвано нѣщо безъ критикж, а най-паче въ такива смжтни врѣмена, нѣма си йеще важность. Сичко що ми пишятѣ за тая пустж комисия, азъ ви вѣрвамъ и зная твѣрдѣ добрѣ чи то е било тжй. ²⁹ Азъ поз-

навамъ твърдѣ добръ характера Г-на Х. Николаевъ какъ то и характера Г-на Х. Тапчилешовъ, и никоги нѣсьмъ повѣрвалъ чи тии ся сж йевили народни предатели. Нѣ сичка погрѣшка е страхъ и недостойнство. Вие видитѣ сами чи тия дописки сж обнародвани безъ никаквж измѣнж и безъ никакво расжждение; защото не му бѣши время да ся рассжда тогава кога цѣль Народъ бѣше на кракъ. Вие направихте еднж погрѣшкж въ той-зи допись. Азъ кѣту видѣхъ чи то ся потвърдѣла и въ вашъ допись, удари мя кѣту еднж стрѣлж на сърце и плакахъ нѣколко минути, на това имамъ трима Българи свидѣтели кои ся удивихж кѣту мя видѣхж да плача и да роня сълзи и да не могж прочетж велегласно писмо да имъ съобщя писаное въ тѣхъ. Тукъ нѣма никакво си прѣдательство. Даже имахме и жестоки припири си съ Г-на Икономова кои основающъ ся на ония клѣвети що бѣхж писани въ исуитская утрѣпкж и на увѣрения, що му е приказвалъ Кесимовъ въ Прагж и тукъ кога бѣши; защото на мене той не смѣя такова нѣшо да кажи чи азъ викнхъ и го прѣзирахъ кѣту едного чѣловѣка кой отъ себе си нищо не можи да расжди, нѣ води ся отъ свакови си глупави мисли, както го упазихъ въ това разстояние що ся тука бави за книгопечатницж си да набавя нѣкакви си работи. Той бѣ дошълъ нарочно тукъ, както усѣтихъ дано можятъ мя склони за уния! . . . Господинъ Икономовъ на тия основания искаше да мя склони чи е било предательство, нѣ азъ остахъ на първи си мисли, на коихъ съмъ и до сега.

Азъ познавамъ Господина Х. Николая лично и сичко шо ми пишеть за неговъ характеръ то е тжй истинж и за пожъртувание му вѣрвамъ го. Нѣ нека Господство му не ся оскърби за това; никоги правда не ся укрива и потжпква; колко и неприѣтели да има. Азъ ще ся потруда да го оправдая прѣдъ народа и надѣя се да успѣя въ това. Той кѣту е толко години между наши Българи, трѣба да ги е позналъ какви сж. Колко съмъ азъ тѣглилъ отъ такива зависти и сплѣтни, нѣ всѣкоги съмъ билъ непоколебаемъ на онъ-зи пжть кого съмъ си веднѣжъ за гсега начърталъ, до смъртъ да слѣдовамъ. Поздравете го отъ моя странж братски и ако намѣритѣ за пристойно съобщете му и сичко ми писмо. Той ще бжде управданъ прѣдъ народа ни и ще получи йеще по-голѣмж честь и славж. Азъ се нацѣя да успѣя да го оправдая стига

да бжди Българинъ, какъвъ се показъль до сега. Ние не трѣба никоги на гнѣва си да жъртвуваме народная бждащность; защото тогава никоги не щемъ бжди оправдани, а и негова милость е вѣки исторично лице и е записанъ въ свѣремѣнная наша повѣстность; нека смисли добръ чи и той-зи неще остани неизписанъ и неразсжденъ. Сичко що ся пиши днесъ то се въ свѣрѣмenna тѣ нашъ повѣстность входи. А колко чи нѣкои си чи ви смжтѣвали то не трѣбва да ся скърбитѣ на тоза, бждете великодушень и отдавайте го не глупость и на недобро имъ възпитание. Това сичко лесно можи да ся направи; зищото е наша и между ни работа. Нѣ мене друго нѣщо гризе сърце чи нищо не ми явѣвате за въпроса ни какво направление ще му даджтъ, коги ще дѣйствуватъ? Или това заточение изпоплаши сички и сѣкой ся тѣгли на страни? Защото наши Българи твърдѣ лесно ся плашжтъ и насищжтъ на всѣко прѣдприѣтие? Азъ ви бѣхъ писалъ чи щж вървя за Влашко, нѣ спорядъ нѣкой си чрезвичайни работи останхъ йеще за нѣколко врѣмя, а Г-на Икономова проводихъ за врѣмя въ Букурещъ. Съ Сръбский Кур. ви писахъ едно писмо, отговорете ми ся, ако сте го получили.

Допискж що вие отдавате Караминкову испроводи ми ся отъ Галаць отъ Г-на Евлогийе, само прѣписъ и не зная отъ кого е.

Пакъ повтарямъ за Г. Х. Николай, чи той-зи случай колкото и да го е наскърбилъ, обаче отъ другж стрънж ще го ползува; защото както ми вие йевѣвахте, при толкова неприѣтели и интриги, и той можеше пострада, нѣ сега онъ можи всѣкога да прѣдупрѣди всѣкж клеветж прѣдъ В. Портж; ако неприѣтели ся пакъ испитатъ нѣщо си противъ него.

Вѣроѣтно чи тий никоги нещжтъ пристана отъ тая си злобж, а онъ можи йеще повѣчъ да ся приближи при В. Портж, кату й прѣдстави чи той е искаль да ся испжлни Царское повеление безъ забавж, а отъ това е пострадалъ; нѣ Българское истинно чювство никоги не трѣба да се изгуби отъ негово сърдце. Спорядъ какъ то отивжтъ турски работи, наши Народни работи ще земжтъ скоро свѣсѣмъ други ходъ и тогава не ще вѣки сплѣтни и зависть да ни кжсжтъ и держтъ защото ще играй ножъ

Вашъ искр. Приѣт. Г. С. Раковски

На край, свободата ни зависи отъ едно възстание

До Йосифъ Г. Дайнеловъ, Цариградъ 21 май 1861, Българдъ

Любезний ми Приѣтелю!

Двѣ пощи пропустихъ безъ да ви пишж. Расположение ми спорядъ нашъ несчятенъ въпросъ, бѣше такова щото и перо вѣки не ми ся щещи да похвана! нѣ отъ отчайности, защото азъ такова нѣщо не зная, нѣ отъ гнѣва и жалости за онова придательство що ся е появило между нашимъ на коихъ до сега голѣми надѣжди полагахми!...

Ахъ! това чърно придательство всѣкоги е замотавало нашъ бѣденъ народъ!

Ваши послѣдни писма получихъ т. е. отъ 30-го Априла и видѣхъ жалостнии конецъ народнаго ни славнаго движения. Нищо и съ това не извършва ни ти лукавая патрикана ни ти глупавая и безчувствена порта, ако народа бжде постоянно. Това е едно първо начало за нашъ народъ, една юначна борба, коя най-послѣ ще ни дигне очи Безъ того нищо не може да бжди. Безъ скжпоцѣнна жертва свобода ся не добива. Това е единъ добръ урокъ за нашъ народъ, да неочаквж помощъ и чи трѣба самъ за себѣ да извърши — оная святж длѣжностъ, коя рано или кжсно трѣбва да свърши.

Азъ по настоящему не можж друго да кажя нашимъ освѣнъ чи трѣба сжщия ходъ да ся слѣдова до край, до смъртъ. Сега трѣба пълномошници да започнжтъ работж и да постоянно ствувать на народное исканье. Азъ ся надѣя чи порта ще доде въ съзнание и ще упознай погрѣшкж си, коя, твърдѣ сжжна и горчива ще ѱ стани.

Руская подла политика излѣзи (вѣки наявѣ. Тя е издѣйствувала ферманъ отъ глуп. Портж, да ся присели сичка Видинска область въ Кримъ, а то мѣсто да ся засели съ чѣловѣко-умразни Татари! Канцелария ся е отворила въ Видинъ и самое Турское Правителство на силж кара бѣднаго народа да ся пиши и за 21 денъ да ся сѣлятъ. Това е разерило сички Сърби и други славяни, но нѣма за сега що да сторятъ. Такъвъ единъ ферманъ за приселение ся е челъ и въ Битолъ, нѣ тамошни Българи сж го отбили съ поржгание.

На това има и нѣкои си наши безчувствени Българи, кои сж станжли гнусни Руски орждия. Такъвъ е едно безчувствено животно въ Видинъ Г. Гошевъ, кой прѣди нѣколко врѣмя бѣ ходилъ се за сжщяя цѣль въ Битоля. Това е едно чисто убийство за български нашъ бѣденъ народъ отъ страни Руссий. Тя къту ся отчая съ други начинъ да исполни плана си въ България, започна той-зи подли и варварски начинъ. А и Европа глѣда хладнокрѣвно на такавж единж варварскж постжпкж, коя ся върши днѣсь срѣдъ образованому свѣту. Въмѣсту да ся чисти варварския мръсенъ элементъ отъ лице Европи, то ся върши противное! Земледѣлчески, трудолюбивъ, гостоприемець и миренъ народъ ся изсѣли и дава ся подъ мжчителская ржкж Руссий, да го доведе въ робско състояние, а вмѣсту него Европа ся полни отъ гнуснави Татари!

Ахъ! дѣ ся сега родолюбиви Българи, да ся рѣшжтъ да мржтъ и да освободятъ бѣднаго си народа отъ монголскаго тиранство! Едно юначко въ Старж-Планина движение сичко можи да уничтожи. Тамъ! Тамъ! наша свобода ще се основе! Може ли да бжди по-горко и по-жалостно положение, отъ нашего днѣсь? Священни ни въпросъ потжпканъ, народна ни чъркова затворена, учители отъ Македония ся гонятъ и въ тъмници затварятъ, народа ни ся на силж присѣлва въ пустж Руссия, що остава вѣки за насъ бѣдни Българи? Не е ли по сладка отъ всички тия една юнашка смъртъ? Смысле хубаво, братия, и рѣшете вие сами. Азъ съмъ готовъ да ви прѣдведж, когито ми явите и йеще да ви издѣйствувамъ и нѣщо си срѣдства.

Това мое призованье ся относи на ония младежи въ жили коиъхъ тече благородна Българска кръвь и ищжтъ да я пролѣятъ за България. Азъ съмъ ви и други пжтъ по нѣщо си писалъ чи безъ того нищо нѣма за насъ!... Врѣмена сж твърдѣ важни, и ако ги и сега пропустимъ, трудно щемъ ги постигна. Нѣма никакво съмнѣние чи наши неприѣтели, къту успѣхж да ни турнятъ подъ кракъ, нищо нѣщжтъ пощади, да затриятъ и най-малкая искрж народности и да ни докаржтъ въ он ва състояние въ което сж ни държали толкова вѣкове...

Отъ послѣдни брой щете видѣ въ какво положение ся находи редакция ни и сждете вѣки: умръзна ми вѣки братко да пиша безчувственимъ хора! Ахъ! Българска младежъ, коги ще земишь крѣмилото народнаго просвѣщения!

Поздравете всички наши Братии и кажете имъ сичко това ще ви пишж. Нека си прижалят тѣ единъ пжтъ за всѣкога и то прижалѣвание много ще свърши. По добрѣ една маломинутна съ вѣсторгъ смъртъ, нежели мършаво отъ дългж болѣсть или отъ слабж старостъ гнуящо издихвание.

Вашъ искр. приѣтель Г. С. Раковски

Р. Р. Коги ставаше това наше движение, тука ся бѣ раздалъ гласъ чи нѣколко юнаци били ся рѣшили да даджтъ на сички пашови конаци огънъ(?).

Сжщий

СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.
М. Арnaudовъ, Г. С. Раковски и неговитѣ мемоари	3
I. — Автобиография	
1. Съдържание на житието ми	8
2. Житие Г. С. Раковскаго, написано отъ него самаго	11
3. Животописни бележки въ писмо до Ив. С. Ивановъ (1858 г.)	19
4. Признания на Георги Македонъ	27
II. — Неповиненъ българинъ (1854)	
Часть, отъ пострадалието си въ темница та въ Цариградъ въ лѣто 1843. косто последува отъ безбожното клеветание на нѣколко отъ първите въ Котелъ	5
III. — Българскиятъ за независимо свещенство днесъ възбуденъ въпросъ (1860)	
1. Неофитъ Бозвели въ Цариградъ	59
2. Разпря между чорбаджии и народъ въ Котелъ	72
3. Борба за търновската митрополия	83
4. Стрданията на Неофитъ Бозвели	87
5. Князь Богориди и българската черква въ Цариградъ	91
IV. — Дунавски Лебедъ (1860)	
Индже-войвода и Кърджалиитѣ	101
V. — Преселение въ Русия (1861)	
1. Руската политика за българитѣ	110
2. Кжде отивате, българи?	115
VI. — Българскиятъ въроизповѣденъ въпросъ (1864)	
1. Движението за българска народна черква	121
2. Католишката пропаганда и Иосифъ Соколски	131
3. Най-близки задачи на българския народъ	137

VII. — Документи по възстанието (1861—1867)

	Стр.
1. Планъ за освобождението на България	139
2. Позивъ къмъ българитѣ за възстание	143
3. Законъ за народнитѣ горски чети	145

VIII. — Писма на Раковски

1. Литературни и научни планове	151
2. Нужда отъ наука и просвѣта	154
3. Необходимостъ отъ една българска религия	156
4. Политиката на Европа и българскиятъ въпросъ	158
5. Две нови начала на българската черква	163
6. Характерътъ на Раковски	164
7. На край, свободата ни зависи отъ едно възстание	168

Забележка. — По решение на редакционния комитетъ, въ правописа на, а, ъ, ѣ, ж сж замѣнени съ я; а ы, і и ї — съ и или ѣ.

Цена 12 лева